

Collegium Nobilium Croaticum

GLASNIK

HRVATSKOGA PLEMIČKOG ZBORA

**HERALD
OF CROATIAN NOBILITY ASSOCIATION**

Svezak/Volumen 11 Broj/Number 1 Listopad/October 2014

Hrvatski plemićki zbor

primljen je u članstvo

EUROPSKOG UDRUŽENJA PLEMSTVA CILANE

4. listopada 2014. godine

u dvorcu cara Franje Josipa i carice Elizabete

GÖDÖLLÖ (MAĐARSKA)

Sadržaj / Contents 11./2014.

- 3 PROSLOV / Foreword
- 4 POZIV NA 15. SJEDNICU VELIKOGA PLEMIČKOGA VIJEĆA /
Invitation to the 15th session of the Great nobiliary board
- 6 ČETRNAESTA SJEDNICA VELIKOGA PLEMIČKOGA VIJEĆA / 14th session of the Great nobiliary council of
the Croatian nobility association Davor pl. Ivanišević
- 10 PLAN RADA ZA RAZDOBLJE 2014.-2017. / *Agenda for the period 2014 to 2017* Marko pl. Mladineo
- 12 IZVJEŠTAJ O RADU ZBORA OD TRINAESTE SJEDNICE VPV 2011. DO PETNAESTE SJEDNICE VPV
2014. / *Report on the work of CNA from 13th GNC in the year 2011 till 15th GNC in the year 2014*
Marko pl. Mladineo
- 17 SASTANAK S PREDsjedNIKOM REPUBLIKE HRVATSKE PROF. DR. SC. IVOM JOSIPOVIĆEM / *Meeting
with the president of the Republic of Croatia, Ivo Josipović* (Marko pl. Mladineo)
- 19 PUT U EUROPU HRVATSKOG PLEMIČKOG ZBORA / *The way to Europe of the Croatian nobility association*
Petra pl. Maroja
- 21 HRVATSKOM PLEMIČKOM ZBORU OTVORENA SU VRATA EUROPE / *The door of Europe is open for
Croatian nobility association* Marko pl. Mladineo
- 23 TRIBINA HPZ – ULOGA HRVATSKOG PLEMSTVA U OČUVANJU I ODRŽAVANJU
NACIONALNOSTI I DRŽAVNOSTI
NEKA PREDAVANJA ODRŽANA U ZAGREBU 2011.–2014. /
*CNA Forum – Role of the croatian nobility in sustaining national and state continuity /
Some lectures held in Zagreb from 2011 untill 2014*
- 23 LAVAL NUGENT NEOKRUNJENI KRALJ HRVATSKE / *Laval Nugent, uncrowned croatian king* Igor Žic
- 37 SPOMENICA PRVI ZVEZAK / *Memorial – volume one* Kazimir pl. Jellačić Buzinski
- 53 ULOGA PLEMSTVA U EUROPSKIM DRUŠTVIMA U 21. ST. / *Role of nobility within european society in
the 21st century* Ivo Lovrić
- 69 HRVATSKO PLEMSTVO I RASELJENIČKA KRIZA TIJEKOM 16 STOLJEĆA / *Croatian nobility and
emigration crises during the 16th century* Ivan Jurković
- 83 DRŽAVNI ARHIV U ZADRU / *State archives in Zadar* Marijan pl. Maroja
- 95 POVIJESNA ULOGA HRVATSKOG PLEMSTVA / *Historical role of croatian nobility* Davor pl. Ivanišević
- 111 NOVI ČLANOVI HPZ / *New members of CNA* Zlatko pl. Barabaš
- 113 DRUŠTVENE VIJESTI / *Social news* Ivo pl. Durbešić
Društvena priznanja
In memoriam
- 114 PRIJEDLOG PLEMIČKOGA STOLA ZA NOVE DUŽNOSNIKE ZBORA /
Nobiliary board proposal for new officials of CNA
- 115 NAPUTAK AUTORIMA / *Instructions for authors*

GLASNIK HRVATSKOGA PLEMIČKOGA ZBORA
HERALD OF CROATIAN NOBILITY ASSOCIATION

Glasilo Hrvatskoga plemićkoga zbora za popularizaciju znanosti s recenzijom
Croatian nobility association official journal for popularizing science with review

ISSN 1845-9463

UDK 929.7

URL: <http://plemstvo.hr>

Izdavači / Publishers

HRVATSKI PLEMIČKI ZBOR / CROATIAN NOBILITY ASSOCIATION

Teslina 13/1 Zagreb, Croatia

LASERplus Brijunska 1a Zagreb Croatia

Za izdavača / For publisher

Marko pl. Mladineo

Dosadašnji glavni urednici / Past editor in chief

Branko pl. Cindro

Vladimir pl. Kurelec

Glavni urednik / Editor in chief

Ivo pl. Durbešić

Urednički odbor / Editorial board

Zlatko pl. Barabaš, Ivan pl. Celio-Cega, Branko pl. Cindro, mr. sc. Ivo pl. Durbešić,
doc. dr. sc. Marija Karbić i dr. sc. Ivan Mirnik, Marko pl. Mladineo

Tehnički urednik / Technical editor

Branko pl. Cindro

Jezični savjetnici / Language advisors

Ivan Martinčić, prof

Tomislav pl. Kallay, prof.

Adresa uredništva / Editorial Office Address

Hrvatski plemićki zbor / Croatian nobility association

Teslina 13/1 Zagreb, Hrvatska, Croatia

Glasnik izlazi jednom godišnje / Herald is published annually

Puni je tekst na <http://plemstvo.hr> / Full text is available on <http://plemstvo.hr>

Tisak časopisa pomoglo je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske /
This volume is financially supported by the Ministry of Science, Education and Sport of the Republic of Croatia

Grafička priprema, obrada i tisak / Prepress processing and printing

LASERplus d.o.o.

Brijunska 1a, Zagreb, Croatia

listopad 2014. / October 2014

Naklada / Printed in

200 primjeraka / 200 copies

Zamjena je poželjna / Exchanges appreciated

Godišnja je pretplata 200 kn, za članove uključeno u članarinu

Subscription is 25 €, for society members included in membership fee

Opremu tekstova obavlja uredništvo. Za sadržaj poimence potpisanih priloga odgovorni su njihovi autori. Oni ne iskazuju obvezno stav Hrvatskoga plemićkoga zbora. Objavljeni prilozi u Glasniku HPZ-a autorski su zaštićeni. Iznimka su sadržaj i novosti iz HPZ-a.

Namjena časopisa

Glasnik Hrvatskoga plemićkoga zbora časopis za popularizaciju znanosti glasilo je HPZ-a u kojem se objavljuju popularni znanstveni i stručni članci iz područja povijesti i kulture hrvatskog plemstva. Pored znanstvenih radova objavljuju se kratka znanstvena priopćenja, pregledni članci, stručni radovi, komentari, pisma uredništva i uredništvu, bibliografija, biografija, prikazi knjiga, te izvještaji o radu Zbora.

Proslav / Foreword

Evo, uspjeli smo, Glasnik Hrvatskoga plemićkoga zbora od svog broja 4. izlazi stalno kao godišnjak. I ne samo to. Moramo se pohvaliti da nas je Ministarstvo za znanost, obrazovanje i šport, sad već drugu godinu, nakon više prethodnih neuspjelih pokušaja, uvrstilo među časopise koje populariziraju znanost te nas je i novčano potpomoglo. To nam je važno priznanje, ali i važna financijska pomoć, pa s ponosom možemo istaknuti da smo uz veći dio volonterskog rada poteškoćama unatoč, uspješno održali kontinuitet, da držimo kvalitetu i unapređujemo naš Glasnik. Ta pomoć nam je osobito važna jer donatora gotovo da i nemamo pa se sva naša aktivnost financira od članarine. Jedini vjeran donator za Glasnik od prvoga broja je naš član-utemeljitelj Branko pl. Cindro i njegova tvrtka Laserplus, a u zadnje vrijeme i Splitsko-dalmatinska županija.

Kako smo istaknuli već u prošlom broju, naš Glasnik ima sad već stalnu formu i sadržaj. U njemu su standardni članci o radu Zbora: izvješća sa sjednice Velikoga plemićkog vijeća, izvještaji o radu, o primanju novih članova i društvene vijesti. U ovom broju moramo istaknuti da je naše predstavnike, predsjednika Marka pl. Mladinea i Gorana pl. Borellija primio u audijenciju predsjednik Republike Hrvatske prof. dr. sc. Ivo Josipović. Ne manje važne aktivnosti Zbora opisane u ovom broju Glasnika jesu nastojanja da se Hrvatski plemićki zbor primi u udruženje evropskoga plemstva odnosno opis sudjelovanja na sastanku CILANE u Parizu te na kongresu u Budimpešti.

Osim o aktivnostima Zbora, od 2006. publiciramo i tri, četiri članka s naše znanstveno-stručne tribine *Uloga plemstva u očuvanju i održavanju hrvatske nacionalnosti i državnosti*. Taj naslov uobličio je na Znanstvenom kolokviju 2006. tadašnji ravnatelj Hrvatskog instituta za povijest dr. sc. Milan Kruhek. Kolokvij su organizirali Hrvatski institut za povijest i Hrvatski plemićki zbor. Održan je u Institutu, a u sklopu proslave desetogodišnjice rada Hrvatskoga plemićkog zbora. Ove godine objavljujemo čak šest članaka koji su održani kao predavanja na toj našoj tribini. Nadamo se angažiranim još i većem sudjelovanju naših znanstvenika u pisanju za naš časopis. Zahvaljujemo svima na priložima za ovaj broj, a iskreno se ispričavamo onima koji su dulje čekali na tisak svog rada. Danas nam je potrebno više razumijevanja i uzajamne potpore da unaprijedimo rad. To ćemo postići Vašom aktivnošću i u radu Zbora, a i slanju radova. Svi objavljeni članci izneseni su kao predavanja na našim redovitim mjesečnim sastancima članstva u našim unajmljenim prostorijama u Zagrebu u Teslinoj 13/1, koje sad već koristimo četiri godine. Članci su raznorodni. Ponajprije bi istaknuli vrlo zanimljiv članak Kazimira pl. Jelačića napisan krajem 19. stoljeća. To su memoari o njegovu radu kao načelnika Zlatara. U ovom broju objavljen je prvi svezak te Spomenice koje smo dobili zahvaljujući Marcelu pl. Jelačiću koji je napisao i predgovor. Marijan pl. Maroje naš član i potpredsjednik Zbora napisao je članak o važnim dokumentima za plemstvo Dalmacije u Državnom arhivu u Zadru. Prof. dr. sc. Ivan Jurković, profesor povijesti na Sveučilištu u Puli, održao je odlično predavanje i napisao članak o plemićima izbjeglicama u 16. stoljeću. Igor Žic, kustos Muzeja u Rijeci, napisao je kao dio svoje knjige članak o značajnom austrijskom vojskovođi Lavalu knezu Nugentu. Nugent je tako zavolio Hrvatsku da ga autor naziva »neokrunjenim hrvatskim kraljem«. Ne manje zanimljiva jesu dva članka autora Ive Lovrića i našega člana Davora pl. Ivaniševića. Oni opisuju današnju ulogu plemstva u Europi te povijesnu ulogu hrvatskoga plemstva.

Bilo je još zanimljivih predavanja, a osobito bismo istaknuli autore akademike Mladena Raukara i Nevena pl. Cambia. Nadamo se da ćemo iduće godine i njihove radove objaviti.

Svi članci imaju prijevode naslova, podnaslova, opise slika i sažetke na engleskom jeziku. To je neobično važno u našim nastojanjima da se pridružimo udruženju evropskog plemstva.

U našoj rubrici *Društvene vijesti* imamo i radosne i tužne vijesti.

Radovalo bi nas da nam javljate o Vašem radu, naročito o radu u našim ograncima.

Glavni urednik
mr. sc. Ivo pl. Durbešić

Poštovane obitelji, plemkinje, plemići i prijatelji, gospođe i gospodo!

Temeljem članka 19. statuta Hrvatskoga plemićkog zbora
čast mi je pozvati Vas na

15. izbornu sjednicu Velikoga plemićkog vijeća Hrvatskoga plemićkog zbora pod pokroviteljstvom Skupštine grada Zagreba

Sjednica će se održati povodom 19 godina rada u
HRVATSKOM INSTITUTU ZA POVIJEST u Zagrebu, Opatička 10,
u subotu 25. listopada 2014. u 10 sati.

Sadržaj i dnevni red

- 10.00–11.00 OKUPLJANJE – REGISTRACIJA SUDIONIKA
- 11.00–11.45 Hrvatska himna i vokalni koncert
OTVARANJE SJEDNICE, POZDRAVNA RIJEČ I BIRANJE RADNIH TIJELA
SJEDNICE – *predsjednik Marko pl. Mladineo*
Dobrodošlica domaćina, ravnateljice Hrvatskog instituta za povijest *dr. sc. Jasne Turkalj*
Pozdravi gostiju
- 11.45–12.30 IZVJEŠTAJI O RADU ZBORA I GLASOVANJE O PRIHVAĆANJU
Predsjednik: Marko pl. Mladineo
Rizničari: Davor pl. Pozojević i Adriana markiza Bona
Herold: Zlatko pl. Barabaš – prijedlog za prijem novih članova
Predsjednik nadzornog odbora: Žarko pl. Gazzari
Predsjednik suda časti: Miroslav pl. Prelogović
- 12.30–12.50 Glazbeni intermezo – Ženski kvartet društvenog orkestra
- 12.50–13.25 PRIJEDLOG ZA IZBOR NOVIH DUŽNOSNIKA ZBORA
razrješnica dosadašnjim, izbor novih i program rada novoga predsjednika
- 13.25–14.00 KRATKA PAUZA ZA OSVJEŽENJE
- 14.00–15.00 SVEČANO URUČENJE POVELJA NOVIM ČLANOVIMA
Predsjednik Marko pl. Mladineo, kancelar – Ivo pl. Celio-Cega i herold – Zlatko pl. Barabaš
Himna Hrvatskoga plemićkog zbora
Završetak Sjednice
- 20.00 SVEČANA VEČERA U HOTELU PALACE

Predsjednik Zbora:

(Marko pl. Mladineo)

VAŽNO!

Molimo članice i članove da potvrde svoj dolazak posebno za sjednicu, a posebno za večeru na mail:
adriana_bona_hr@yahoo.com, kontaktni telefon: 01-3779213 ili 091-5716536 Adriane pl. Bona

Noble families, ladies and gentlemen!

On the grounds of article 19th of the Statutes of the Croatian nobility association
I have the honour to invite you to the

15th electoral session of the Great Nobiliary Council of the Croatian nobility association under the sponsorship of the Assembly of Zagreb

on the occasion of the 19th anniversary of its foundation

The Session will be held at the Institute of history, Zagreb, Opatička 10
on saturday October 25th 2014, with the beginning at 10 a.m.

Contents and Agenda

- 10.00–11.00 GATHERING AND REGISTRATION OF PARTICIPANTS
- 11.00 – 11.45 Croatian Anthem, Vocal choir
OPENING OF THE SESSION, WELCOME SPEECH – President: *Marko de Mladineo*
Observing a minute of silence for our dead members
Address of *Mrs. Jasna Turkalj*, President of the Institute of History
Election of the Working Bodies of the Session
Visitors' greetings
- 11.45–12.30 REPORT ON THE WORK OF THE ASSOCIATION
President: *Marko de Mladineo*
Treasurers: *Davor de Pozojević* and *Adriana de Bona*,
Herald's Report on Membership: *Zlatko de Barabaš*
Report on Normative Acts: *Davor de Ivanišević*
Report of the Supervisory Board: *Žarko de Gazzari*
Report of the Court of Honour: *Miroslav de Prelogović*
- 12.30–12.50 MUSICAL INTERMEZZO – Quartet
- 12.50–13.25 PROPOSAL OF NEW ASSOCIATION OFFICIALS
Discharge of current officials and voting for the new ones
Inaugural program of the new President
- 13.25–14.0 SHORT BREAK FOR REFRESHMENTS
- 14.00 – 15.00 SOLEMN PRESENTATION OF DIPLOMAS TO NEW MEMBERS
Commission: President, Herald and Cancellor
Anthem of the Croatian Nobility Association
End of the Session
- 20.00 GALA DINNER AT THE PALACE HOTEL

President

Marko de Mladineo

Četrnaesta sjednica Velikoga plemićkog vijeća 2013. u Ozlju

14th Great nobility council in the year 2013
in castle Ožalj

Davor pl. Ivanišević

notar

Za one koji nisu prisustvovali našem najvažnijem događaju godine, sjednici Velikoga plemićkog vijeća, koja je održana u prelijepom ambijentu srednjovjekovne tvrđave Zrinskih, zahvaljujući Družbi Braća hrvatskoga zmaja i njihovom meštru obredničaru, a i našem članu maestru Josipu degl. Ivelliju.

Redovita 14. sjednica Velikoga plemićkog vijeća, povodom osamnaest godina rada Hrvatskoga plemićkoga zbora, održana je u Starom gradu Ožlju 11. svibnja 2013. Unatoč hladnom i lošem vremenu prisustvovao joj je veći broj redovnih članova, budući članovi i gosti. Posebno treba istaknuti da su došli i neki naši članovi iz inozemstva: Branko pl. Mirošević-Sorgo iz Londona, Gaja pl. Pozojević iz Zrenjanina, Poznan pl. Mirošević-Sorgo iz Waterlooa i Marcus pl. Hreljanović iz Araua. Iz Zagreba je za prijevoz sudionika bio organiziran autobus.

Među uzvanicima bili su: Josip degl' Ivellio, predstavnik domaćina – Družbe Braća hrvatskog zmaja, predsjednik Udruge »Katarina Kotromanić«, Milenko pl. Čolak, predstavnik bosansko-hercegovačkoga plemstva, Janos pl. Kovatz-Horkovics, predstavnik udruge mađarskih aristokrata, ravnateljica Hrvatskog državnog arhiva dr. sc. Vlatka Lemić, direktor tvrtke Heraldic Art iz Rijeke Mladen Stojić sa suradnicom i kustos Zavičajnog muzeja Ožlja.

Vokalni ansambl »Petrijnski slavuji« pod vodstvom maestra Josipa degl' Ivellia, započeo je Sjednicu izvođenjem Hrvatske himne i Himne HPZ-a te Zajčeve skladbe »Zrinjsko Frankopanska«.

Predsjednik Hrvatskoga plemićkoga zbora Marko pl. Mladineo otvorio sjednicu pozdravnom riječju. Izabrano je Radno predsjedništvo Velikog vijeća sjednice: Marko pl. Mladineo (predsjednik), Ivan pl. Celio Cega i Marijan pl. Maroja.

Minutom šutnje odana je počast preminulim članovima Hrvatskoga plemićkoga zbora u ovoj godini: Jadranki pl. Vusijo, Miku pl. Vuceliću, Vladimiru pl. Alaupoviću i

Velimiru pl. Valjku , svim prethodno preminulim našim članovima i svim hrvatskim domoljubima koji su tijekom vjekova dali svoj život za Hrvatsku.

Skup su pozdravili uzvanici: Josip degl' Ivelio, Janos Kovatz pl. Horkovics, a prigodnu riječ o povijesti Starog grada Ozlja održao je kustos Zavičajnog muzeja.

Izvješće o radu Hrvatskoga plemićkoga zbora od zadnje sjednice VPV-a 5. studenog. 2011. do dana ove sjednice iznio je kancelar Plemićkog stola Ivan pl. Celio Cega. Tiskan je u Glasniku broj 10 pa se može naći na našoj web stranici

Rizničar Zbora, Davor pl. Pozojević podnio je financijsko izvješće.

Herold Zlatko pl. Barabaš izvijestio je da je Heraldika komisija dobila dvanaest zahtjeva za prijem u članstvo, a pozitivno je riješila osam. U ime Plemićkoga stola predložio je za prijem u članstvo Zbora osam novih članova: Dinka, Maju, Anu, Doru i Niku pl. Franceschi, Branimira pl. Koščeca, Vesnu pl. Nutrizio i Luciju pl. Vusio.

Član Nadzornog odbora Miroslav pl. Celio Cega izvijestio je da je praćenjem rada i uvidom u poslovanje i financije utvrđeno da je Zbor radio po Zakonu i Statutu Zbora.

Predsjednik suda časti, Miroslav pl. Prelogović, izvijestio je da temeljem Statuta nije bilo potrebno angažiranje suda časti.

Svi izvještaji, a posebno prijedlog herolda Zlatka pl. Barabaša za prijem novih članova jednoglasno su prihvaćeni.

Predsjednik komisije za normativnu djelatnost Davor pl. Ivanišević izložio je dopune Statuta od 5. studenoga 2011., koje su prošle javnu raspravu. Pročišćeni i odobreni tekst Statuta može se naći na našoj web stranici.

Za te izmjene od prisutnih sudionika glasalo je sedam članova protiv, a jedan je bio suzdržan, a ostali su članovi glasali za predložene izmjene i dopune. Time su one prihvaćene.

Jednoglasno je također potvrđena ispravnost dosadašnjeg rada Plemićkoga stola i svih radnih tijela.

Prihvaćen je zahtjev Stipe pl. Vučetića i Branimira pl. Vuceticha za razrješenje od dužnosti koju su obavljali te i njihov zahtjev za istupanje iz udruge.

Za nove članove Plemićkoga stola izabrani su Barbara pl. Tartaglia i Josip degl' Ivellio. Za predsjednika Nadzornog odbora umjesto Tomislava pl. Kallaya izabran je Žarko pl. Gazzari, a umjesto Miroslava pl. Celio Cega izabran je Petar pl. Rakamarić.

U Sud časti umjesto Nenada pl. Cambija izabran je Kamilo pl. Benković.

Za novog člana Senata izabran je Hrvoje pl. Maroja

Svi prijedlozi prihvaćeni su jednoglasno.

Nakon radnoga dijela slijedilo je izlaganje ravnateljice Hrvatskog državnog arhiva dr. sc. Vlatke Lemić pod naslovom *Matične knjige u hrvatskim arhivima*.

Zatim je svoje izlaganje pod naslovom: *Heraldički dizajn i značajke grbova plemićkih obitelji u Hrvatskoj* iznio direktor tvrtke Heraldic Art iz Rijeke Mladen Stojić.

Predstavnik Udruge mađarske aristokracije Janos Kovatz pl. Horkovitz prikazao je kako oni vide suradnju s mađarskim plemstvom.

Nakon kratke pauze predsjednik Marko pl. Mladineo iznio je plan rada HPZ-a do slijedeće 15. sjednice VPV.

Uz odgovarajući ceremonijal uručena je zatim novim članovima povelja o članstvu, značka i iskaznica HPZ-a. Za nove članove Hrvatskoga plemićkoga zbora izabrani su: Dinko, Maja, Ana, Dora i Nika pl. Franceschi, Branimir pl. Koščec; Vesna pl. Nutrizio i Lucija pl. Vusio. Branimir pl. Koščec zahvalio se u ime novoprimljenih članova.

Veliko plemićko vijeće ovlastilo je Marka pl. Mladinea (predsjednika), Ivana. pl. Celio Cega (kancelara) i Gorana pl. Borellija (tajnika) da zastupaju Hrvatski plemićki zbor.

Intoniranjem himne Zbora završila je sjednica Velikog plemićkog vijeća.

Na kraju sjednice položen je vijenac na spomen-ploču plemenitim velikanima Petru Zrinskom i Franu Krsti Frankopanu na zidini tvrđave.

Nastavak druženja bio je na prigodnom domjenku u restoranu »Žganjer« u Jaškovu do kasnih popodnevni sati.

U organizaciji Sjednice posebno su se istaknuli: Vlatko i Tvrtko pl. Ivanišević, Zlatko pl. Barabaš, Branko i Nikola pl. Cindro i Kornel pl. Kallay

KONSTITUIRAJUĆA SJEDNICA PLEMIČKOGA STOLA

S obzirom na promjene Statuta i novih naslova funkcija, kao i novo izabranih članova te ostalih dužnosnika Zbora donosimo sastav i funkcije pojedinih članova i dužnosnika.

Izabrani dužnosnici Zbora

Marko pl. Mladineo,	predsjednik
nije predložen	I. potpredsjednik
Marijan pl. Maroja,	II. potpredsjednik

Plemićki stol

Ivan pl. Celio – Cega	kancelar
Goran pl. Borelli	tajnik
Zlatko pl. Barabaš	herold
Davor pl. Ivanišević	notar
Davor pl. Pozojević	rizničar
Vlatko pl. Ivanišević	Webmaster
mr. sc. Ivo pl. Durbešić	urednik publikacija
Branko pl. Cindro	koordinator CILANE
Mladen pl. Trupčević	član
Adriana markiza Bona	blagajnik i knjižničar
Barbara pl. Tartaglia	odnosi s javnošću*
Kornel pl. Kallay	koordinator mladih
Josip degl' Ivellio	suradnja s udrugama
Marko pl. Mladineo	Ogranak Split (fuzija ogranaka Split i Južna Hrvatska)
Frane pl. Vrkljan	Ogranak Opatija
Snježana pl. Barabaš Serčić	Ogranak Osijek
Marijan pl. Maroja	Ogranak Zadar
Petra pl. Maroja	koordinator mladih sa CILANE**

Nadzorni odbor: predsjednik: Žarko. pl. Gazari, prof. – članovi: prof. dr. sc. Petar pl. Rakamarić i Gaja pl. Pozojević, dr. med.

Sud časti : predsjednik: Miroslav pl. Prelogović, dipl. ing. rud. – članovi: Kamilo pl. Benković, dr. med, Tomislav pl. Kurelec, prof.

Senat: predsjednik: Ante pl. Rendić Miočević, prof. (od 2005.)

Senatori: Drago pl. Antoniazzo, prof. (od 2010.); mr. sc. Aleksandar pl. Aranicki (od 2003.); Ivo pl. Arneri, dr. med. (od 2008.); Milivoj pl. Grisogono, prof. (od 2003.); prof. dr. sc. Petar pl. Grisogono (od 2007.); mr. sc. Vladimir pl. Kurelec (od 2010.); Hrvoje pl. Maroja, ing. radiol. (od 2013.); Branimir pl. Makanec, dipl. ing. el. (od 2007.) i Arsen pl. Vusio, ing (od 2008.)

Komisija za prijem novih članova: predsjednik: Zlatko pl. Barabaš – članovi: Davor pl. Ivanišević, Branko pl. Cindro i savjetnici: Bruno Kuzmanić i Ružica Kolarević

Uredništvo publikacija: glavni urednik: mr. sc. Ivo pl. Durbešić – članovi: Zlatko pl. Barabaš, Ivan pl. Celio Cega, Branko pl. Cindro, doc. dr. sc., Marija Karbić, dr. sc. Ivan Mirnik i Marko pl. Mladineo.

* Tijekom godine zahvalila se na dužnosti u Plemićkom stolu

** Tijekom godine kooptirana u Plemićki stol

Plan rada Hrvatskoga plemićkog zbora od 2014. do 2017.

Agenda of CNA for the next mandate period from 2014 till 2017

Marko pl. Madineo

predsjednik

Zadaća je Hrvatskoga plemićkog zbora afirmirati povijesnu istinu da je hrvatsko plemstvo, a ne neki drugi društveni slojevi, u milenijskom razdoblju, bio jedini akter koji je zaslužan za kreiranje političke državotvorne ideje za osnivanje samostalne hrvatske države, na području gdje je živio i živi hrvatski narod. To će Zbor ostvarivati putem izdavačke djelatnosti, publiciranjem Glasnika i Biltena, ali i poticanjem izdavaštva drugih institucija, uključujući i Leksikografski zavod, na potpunije osvjetljavanje i obnavljanje zaboravljene velike kulturne i povijesne ostavštine koju su kreirali predstavnici plemstva.

Zbor će organizirati Simpozij – Okrugli stol povodom dvadeset godina rada, koji će biti zaključak naše desetogodišnje tribine *Uloga plemstva na očuvanju hrvatske državnosti, nacionalnosti, gospodarstva i kulture*.

Zbor će u suradnji s Družbom Braća hrvatskog zmaja poduzimati mjere za obilježavanje ulica, trgova, naselja, kulturnih ustanova, kulturnih i sportskih društava imenima zaslužnih plemića, kao i u obilježavanju važnih povijesnih datuma u javnim publikacijama.

Da bi Zbor mogao uspješno ostvarivati svoje ciljeve, potrebno je aktivno zalaganje svih članova Plemićkoga stola, kao izvršnog organa Zbora, u svim segmentima djelovanja zacrtanim planom rada, uzevši u obzir stručnu spremu članova i njihovu sklonost prema pojedinim područjima djelovanja Zbora.

Ta zadaća odnosi se i na naše ogranke koji bi trebali intenzivirati svoju aktivnost na svom području sudjelovanjem u društvenim i kulturnim događajima svoje sredine, uz isticanje ciljeva i zadaća Zbora te sudjelovanjem u humanitarnim akcijama na svom području.

Ovdje se podrazumijeva posjećivanje zdravstvenih ustanova, domova za umirovljenike te ostalih udruženja slabih i nemoćnih uz izražavanje podrške i pomoći putem usmene utjehe i ukazivanja znakova pažnje. Tu aktivnost Zbor je već realizirao 2013. na riječkom području prigodom Svjetskoga dana bolesnika.

Na više sastanaka Plemičkoga stola vođena je rasprava o društvenoj ulozi Zbora u okolnostima kada je uloga plemstva u hrvatskoj prošlosti, kroz cijelo jedno stoljeće, u javnosti neopravdano marginalizirana.

Želimo i pokušavamo bitno izmijeniti dosadašnji nedovoljno prepoznatljiv položaj Zbora u društvu, u odnosu na veliki broj od ukupno oko 48 tisuća udruga civilnoga društva, koje od države dobivaju više od pola milijarde kuna godišnje financijske potpore i imaju puno bolje uvjete za rad. To je posljedica, pored nerazumijevanja za naš rad, u nadležnim institucijama, i našeg nedovoljnog angažmana da se nismo uspjeli nametnuti i izboriti za bolji status i veću ukupnu potporu našoj udruzi, koja djeluje isključivo u zalaganju za opće dobro, za razliku od velikog broja onih udruga koje su osnovane s isključivim ciljem zadovoljavanja potreba svojih članova.

Zbor treba napraviti godišnji plan predavanja i nastaviti s njihovo održavanje, najmanje jednom mjesečno, osim ljetnih mjeseci. Valja aktivnije zatražiti od autora pisane priloge za Glasnik i materijale za Bilten.

Treba se angažirati na omasovljenju članstva koristeći i nove mogućnosti iz Statuta koje se odnose na pridružene članove, (istaknutije osobe, sponzori, studenti povijesti, srodne udruge itd.). Prethodno treba utvrditi iznose pristupnina i sponzorskih priloga za te članove.

Treba uraditi okvirni program suradnje s Družbom Braće hrvatskog zmaja i drugim udrugama te razmotriti njihovo učlanjenje u pridruženo članstvo s utvrđivanjem njihovih prava i obveza sukladno odredbama Statuta.

Treba napisati promotivni esej koji će poslužiti za promociju Zbora u javnosti, posebno prilikom naših zamolbi za prijam naše delegacije kod najodgovornijih dužnosnika javnog i političkog života radi dobivanja njihove podrške za naše aktivnosti. Taj bi tekst trebao poslužiti kao prezentacija udruge potencijalnim donatorima.

Raditi na ažuriranju naše WEB stranice.

Naš zadaća treba biti suradnja s povijesnim postrojbama te sudjelovanje u njihovim aktivnostima i priredbama, što može privući zanimanje mlađih članova HPZ-a

Prilikom učlanjenja u europsko udruženje plemstva CILANE Zbor treba sudjelovati u radu ovog europskog udruženja plemstva te istaknuti ciljeve i zadaće Zbora na nacionalnom i međunarodnom planu.

Izvještaj o radu Hrvatskoga plemićkog zbora od trinaeste sjednice UPO 2011. do petnaeste sjednice UPO 2014.

Report on the work of CNA from 13th GNC the year 2011 till 15th GNC in the year 2014

Marko pl. Mladineo

predsjednik

Prije svega treba istaknuti da iz objektivnih razloga 2012. nismo mogli organizirati sjednicu Velikoga plemićkog vijeća (VPV) pa je Hrvatski plemićki zbor (Zbor) u tom trogodišnjem razdoblju, do ove izborne sjednice ispunio većim dijelom zacrtane ciljeve koje smo usvojili na sjednicama VPV 2011. i 2013.

U tom trogodišnjem razdoblju naša je aktivnost bila usmjerena na nastavak redovite djelatnosti s već ustaljenom dinamikom redovitog održavanja redovnih mjesečnih sastanaka Plemićkoga stola, mjesečnim skupom članstva sa stručnih predavanja te slobodnim tjednim okupljanjem članstva i dr.

Sastanci članstva s predavanjima

Predavanja su prema odabiru i rasporedu održana u našim prostorijama u Teslinoj ul 13/1, a odabrala ih je i rasporedila naša stalna komisija za predlaganje i odabir predavanja doc. dr. sc. Marija Karbić, dr. sc. Ivan Mirnik i Davor pl. Ivaniševićem, dipl. ing.

Sva ta predavanja, a bilo ih je 24, dio su naše stalne tribine »Uloga hrvatskoga plemstva u očuvanju i održavanju hrvatske nacionalnosti i državnosti«. Redala su se predavanja o povijesnim temama te iz područja kulture i humanističkih znanosti. Valja istaknuti da su među ostalim predavačima bila dva akademika – Nenad Cambi i Mladen

Raukar i dva sveučilišna profesora Ivan Jurković i Đuro Deželić te četiri doktora povijesnih znanosti Fani Celio-Cega, dr. sc. Dubravka Peić Čaldarović, Mario Kevo i Agneza Szabo. Moramo također istaknuti da su naši sastanci s predavanjima bili dosta dobro posjećeni što od naših članova što prijatelja.

Mediji i javnost

Budući da je tijekom dvadesetog stoljeća sustavno zanemarivana uloga plemstva u prošlosti u kreiranju društvenih težnji i društvene stvarnosti na ovim područjima, naši napori bili su usmjereni u cilju da se izvuče iz zaborava i zaštiti velika politička i kulturna baština vezana za hrvatsko plemstvo. To obvezuje i motivira sve članove naše udruge, da vlastitim naporima, uz pomoć znanstvene zajednice i nadležnih državnih tijela, iniciraju istraživanja te objavljivanje u odgovarajućim medijima, napose tiskovinama, svega onoga što je vrijedno istaknuti, o utjecaju svojih predaka na povijesna zbivanja, u mjestima i vremenima u kojima su živjeli.

Stoga je naša zadaća bila izići u javnost i predstaviti naše ciljeve i zadatke široj javnosti putem medija i tiska. Tako smo uspješno objavili članke o Zboru u *Glasi koncila, u Dubrovačkom vjesniku, u Slobodnoj Dalmaciji* (intervju s M. pl. Mladineom) u *Globusu* i *Zadarskom listu* (intervju s G. pl. Borellijem).

Poduzeli smo inicijativu da se hrvatsko plemstvo proglasi kulturnom baštinom i uvrsti u Listu zaštićenih kulturnih dobara, prvenstveno zaslugom Goran pl. Borellija. Od Ministarstva kulture očekuje se očitovanje u svezi tog našeg zahtjeva.

Međunarodna suradnja

U suradnji s ostalim srodnim udrugama uspostavili smo prijateljske odnose s plemstvom Italije te Institutom za heraldiku i genealogiju Italije. Od Talijanskog udruženja plemstva primili smo pozive u 2013. i 2014. za sudjelovanje na europskom skupu plemstva u Casale Monferrato, koji oni organiziraju, ali morali smo se zahvaliti na pozivu zbog financijskih razloga. Talijansko udruženje plemstva zainteresirano je za izvješće sa svake naše sjednice VPV da bi ga mogli objaviti u svom časopisu *Il Mondo del Cavaliere*, što smo im dostavili.

Uspostavili smo također pozitivan odnos i s europskim udruženjem plemstva CILANE, i to s glavnim koordinatorom grofom Bernardom de Gatellierom i s njihovim heroldom Michaelom Sayerom, predsjednikom pravne sekcije za heraldiku i genealogiju. On je ujedno predsjednik Potkomisije za prijem novih članova.

U sklopu naših težnji da se uklopimo u zahtjeve koje propisuje europsko udruženje plemstva osnovali smo Omladinsku sekciju Zbora na čelo koje je izabrana Petra pl. Maroja. Europsko udruženje plemstva veliku važnost pridaje aktivnostima sekcije mladih te propagira druženje i razmjenu mladih članova među udrugama koje su članice udruženja.

U travnju ove godine prisustvovala je naša delegacija, Marko pl. Mladineo i Petra pl. Maroja, sastanku CILANE u Parizu i sudjelovala na sastanku Potkomisije za prijem novih članova gdje se raspravljalo o našem učlanjenju u tu plemićku udruhu (posebni izvještaj na stranicama 19 i 21).

Početkom listopada ove 2014. godine sudjelovali smo i na kongresu u Budimpešti gdje smo primljeni za 16. člana (posebni izvještaj na stranici 21).

Suradnja

Da bi se ostvarili ciljevi koje je postavio Hrvatski plemićki zbor, kontaktirali smo s 25 Povijesnih postrojbi širom Hrvatske te smo im prikazali našu udrugu i dostavili putem e-maila Glasnik br. 7. i, potrebno je pojačati radni i stvaralački potencijal naših članova, prije svega proširenjem redovnog članstva, ali također i s pridruženim članovima, sukladno našim odredbama Statuta, na one pojedince koji ne posjeduju plemićke titule, ali se žele angažirati u ispunjavanju zadanih ciljeva Zbora.

Hrvatske povijesne udruge promiču važnost i hrvatskog plemstva i revociraju uspomene na znamenite događaje iz naše povijesti, u kojima je plemstvo imalo ulogu u afirmiranju hrvatskog nacionalnog identiteta i hrvatske kulture. Ove udruge imaju podršku turističkih zajednica i gradske uprave u brojnim gradovima naše domovine pa je naša zadaća da zajedno s njima održavamo uspomene na našu burnu prošlost da bi se tako pojedine događaje istrugo od zaborava.

U ovom trogodišnjem razdoblju uspostavili smo srdačne odnose s Družbom Braća hrvatskoga zmaja, koja nam je omogućila održavanje sjednice VPV u Ozlju 2013. Tu ćemo suradnju i dalje njegovati i proširiti na zajedničke projekte, kao što je preimenovanje ulica i trgova umetanjem naslova plemstva uz prezimena plemićkih porodica.

S *Plemenitom općinom Turopoljskom* razmjenjujemo delegacije, njihov delegat prisustvuje na našim sjenicama VPV, a naša delegacija, koju obično vodi Mladen pl. Trupčević sudjeluje svake godine na proslavi Turopoljskog Jurjeva u gradu Lukavac.

U veljači 2013. posjetili smo riječku Nadbiskupiju i nazočili koncelebriranoj svetoj misi u crkvi Majke Božje Lurdske, koju je predvodio riječki nadbiskup mons. Ivan Devčić. Nakon posjeta riječkim bolnicama povodom Svjetskoga dana bolesnika, nadbiskup mons. Devčić pozvao je našu delegaciju, koju je predvodio predsjednik Marko pl. Mladineo, u nadbiskupiju na razgovor i na ručak.

U ožujku 2012. održan je sastanak s Velikim knezom Petrom Rodićem iz Društva Poljičana u Splitu te je dogovoren zajednički nastup na obilježavanju povijesnih događaja.

S društvom prijatelja Malteškog reda redovito održavamo kontakte i prisustvujemo na njihovim sastancima, koji se sastoje od Misnog slavlja u crkvi Sv Ivana u Novoj Vesi i potom druženja u rezidenciji poslanstva Malteškog reda kod Nj. E. poslanika baruna Adamovića.

Uspostavljena je bliska suradnja s Europskim pokretom Split, koji nam je ponudio svoje prostorije u Splitu za potrebe našeg ogranka u Splitu.

Imamo također vrlo dobre odnose s društvom Prijatelja kulturne baštine u Splitu, koje svakog mjeseca održava znanstvena predavanja u svojim prostorijama, a kojima naši članovi često prisustvuju.

U srpnju ove godine prisustvovali smo povijesnom spektaklu Oslobođenje Klisa kojem je prisustvovalo i sudjelovalo 25 povijesnih postrojbi iz Hrvatske uz udrugu Kliški Uskoci koji su bili organizatori te priredbe.

Uspješno surađujemo s povijesnim institucijama: s Odjelom za povijest Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (akademici Raukar i Cambi), s Hrvatskim institutom za povijest, u čijim se prostorijama održava ova sjednica, a održano je i više prethodnih; a suradnica Instituta doc. dr. sc. Marija Karbić od 2006. naš je pridruženi član, a sada i počasni član; s Hrvatskim povijesnim muzejom, a ove godine povezali smo se s Maticom hrvatskom, točnije ogrankom u Križevcima.

U Križevcima smo razgovarali sa županom Križevačke županije koji nam je predložio da jednu sjednicu održimo u njihovom povijesno važnom gradu.

Također posjećujemo sastanke društva Hrvatskoga grboslovnoga i zastavoslovnoga društva, Bokeljske mornarice 809, a njihovi predsjednici (bojnik Heimer i dr. Gjurović održali su kod nas i predavanja) o tim udrugama. Surađujemo i s Hrvatskim rodoslovnim društvom.

U želji da nas državne strukture podrže u ostvarenju naših ciljeva posjetili smo Ministarstvo kulture, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, Grad Zagreb te Gradski ured za obrazovanje, kulturu i šport u Zagrebu.

Mislimo da ima osobitu važnost i težinu mišljenje Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti da je Hrvatsko plemstvo naša nematerijalna kulturna baština.

Od predsjednika države, Sabora, ministarstava kulture, vanjskih i europskih poslova, te znanosti, obrazovanja i športa, kao i od Grada Zagreba dobili smo pisanu podršku nastojanjima u očuvanju kulturne baštine.

Plemički stol

Plemički stol Zbora u trogodišnjem razdoblju održao je svaki mjesec sjednice (oko tri-desetak sjednica) te više slobodnih sastanaka, a organizirao je pored predavanja i tri bo-žićna domjenka.

Na sastancima se redovito vodio zapisnik i obrađene su različite aktualne teme ve-zane za rad i funkcioniranje Zbora.

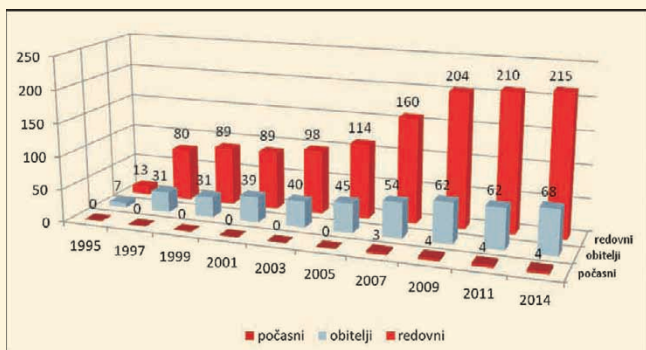
Provedena je odluka VPV u Ozlju prošle godine o dopuni Statuta i registrirana je pri Upravi.

S Gradom Zagrebom potpisan je novi povoljniji ugovor o najmu prostora u Teslinoj 13/1 na četiri godine s mogućnošću produljenja.

Na sastancima Plemičkoga stola redovito su se podnosila i financijska izvješća, pra-tilo se kretanje prihoda i rashoda. U godini 2012. imali smo izrazito veliko povećanje zakupnine što je ugrozilo, može se reći, i opstojnost Zbora. No, sva sreća, Gradska upra-va smanjila je ipak tu zakupninu na prethodno ugovoreni iznos.

U trogodišnjem mandatu komisija za prijem novih članova: herold Zlatko pl. Bara-baš te članovi Branko pl. Cindro i Davor pl. Ivanišević razmatrala je više zahtjeva za pri-jem, no 2013., primljeno je samo osam novih članova, ali nadamo se da će VPV sada ove godine primiti još deset članova. Na žalost u međuvremenu napustilo nas je sedam na-ših članova. Tako da trenutno Zbor broji 215 članova i 67 obitelji.

Velika zadaća za komisiju je bio i zahtjev Komisije za prijem CILANE da se za sva-ku obitelj dostavi podatak o legitimitetu, dakle, kopije povelja ili podatci u relevantnim

zbornicima plemstva. Treba posebno naglasiti da smo ponosni na to da su sve obitelji članovi našeg Zbora temeljeni na valjanim plemićkim dokumentima.

Možemo Vas izvijestiti da je naš član prof. dr. sc. Tihomir pl. Luković postao akademik, da je naša članica Dora pl. Franceschi diplomirala na Medicinskom fakultetu u Zagrebu, a da je naša

članica Katarina pl. Portada nakon ženidbe u prošloj godini ove godine rodila djevojčicu te svima trima čestitamo.

Prema novom Statutu dosadašnji pridruženi članovi postaju počasni.

Plemićki stol raspravljao je i o našoj WEB stranici i ona se tijekom ove godine inovira.

Posebno smo ponosni da je naš časopis Glasnik Hrvatskoga plemićkog zbora Ministarstvo za znanost, obrazovanje i sport prepoznalo kao časopis koji popularizira povijesnu znanost te je i prošle godine 2013. a i ove 2014. sufinanciralo među rijetkima njegovo izlaženje. To će nam osigurati izlaženje: tisak, prelom, lekture, promocije na web stranici. Uz volonterski rad glavnog urednika Ive pl. Durbešića i redakcije doc. dr. sc. Marije Karbić, dr. sc. Ivana Mirnik, Zlatka pl. Barabaš, Ivana pl. Celio Cega, Branka pl. Cindro i Marka pl. Mladineo osigurat će nam kvalitetu i budućnost Glasnika i Zbornika.

Ne smijemo zaboraviti naglasiti, među rijetkima, šesnaestogodišnju donaciju našeg člana utemeljitelja Branka pl. Cindre i njegove firme *laser plus*. Ujedno želimo istaknuti da je i Splitsko-dalmatinska županija prepoznala plemenite ciljeve Zbora te je dijelom sudjelovala u pokriću troškova za ostvarenje tih ciljeva.

Plemićki stol imao je i jednu rekonstrukciju. Barbara pl. Tartaglia zahvalila se na članstvu, a Plemićki stol kooptirao je Petru pl. Maroja među svoje članove.

Ogranci

Nismo sretni s radom naših ogranaka, osim s radom ogranaka u Splitu, i na tome u idućem mandatnom razdoblju treba posveti više pažnje

U Splitu je provedeno spajanje ogranaka *Split* i *Južna Hrvatska* u jedan jedinstveni ogranak *Split* s izborom novih dužnosnika.

Posjet predsjedniku Republike Hrvatske

Veliki napredak u odavanju priznanja Zboru jest susret naše delegacije (predsjednik Marko pl. Mladineo i tajnik Goran pl. Borelli) s našim predsjednikom Republike Hrvatske, prof. dr. sc. Ivom Josipovićem u lipnju ove godine na Pantovčaku. U ugodnom razgovoru s predsjednikom izneseni su ciljevi i uloga HPZ-a u suvremenom društvu, a naglašeno je da je plemstvo u određenom razdoblju bilo nosilac napretka i kulture te važan faktor u obrani naše domovine i Europe (poseban izvještaj na strani 17).

Sastanak s predsjednikom Republike Hrvatske prof. dr. sc. Ivom Josipovićem

Meeting with the president of the Republic of Croatia
Ivo Josipović

Marko pl. Mladineo

Predsjednik HPZ

Iz Ureda predsjednika Republike Hrvatske dobili smo poziv za sastanak s predsjednikom 21. lipnja 2014. na Pantovčaku u rezidenciji predsjednika.

Sastanku je prisustvovao predsjednik HPZ-a Marko Mladineo i tajnik Goran pl. Borelli, a pored predsjednika bili su prisutni i njegovi suradnici.

Tema razgovora bila je predstavljanje Hrvatskog plemićkog zbora i njegova uloga u suvremenom društvu. Opisan je dosadašnji rad naše udruge i izneseni su ciljevi osnivanja naše udruge. Pored okvirnog upoznavanja predsjednika s našom željom da se hrvatsko plemstvo prizna kao kulturna baština, iznijeli smo da je težište našega djelovanja usmjereno na evociranje znamenitih događanja iz naše povijesti u borbi naših predaka protiv Osmanskog Carstva kroz vjekove. Tim borbama hrvatski vitezovi branili su svoju domovinu i obranili Europu od prodora islama na zapad. Ti vojni podvizi i postignuti uspjesi u tim borbama mogu se usporediti s borbom hrvatskih boraca u Drugom svjetskom ratu i s braniteljima u Domovinskom ratu.

U drugom dijelu razgovora izvijestili smo predsjednika o našem nastojanju oko učlanjenja HPZ-a u udruženje europskog plemstva CILANE te o našem posjetu njihovom predsjedništvu u Parizu i o Kongresu CILANE 2014. u Mađarskoj. To izlaganje popratili smo slikama. Također smo predsjedniku predočili i članke iz časopisa *Il Mondo del Cavaliere* u kojem je opisan sastanak Velikog plemićkog vijeća 2011. i 2013. u Zagre-

bu i Ozlju. Time smo predsjednika upoznali s našim nastojanjima da se aktivnost HPZ-a objavljuje i u inozemnim časopisima.

Ujedno smo predsjedniku ostavili primjerka brojeva 7., 8. i 9 Glasnika i broj 5. Priloga za zbornik.

Predsjednika smo zamolili da uvrsti našu delegaciju u odbor za doček stranih državljana »plave krvi«, što je predsjednik prihvatio

Pozvali smo predsjednika da prisustvuje našem sastanku Velikog plemićkog vijeća 25. listopada 2014. u Zagrebu, na čemu se zahvalio, ali nam je napomenuo da će vjerojatno u to vrijeme biti u inozemstvu pa će tada umjesto njega našoj godišnjoj skupštini prisustvovati njegov izaslanik.

Pri odlasku predsjednik se slikao s našim predstavnicima.

Put u Europu Hrvatskog plemićkog zbora

The way to Europe
of the Croatian nobility association

Petra pl. Maroja

Naše nastojanje da se učlanimo u europsku udrugu plemstva CILANE datira od 2006. Tada je naš tadašnji predsjednik Ivo pl. Durbešić posjetio Pariz i pregovarao o učlanjenju s Potkomisijom za prijem. Na žalost nakon njihovih rigoroznim provjera, a možda više pod utjecajem zlonamjernih savjetnika, nismo se uspjeli učlaniti u to europsko udruženje.

Mislili smo da je nakon ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju nastupio pogodan trenutak da obnovimo naša nastojanja i da ponovno kontaktiramo s europskim udruženjem plemstva u koje su učlanjene plemićke udruge 15 europskih zemalja. Glavni koordinator na čelu udruge je bio conte Bernard de Gatellier, a na čelu Potkomisije za prijem nalazio se Michael Sayer.

Naš prvi kontakt s predsjedništvom CILANE započeo je u travnju 2013., kada smo od europskog udruženja zatražili upute o dopuni Statuta HPZ-a i Pravilnika o članstvu. Učestalom korespondencijom s najvažnijim ličnostima te udruge uspostavili smo vrlo srdačne i prijateljske odnose pa smo nakon usuglašavanja naših normativnih akata s njihovim Statutom i pravilnicima stekli uvjete da nas pozovu u Pariz 12. travnja 2014. na razgovor s Potkomisijom za prijem.

Pri odlučivanju o prihvaćanju tog poziva procijenili smo da bi zajedno s našim predsjednikom u Pariz valjalo uputiti i predstavnika sekcije naših mladih članova te je odlukom Plemićkog stola ta zadaća povjerena Petri pl. Maroja, naime, veliku važnost polaže na organizaciju omladine među svojim članovima pa prilikom svojih nastupa omladinu stavlja u prvi plan.

Nakon naše prijave o sudjelovanju na tom važnom skupu u Parizu, odmah je našoj predstavnici omladine upućen poziv tajnice omladinske sekcije CILANE Raphaëlle Pignon de Quincy, koja joj je ujedno poslala program susreta.

Tajnica Sekcije mladih
Raphaelle Pinon de Quincy
sa Conte Thierry
de Beaumont-Beynac (Malta)

Običaj je udruge da se svake godine u proljeće održi sastanak delegata u njihovom sjedištu u Parizu, a na jesen u jednoj od zemalja članica. U nekoliko zadnjih godina ti su sastanci održani na Malti, u St. Petersburgu i u Kopenhagenu, a ove godine biti će u Mađarskoj.

Sastanak u Parizu trajao je tri dana od 11.-13. travnja uz odgovarajući program, a završio je u nedjelju uz prisustvovanje delegata i omladine sv. misi u crkvi La Madeleine.

Mi nismo mogli prisustvovati cijelom programu jer smo stigli u Pariz u petak navečer pa smo se koncentrirali na radne sastanke tijekom subote. Omladina je u subotu ujutro obilazila Pariz, a delegati su imali radni sastanak u predsjedništvu. Mi smo nastupili poslijepodne na sastanku Potkomisije za prijem kojom predsjedja sir Michael Sayer sa članovima, barunicom Verom von Fersen i barunom Georgom von Frolichsthal. Kada se raspravljalo o Hrvatskom plemićkom zboru u radu Potkomisije je sudjelovalo u raspravi šest delegata iz više europskih zemalja koji su bili ovlašteni da nam postavljaju pitanja vezana za naš rad i program udruge.

Navečer smo prisustvovali zajedničkoj večeri s delegatima zemalja članica, a potom je slijedio svečani ples uz ugodno druženje.

Naknadno smo bili zamoljeni da Potkomisiji za prijam dostavimo izmjenu članka 10. Statuta da bi bio suglasan s Pravilnikom o članstvu, sve brojeve Glasnika i Zbornika te listu povelja i priznanja plemstva kojima je predcima naših članova dodijeljeno odnosno priznato plemstvo. Tu dokumentaciju poslali smo Potkomisiji, ona nam je potvrdila prijam, a njihov komentar očekujemo.

Naš idući zadatak jest priprema za sudjelovanje na Kongresu CILANE u Mađarskoj koji će se održati u mjestu Gödöllő u dvorcu cara Franje Josipa pod naslovom *Prelazak monarhije u demokraciju – Gdje je završilo istočnoeuropsko plemstvo*. Bili smo pozvani da prisustvujemo. Pokrovitelji tog Kongresa su Nj. E. Sandor Habsburg-Lorraine sa suprugom Nj. E. Hertom Margerete Habsburg-Lorraine i Peter Harrach član Mađarskog parlamenta.

Hrvatskom plemićkom zboru otvorena su vrata Europe

The doors of Europe are open for Croatian nobility
association

Marko pl. Mladineo

predsjednik HPZ

Na sastanku naše delegacije, u sastavu predsjednika HPZ Marka pl. Mladinea i predsjednice Sekcije mladih Petre pl. Maroja, u sjedištu Europskog udruženja plemstva CILANE u Parizu u travnju ove godine, vođena je rasprava o učlanjenju naše udruge u CILANE. Tom prilikom, nakon provjere naše dokumentacije, Potkomisija za prijem zatražila je da prisustvujemo Kongresu CILANE 2014. u Mađarskoj, da bi se prijedlog za naš prijem u članstvo izložio delegatima.

Kongres CILANE 2014. održan je u dvorcu cara Franje Josipa i carice Elizabete (Sissi) u mjestu Gödöllő nedaleko od Budimpešte, koje je danas poznato sveučilišno središte.

Kongres je započeo 3. listopada prijavom sudionika i svečanim koktelom u dvorcu, kojem je prisustvovala i naša delegacija u sastavu predsjednika Marka pl. Mladinea, njegove supruge Hanie pl. Mladineo, i Petre pl. Maroja, predstavnice sekcije mladih. Nakon upoznavanja i druženja s prisutnim delegatima upoznali smo i predstavnike Mađarskog udruženja plemstva na čelu s predsjednikom barunom Riedelom Lorantom i njihovim kancelarom i glavnim organizatorom Gyorgyjem Csornayem. Pokrovitelji ovog Kongresa bili su Nj. E. Sandor Habsburg-Lorraine, sa suprugom Nj. E. Herptom Margerete Habsburg-Lorraine, i Peter Harrach, član Mađarskog parlamenta.

Dvorac cara Franje Josipa (Gödöllő)
Castle of emperor Franz Joseph (Gödöllő)

Članovi naše delegacije, predsjednik Marko pl. Mladinea i supruga Hania pl. Mladinea s dosadašnjim koordinatorom conte Bernadom de Gatellierom
Members of our delagation president Marko de Mladinea with his wife Hania and with up to day CILANE coordinator conte Bernard de Gatellier

Članica naše delegacije i predstavnica u Sekciji mladih Petra pl. Maroja u razgovoru s predsjednikom Potkomisije za prijem Michaelom Sayerom
Member of our delegation and delegate in the Section of youth Petra de Maroja in conversation with the President of Sub-Commission for admission. Michael Sayer

Kongres je započeo 4. listopada u 9. sati, a nakon pozdravnoga govora baruna Loranta Riedela nastupili su predavači koji su održali referate o temi: *Prelazak iz monarhije u demokraciju – Gdje je završilo istočnoeuropsko plemstvo.*

U popodnevним satima održani su sastanci potkomisije, delegata i sekcije mladih, nakon čega je uslijedilo razgledavanje dvorca u pratnji vodiča.

Potkomisija za prijem, na čelu s predsjednikom Michaelom Sayerom, dostavila je nakon sastanka delegatima prijedlog da se Hrvatski plemićki zbor primi u članstvo CILANE kao 16. članica te europske plemićke udruge. Prisutni delegati iz svih zemalja sudionica saslušali su izlaganje Potkomisije i jednoglasno donijeli odluku da se Hrvatski plemićki zbor primi u članstvo CILANE. Dvojba je jedino bila oko datuma pristupa u članstvo. Naime raspravljalo se o tome treba li se učlanjenje proglasiti na ovom Kongresu ili iduće godine na sastanku predsjedništva u Parizu.

Na inzistiranje Sekcije mladih delegati su odlučili da se naša udruga prihvati u redovno članstvo dana 4. listopada 2014. Time smo postigli da je Hrvatska jedina zemlja koja je u nešto više od godine dana primljena u članstvo bez provedenoga statusa promatrača, koji je bio uvjet drugim zemljama članicama. Ovim našim članstvom onemogućen je pristup CILANE-u drugim mogućim plemićkim udrugama iz Hrvatske koje bi eventualno zatražile učlanjenje u to europsko udruženje plemstva.

Na ovom sastanku CILANE izabran je novi koordinator Finac Johan Grotenfeld.

Na svečanoj večeri u dvorcu, u nazočnosti svih prisutnih delegata, naše učlanjenje je objavio predsjedavajući koordinator CILANE conte Bernard de Gatellier, što su prisutni pozdravili burnim pljeskom. Nakon toga čestitali su nam svi prisutni delegati iz 15 zemalja članica, gosti te članovi mađarskog i transilvanijskoga plemstva. Nakon svečane večere slijedio je bal do kasno u noć. Idućeg jutra, u nedjelju održana je Sveta Misa za delegate Kongresa.

Tribina HPZ-a

Uloga hrvatskoga plemstva u očuvanju hrvatske nacionalnosti i državnosti • HPZ Forum – Croatian nobility in sustaining the continuity of the nationality and statehood, economic and culture

Neka predavanja održana u Zagrebu 2011.–2014.

Some lectures held in Zagreb during the period 2011–2014

Laval Nugent, neokrunjeni kralj Hrvatske (ulomak iz neobjavljene knjige korišten za predavanje od 9. ožujka, 2011.)

Igor ŽIC

Ovaj ulomak iz neobjavljene knjige o grofu Laval Nugentu opisuje njegovu briljantnu karijeru u austrijskoj vojsci, jednom od mnogih Iraca uspješnih njenih časnika. Odnosi se to na niz bitaka od 1794. kod Maiza preko austrijske kampanje u sjevernoj Italiji krajem 18. i početkom 19 stoljeća, da bi od poručnika postao 1807. načelnik generalštaba nadvojvode Johanna u činu generalmajora.

Neko vrijeme bio je i u Engleskoj povjerljivoj diplomatskoj službi te dobio čin engleskog divizijskog generala. Aktivno učestvuje u rušenju Napoleona. Posebno u našim krajevima te osvaja obalu od Rijeke do Trsta uz pomoć engleske flote i kontraadmirala Fremantlea. Zatim vodi čete u rušenju Napoleonovog Talijanskog kraljevstva i omogućava povratak pape Pio VII. u Rim, koji se feldmaršalu Nugentu odužuju titulom rimskog princa. Šef njegovog generalštaba bio je barun Josip Vrkljan. Nastavlja oslobađanje u južnoj Italiji, pa je zaslužan za restauraciju burbonske dinastije, gdje je za te zasluge postao vrhovni vojni zapovjednik Napuljskog kraljevstva.

Ženi se nakon toga za Giovannu Riario-Sforza 1815. a 1820. preuzima opet komandu austrijskih trupa u sjevernoj Italiji. U to vrijeme kupuje Bosiljevo. Intenzivno se zani- ma za kiparstvo, ali u to vrijeme započinje suradnja sa Adamićem engleskim konzulom u Rijeci koji se bavio i izvozom Gorskokotarskog drva u Englesku, ali pokušava animira- ti feldmaršala Nugent za realizaciju plovnosti rijeke Kupe.

Nugent je umro u Bosiljevu 1862.

Ključne riječi: Laval Nugent, Hrvatska

ŽIC, L.: *Laval Nugent, uncrowned croatian king (Excerpt from the unpublished book).* Herald of Croatian nobility association, Vol. 11. Num 1: 23–36.

This fragment from the unpublished book about Count Laval Nugent one of the many successful Irish officers describes his brilliant career in the Austrian army, This career start with series of battles from the 1794th in Maiza, over Austrian campaign in northern Italy in the late 18th and early 19th centuries. At the beginning his degree has been lieutenant, and in 1807 he has been Chief of Staff of Archduke Johann with the rank major general already. For a time he was in England in confidential diplomatic service and was awarded to the rank of English Division General. He very actively participated in the demolition of Napo- leon. Especially in our country, winning the coast from Rijeka to Trieste with the help of the British fleet and Admiral Fremantle. Then leads his army in the demolition of the Napole- onic Kingdom of Italy and to return of Pope Pius VII. to Rome, which has given the title Roman prince to Field Marshal Nugent. The head of his general staff was Baron Joseph Vr- kljan. He continued to release in southern Italy, and is responsible for the restoration of the Bourbon dynasty, where he became the supreme military commander of the kingdom of Naples.

In the year 1815 he married Giovanni Sforza Riario. Few years later he has taken com- mand of the Austrian troops in northern Italy again. At this time he purchased castle Bo- siljevo and was intensely interested in sculpture. At that time began cooperation with Mr. Adamic the English consul in Rijeka, which was involved in the export of Gorski Kotar wo- od in England also, but trying to animate Field Marshal Nugent for the realization of the navigability of the river Kupa. Nugent died in Bosiljevo 1862nd

Key words: Laval Nugent, Croatia

Laval Nugent of Wesmeath, grof, feldmaršal, vitez reda Zlatnog runa, komandant reda Marije Terezije i rimski princ, rodio se u Ballynacoru, Irska, 3. studenog 1777., a umro je u Bosiljevu, Hrvatska, u noći 21. na 22. kolovoza 1862.

Budući da ima nesigurnosti oko izgovora njegovoga prezimena, treba objasniti da je on u Velikoj Britaniji i Irskoj »Nadžent«, u Austriji »Nugent« i u Hrvatskoj »Nižan«. Osobno je u Hrvatskoj inzistirao na pojednostavljenom francuskom izgovoru, želeći istaknuti važnost najdubljih obiteljskih korijena koji sežu sve do 930. godine.

O mjestu i godini rođenja, te o imenu oca, stariji izvori davali su različite podatke: prema austrijskoj Nacionalnoj enciklopediji, grof Laval Nugent rodio se godine 1770., prema Brockhausovu leksikonu rodio se 1780. i to u Pragu, a Kalendar navodi godinu 1777. i Irsku. Kao otac navodi se grof Michael Anthony, feldzeugmeister (general topništva, čin ispod feldmaršala), odnosno grof Jacob Robert, feldmaršal lajtnant i vitez reda Marije Terezije.

Laval Nugent bio je sin Michaela Anthonya Nugenta (umro 1812.), no nesporazumi su nastali zato što je s posebnom kraljevom dozvolom 1. studenog 1793. stupio u austrijsku vojsku, gdje je kraće bio štićenik Jacoba Roberta Nugenta (1720.–1794.).

Ovdje se mora napomenuti da je između trideset portreta najistaknutijih austrijskih zapovjednika u Vojnoj akademiji u Wiener Neustadtu, čak dvanaest Iraca. Bečki Krieg-sarchiv na listi časnika svih rangova navodi čak 1500 Iraca od 1630. do 1830. godine. Ta dva podatka objašnjavaju nam dolazak Lavala Nugenta u redove austrijske vojske – bio je to prilično uobičajeno put za nadobudne Irce.

Započevši vojnu karijeru kao kadet u inženjerskom korpusu, već 1. ožujka 1794. unaprijeđen je u poručnika; nakon što se istaknuo kod Mainza, ušavši prvi u neprijateljski rov, godine 1795. postao je natporučnik, a 15. travnja 1796. postao je kapetan inženjera. Zbog svog držanja 1. ožujka 1799. priključen je generalštabu, sudjelovao je u vojnom pohodu te godine u Italiji, istaknuvši se prilikom zauzeća utvrde Torina i Serravalle, i na brežuljcima pokraj Viareggia i u blizini Savonne, te pokraj Santa Crocea, 10. travnja 1800.

U bojnika je unaprijeđen 1. lipnja 1800., a s francuskim general-ađutantom Neillom sklopio je 31. lipnja dogovor o demarkacijskoj liniji na rijeci Po, imajući važan udio u ponovnom zauzimanju Quasia. Sudjelovao je i u bitci pokraj Marenga u srpnju te godine, no znatno više istaknuo se pokraj Vincia 25. i 26. prosinca. U 66. promociji, 18. kolovoza

Slika 1. Laval grof Nugent,
Figure 1. Count Laval Nugent

1801. Nugent je odlikovan viteškim križem reda Marije Terezije, naročito zbog svog držanja u bitci kod Santa Crocea. To je vrijeme njegova zbližavanja s nadvojvodom Johannom (1782.–1859.), sinom cara Leopolda II. i vrhovnim zapovjednikom austrijske vojske na talijanskom ratištu. Nugent je unaprijeđen u pukovnika 17. lipnja 1807., u pješadijskoj regimenti br. 61, a 16. veljače 1809. bio je postavljen za načelnika generalštaba nadvojvode Johanna pa stoga ne čudi da je general-major od 24. svibnja 1809.

Nugent se ubrzano uspinjao unutar austrijske vojne hijerarhije, ali to je dugovao i svom neprijatelju Napoleonu, koji je neumorno išao iz rata u rat.

Napoleon se proglasio carem 1804., provodeći najviše vremena ne u vladanju nego po naj-

različitijim bojištima. U osnovnim crtama njegovi pohodi mogu se sažeti kao rat protiv Prve koalicije, 1792.–1795. (Austrija i Pruska), protiv Druge koalicije, 1799.–1802. (Engleska, Rusija, Austrija, Portugal, Kraljevina obiju Sicilija i Turska) kad je Napoleon izvojevao velike pobjede kod Marenga i Hohelindena (1800.).

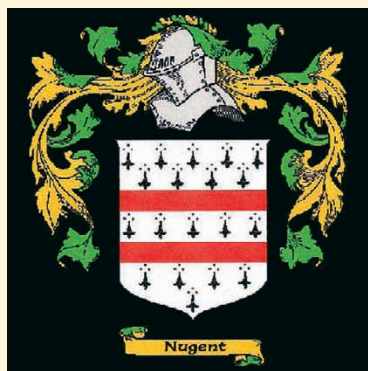
Usljedio je rat s Trećom koalicijom 1805. (Engleska, Rusija, Austrija, Kraljevina obiju Sicilija i Švedska) kada je Napoleon pobjedio kod Ulma i Austerlitz, a bio poražen u pomorskoj bitci kod Trafalgara (21. listopada 1805.) od admirala Nelsona, koji je tu i stradao. Mirom od 25. prosinca, koji je potpisan u Požunu (Bratislavi) Napoleon je dobio Dalmaciju i Boku kotorsku.

Ratujući s četvrtom koalicijom 1806.-1807. (Pruska, Rusija, Engleska i Švedska) Napoleon je pobjedio kod Jene, Auerstadta, Eylaua i Friedlanda, te je uslijedio mir 9. srpnja 1807., potpisan u Tilsitu. U ratu s Petom koalicijom (Engleska i Austrija) nanio je težak poraz Austriji kod Wagrama (5.–6. srpnja 1809.) i uslijedili su mučni pregovori u Schönbrunnu na kojima su interese Austrije zastupali general-major Laval Nugent i Klemence Metternich (1773.–1859.), tada ministar vanjskih poslova Monarhije. General-major Nugent, kao drugi opunomoćenik, odbio je potpisati predložene uvjete i otišao je iz Beča. Mir je potpisan bez njega 14. prosinca 1809. i posljedice su za Austrije bile gubitak Venecije, Trsta, dijela Kranjske, Istre i Hrvatske južno od Save. Od Kranjske, Hrvatske i Dalmacije Napoleon je ustrojio Ilirske provincije sa sjedištem u Ljubljani. To je vrijeme vrhunca njegove moći, koji je potrajao samo tri godine. Uz posredovanje Metternicha sklopljen je i braka između Napoleona i Marije Luise, kćeri austrijskog cara Franje I., nakon što se Napoleon prethodno razveo od Josephine Bauhernias.

Marija Luisa rodila se u Beču 12. prosinca 1791.. Bila je poznata po ugodnoj naravi, sklonosti jezicima, pa je osim njemačkog govorila i engleski, francuski i talijanski, a bila je zaokupljena i crtanjem i glazbom. Iako je osjećala odbojnost prema Francuzima i napose prema Napoleonu 13. veljače 1810. dogovoreno je da će postati druga žena najmoćnijeg Europljanina. Vjenčanje je proslavljeno 11. ožujka, a dva dana kasnije Marija Luisa napustila je Beč i u okolici Sossonsa 27. ožujka našla se s Napoleonom, koji je krenuo u susret napuljskom vladaru Joachinu Muratu, generalu koji se oženio njegovom sestrom Carolinom Bonaparte.

Građansko vjenčanje održalo se u Saint-Cloudu 1. travnja, a crkveno dan kasnije u Louvreu. Od prvoga dana carica je počela nametati svoj ukus i svoju rafiniranost, ne mareći odviše za dotadašnje standarde na dvoru. Poslije samo nekoliko mjeseci naručila je monumentalnu skulpturu u prirodnoj veličini »Marija Luisa kao Sloga«, te jednu intimniju bistu, od Antonia Canove. U čast njezina vjenčanja, cesta između Rijeke i Zagreba, koju su 1810. godine dovršili Francuzi, nazvana je Lujzinska.

Nugent je proveo neko vrijeme u Engleskoj i tijekom 1810. stekao je čin divizijskoga generala engleske vojske. Iduće 1811. bavio se uglavnom po-

Slika 2. Grb obitelji

Figure 2. Family coat of arms

vjerljivim diplomatskim zadacima, iz Engleske je otišao u Austriju s pisanim uputama princa regenta i vlade, a potom se ponovno pojavljuje u Londonu s važnim vijestima s austrijskog i pruskoga dvora. Zatim obilazi Jonske otoke, Maltu i Siciliju. Zimu 1812.–13. proveo je kod vojvode od Wellingtona u Španjolskoj. Tu je dobio dokumente koje je odnio u Gothenburg, Colberg, Berlin i Beč i koji su doveli do objavljivanja rata Francuskoj od strane Austrije. U austrijsku službu vraća se 1. lipnja 1813. Te godine Napoleon je već gubitnik poslije povlačenja iz Rusije. Sukob sa Šestom koalicijom (Pruska, Austrija, Španjolska, Portugal, Engleska i Rusija) završit će za njega katastrofalno.

Aktivno sudjelujući u rušenju Napoleona, Nugent je u vojnom vijeću predložio da će svojom jedinicom proći kroz Hrvatsku i izaći na Jadransko more te tako odvojiti francuske jedinice u Dalmaciji i istodobno se povezati s engleskom flotom, čija je baza bila na Visu. Iako je plan bio odbijen, Nugent je, na svoju ruku, krenuo u njegovu realizaciju.

Početak kolovoza 1813. godine austrijska vojska bila je raspoređena: – desni bok, između Ischla-Ausea i Radstadta, pod zapovjedništvom general-bojnika Stanisavljevića, s 3000 ljudi i 3 topa; – središnjica, pod komandom generala topništva Hillera, koji je imao stožer u Grazu, brojala je 17 000 ljudi i 30 topova. U Celju je zapovjedao general-major Felseis jedinicom od 3000 ljudi i 3 topa.

Nama zanimljiv lijevi bok držao je podmaršal Radivojević, koji je u Zagrebu imao 6000 ljudi i 9 topova. U sklopu te formacije bio je i general-major Nugent sa svojom brigadom.

Ukupne austrijske snage brojale su 35000 vojnika, sa 120 topova i zatvarale su bojišnicu dugu 300 km zračne linije. Nasuprot Austrijancima stajale su francuske snage od 45000 ljudi i 130 topova. Austrija je proglasila rat 11. kolovoza, no s operacijama je krenula 17. kolovoza.

Dana 19. kolovoza Nugent je prešao Savu s jednim bataljunom 5. graničarske regimente, te 80 husara (konjanika) i zaputio se prema Karlovcu. Cilj mu je bio izbiti čim prije na Kvarner, gdje je već bila engleska flota – tri linijska broda, jedan brigantin, nekoliko transportnih brodova – pod zapovjedništvom kontra-admirala Fremantlea, Nelsonovog vjenčanog kuma.

General Jeanin, zapovjednik Karlovca, pozvao je 20. kolovoza bataljun graničara iz Slunja protiv Nugenta, no graničari su prešli na Nugentovu stranu. To su napravila još tri bataljuna Hrvata, pa je francuski general bio je prisiljen napustiti Karlovac. Istog dana slično se dogodilo i u Dubrovniku i Kotoru.

U blizini Bosiljeva Nugent, tada na čelu vojske od oko tisuću ljudi, susreo se s kaptanom Cadiganom, koji je bio časnik za vezu s kontra-admiralom Fremantleom i potom je nastavio napredovati prema Rijeci. U grad je bez borbe ušao 26. na 27. kolovoza 1813.

U svom kratkom životopisu u 20 točaka, koji je poslao grofu Saurau, velikom kancelaru carstva, Andrija Ljudevit Adamić navodi:

»...18. On je bio onaj u čijoj su se kući našli engleski i austrijski zapovjednici i gdje su se vodile operacije tijekom oslobođenja obale ...

11. Suradivao je s kontra-admiralom Fremantleom kod zauzeća Trsta.« (Gigante: »Fiume«, 1937.–1938., 143)

Kuća o kojoj govori Adamić najvjerojatnije je bila njegova zgrada na Fiumari, koja je u tom razdoblju bila glavna u nizu obiteljskih građevina, a budući da je bila smještena na samoj obali Rječine, tada luke, bila je idealna za komunikaciju s mornaricom.

Dana 29. kolovoza u Rijeci je pred Nugentom bio Josip Lazarić, prvi poručnik dragovoljaca iz Trsta. Tom zgodom Nugent ga je unaprijedio u kapetana i dao mu je zadatak da ode u pazinsku grofoviju, da je pobuni i tako spriječi pokret francuskih snaga iz Rovinja. Za izvršenje Nugent mu je stavio na raspolaganje 47 hrvatskih vojnika i 12 husara. Lazarić je 2. rujna krenuo u Istru, a 4. rujna došlo je do velike bitke ispod Lindarskoga brijega. Tu je 1100 francuskih vojnika izgubilo bitku protiv znatno malobrojnije hrvatske vojske pojačane dragovoljcima. Gubitci Francuza bili su 40 mrtvih i ranjenih te 900 zarobljenih vojnika, 26 časnika i tri viša časnika. Sve zarobljene Lazarić je doveo u Rijeku 6. rujna, a 7. rujna bio je opet u Pazinu. Novi cilj bio je Kopar.

U isto vrijeme Nugent je svoje snage rasporedio između Rijeke i provizorno utvrđenog Veprinca na Učki, a glavnina francuskih snaga bila je kod Lipe. Brodovi kontra-admirala Fremantlea bili su usidreni u Lovranu i olakšavali su opskrbu hrvatskih snaga. Bitka s Francuzima, koje je u napadima predvodio general Ruggieri, zametnula se 7. rujna kod Lipe. Bitka je bila neodlučena, no Francuzi su imali stotinjak mrtvih i oko dvije stotine zarobljenih.

Snage su se pomaknule pa se nova bitka vodi kod Jelšana. Tu su Francuzi napali Nugenta istovremeno iz pravca Postojne i Trsta. On je vještim manevrom odvojio začelje od glavnine protivničkih snaga te je sa svoja dva bataljuna pješaka, eskadronom konjice i četiri topa teško porazio četiri puta jače snage. Rezultat bitke bio je katastrofalan za Francuze: imali su 400 mrtvih i oko 500 ranjenih pa su se posve demoralizirani povukli prema Trstu.

Nugentova prethodnica već 10. rujna upala je u Trst i napala topništvo kod starog lazareta, no ubrzo se povukla. Lazarić je, poslije kraće opsade, oslobodio Kopar 11. rujna, a u operacijama je imao pomoć kontra-admirala Fremantlea i njegovih brodova. Koordinirajući akcije, Nugent je 19. rujna bio u Pazinu, a 20. rujna u Koprju. Ukupno je raspolagao s tri bataljuna pješaka i pola eskadrona husara, a Francuzi su u Trstu imali 800 vojnika i 5 topova.

Admiral Fremantle pred Trstom imao je linijske brodove »Elisabeth«, »Tremendous« i »Eagle«, fregate »Havana« i »Cerberus«, te brikove »Hazard«, »Wise« i »Haughty«, uz dva transportna broda. Dana 13. listopada s brodova je iskrcano 450 vojnika koji su se priključili opsadi.

Noću s 13. na 14. listopada vodile su se borbe u gradu, a najžešći sukob zbio se 18. listopada. Koliko god su se Francuzi uspješno branili, ipak su morali kapitulirati 30. listopada. Njihov zapovjednik Rabie pristao je izručiti neoštećen kaštel sa svim topovima, uz uvjet da ostane u njemu sve do 8. studenog. Izbjegli pučanstvo vratilo se u grad 31. listopada i odmah se prihvatilo čišćenja crkve Svetog Justa (San Giusto), pokraj kaštela, u kojoj je nađeno 27 topovskih kugli teškog kalibra.

Dana 8. studenog Francuzi su napustili kaštel s oružjem i opremom, a tamo su ušli hrvatski i engleski vojnici, koji su izvjesili austrijsku zastavu. U 10 sati bio je potpisan mir

za područje Trsta, a potpisnici su bili general-major Nugent i kontra-admiral Fremantle s jedne strane, te Rabie s druge strane. Zapovjednik grada privremeno je postao Lazarić.

Svečana proslava održana je 10. studenoga s misom u crkvi Svetog Justa, uz prisutnost najviših austrijskih i engleskih časnika te topničkom paljbom iz kaštela. Postrojavanjem 200 hrvatskih vojnika ispred crkve završeno je razdoblje francuske Ilirije. Istovremeno, to je bio kraj prvog razdoblja suradnje Adamića i Nugenta, jer se Adamić vratio u Rijeku, gdje je postavljen za engleskoga konzula, a Nugent je nastavio ratne operacije po Italiji.

Kontra-admiral Fremantle 11. studenog prebacio je Nugenta i njegove ljude do Ravenne. O tim operacijama ostavio nam je svjedočanstvo sam Nugent u tiskanom dokumentu »Circostanze della concessione di Castel-Volturno« iz 1818.

U trenutku izbijanja rata 1813. god. general grof Nugent vratio se iz misije u Engleskoj i Španjolskoj i bio je komandant snaga koje su činile krajnji lijevi bok austrijske vojske. Poslije niza operacija, kojima je preuzeo od neprijatelja Iliriju i Trst, prešao je Jadran pojačan engleskim trupama s Visa i Krfa i iskrcao se na ušću rijeke Po, iza leđa francuske vojske, potom je nastavio svoje operacije s desne strane rijeke Po, gdje je iznenada došla Muratova vojska idući za Anconu.

General grof Nugent odmah je okrenuo protiv njega, ali bio je zaustavljen potpisanim mirovnim ugovorom, koji je ostavljao Napuljsko kraljevstvo Joachim Muratu, dajući mu uvećani teritorij uz uvjet da surađuje sa sjedinjenim snagama saveznika protiv Napoleona. Tada je general grof Nugent surađivao s njim, predvođeci 8000 Austrijanaca i Engleza, koncentrirajući se na desnu stranu rijeke Po, a ostatak austrijske vojske maršala grofa di Belegarda djelovao s lijeve strane rijeke. Tako organizirani nastavili su 1814. operacije koje su završile mirom.

O hrabrosti koju je pokazao govore detalji vojnih operacija u kojima je grof Nugent imao vrlo tešku ulogu koju je obavio. Ali njegov položaj otežavalo je ponašanje novog saveznika, što dokazuje cijelo njegovo svjedočenje. Zapravo, od prvog trenutka Joachim Murat igrao je dvostruku igru, glumio da izvršava ugovor, komunicirajući u tajnosti s neprijateljem i general Nugent se našao u opasnosti da bude napadnut s njegove strane. Samo kad je odlučno poražen Napoleon djelovao je uz glasno prigovaranje. (Žic: 2000., 1–2, »Rijeka«, 167–168)

Joachim Murat (1767.–1815.) bio je zapravo cijelo vrijeme odan Napoleonu, svom vrhovnom zapovjedniku. Nosio je titulu »potkralja Italija«, a sjedište vlasti imao je u Napulju.

Zanimljivo je pratiti kretanje još jedne povijesne osobe, Josipa Vrkljana, načelnika štaba generala Nugenta.

Josip Vrkljan rodio se 1777. godine u Lovincu u Lici. Pohađao je vojnu akademiju u Bečkom Novom Mjestu (Wiener Neustadt, te je 1794. bio poručnik kod 2. pješadijske pukovnije. Ratovi su prilika za brzo napredovanje pa ga 1805. zatječemo ga kao kapetana glavnog štaba nadvojvode Ferdinanda. Istaknuo se te godine u bitci kod Ulma, a četiri godine kasnije promaknut je u načelnika glavnoga štaba. Budući da je cijela Europa bila u plamenu, ne iznenađuje što ga 1812. zatječemo u Galiciji, a 1813. s divizijom Lichtenstein kod Naumburga. Ponešto o tim danima doznajemo iz diplome cara Franje I. iz 1823.:

»U bitkama koje su se vodile protiv Francuza, osobito 1813. kod Stockstene i Hocheima, zatim 1814. kod Kraljevoga Kamena izveo si izuzetne herojske dokaze svoje vrline i vojničkog umijeća. Zatim kada je 7. travnja 1814. posebna četa naše vojske napala neprijatelja, i istovremeno ga je naš pukovnik Gavenda pokušao opkoliti, neprijatelj je nemali dio četa ubacio između jednih i drugih. Ti si u opasnoj situaciji u kojoj se tamo našao pukovnik pojurio k njemu da mu kao pomoć dovedeš četu od trideset vojnika. Napao si odvažno neprijatelja i potisnuo ga. Spojivši snage, tako si napredovao da je neprijatelj bio prisiljen povući se u tvrđavu. Ti si dakle uvelike pridonio sretnom ishodu tog dana.« (Žic, 2003., 149.).

Ovaj hrabri čovjek nesumnjivo je bio od velike pomoći svom podjednako hrabrom zapovjedniku. Nakon Forlia i juriša na Cefanatico oni dovršavaju blokadu Venecije 7. veljače 1814. uspješnim prodorom u pravcu Modene. Ta akcija donijela je Nugentu titulu vojvode od Modene, a on je svoju pažnju koncentrirao na uspostavu privremene vlasti. Primivši pojačanje preuzeo je inicijativu i nakon teško dobivenih bitaka protiv Francuza u Reggio, Parmi i Piacenzi, dovršava kampanju kod Marenga u Piemontu. Tu ga je zatekla vijest o miru, koja je došla iz Pariza. S njim su tada bile i jedine engleske jedinice koje su u ratnim operacijama prešle Apeninski poluotok s Jadranskog mora na Sredozemlje.

U predahu operacija, u drugoj polovici 1814., Nugent je imao niz diplomatskih zadataka putujući između Engleske, Irske i Beča, noseći upute za lorda Castelreagha, engleskog opunomoćenika na mirovnim pregovorima. Nugent je cijelo vrijeme djelovao upozoravajući na dvoličnost Joachima Murata, i to i lorda Liverpoola, i Princa Regenta. Prilikom posjete lorda Castelreagha Napulju, Nugent mu je omogućio da dobije dodatne informacije o cijelom, priličnom složenom slučaju.

Na Kongresu u Beču Nugent je imao dulji razgovor s princom Metternichom, ministrom vanjskih poslova Austrije i lordom Castelreaghom. Napokon je Nugent isposlovao za Murata nepovoljne odluke, a to se poklopilo s Napoleonovim povratkom s Elbe 1. ožujka 1815. Murat je pokazao pravo lice i sa svojom vojskom krenuo je prema Bologni, Modeni i Parmi.

»Nadalje godine 1815. kada je vojska napuljskog kralja Murata napredovala prema Lucci, ti (Vrkljan) si tamo boravio s četama koje su se sastojale od 300 ljudi. Vidjevši da ti neće doći nikakva pomoć, da bi se mogao suprotstaviti neprijatelju, ostao si neustrašiva duha, iako se neprijatelj približavao, a narod bio nemiran i iako ti je bila dana poruka da napustiš provinciju Luce, ako se dogodi da se neprijatelj približi. Tako si se držao da si omogućio da se sačuva mirno posjedovanje te provincije.« (Žic, 2003., 150.)

U jeku vojnih operacija Nugent je dobio čin feldmaršala-lajtnanta (podmaršala) 30. travnja 1815. i tada je postao vlasnik pješadijske regimente br. 30 koja je preimenovana u »Regimentu grof Nugent«.

»General grof Nugent bio je sa samo jednim bataljunom u Firenzi, skupljajući jedinice Toscanne i Pistoie, raskidajući mir koji je zaključio Nadvojvoda s Joachinom, zašavši iza leđa vojske ovog potonjeg, spriječivši spajanje njegove rezerve s glavninom snaga, koje su čuvali i topništvo na konjima pod komandom divizijskih generala Livrona i Pignatelli-Strangolija. Oni su napokon ušli u Firenzu, bijesno nasrćući i bez pravog razloga rušeći.« (Žic, 2000., 1–2, »Rijeka«, 169.) Slijedio je protuudar Lavala Nugenta te zauzeće

Aquile 2. svibnja i potom oslobođenje Rima 3. svibnja 1815., što je omogućilo povratak pape Pia VII. iz francuskoga zatočeništva u Vječni grad. Papa mu se odužio titulom rimskog princa. U završnim operacijama na jugu Italije Nugent je odnio pobjede kod Ceprana, San Germana – nad rezervnom vojskom pod divizijskim generalima Manhesom i Pignatelli-Cerchiarom, 16. svibnja – i Mignana.

»Poslije dobro proračunatog pokreta razdvojio je rezervu od glavnine napuljske vojske i razbio formaciju te je tako priveo kraju rat bitkom kod San Germana, za koju je dobio od Franje I. Veliki križ reda željezne krune i Križeve komandira reda Marije Terezije i Leopolda.« (Diploma Ferdinanda V. 1848.)

Napulj se predao podmaršalu barunu Bianchiju 23. svibnja 1815. i tako se, zahvaljujući Lavalu Nugentu, borbonska dinastija vratila na prijestolje u liku Ferdinanda I. Konačan poraz Napoleon je pak pretrpio 18. lipnja 1815. kod Waterlooa.

Slijedile su znatno mirnije godine, koje je Laval Nugent proveo kao vrhovni vojni zapovjednik Napuljskog kraljevstva. No, oženivši se 1815. za Giovannu Riario-Sforza (1798.–1855.) i došavši u posjed Castel-Volturna (Minturna) naglo je otkrio interes za prošlost i s velikim žarom posvetio se arheološkim istraživanjima.

U tom razdoblju, tijekom 1817. godine, Antonio Canova došao je u Napulj izliti brončanog konja za spomenik Karlu III. Bourbonu, koji je u prvoj varijanti trebao biti spomenik Napoleonu. Može se pretpostaviti je da su se Nugent i Canova tada upoznali i da im je jedna od zajedničkih tema bila grčka skulptura, koja ih je obojicu fascinirala: jednog kao dokaz da je umjetnost vječna, a drugoga kao direktan predložak za rad.

Tijekom 1819. godine Canova je dovršio spomenik Karlu III. i primio narudžbu za sličan spomenik Ferdinandu I. Napuljskom. Taj spomenik nije dovršio nego je samo izradio model u natprirodnoj veličini u svibnju 1821., što je bio jedan od najvećih poslova koje je preuzeo u završnom razdoblju.

»U veljači je izložio u ateljeu (u Rimu, tada Via San Giacomo, danas Via Canova 19, op. aut.) grupu »Mars i Venera«, postavio je statuu »Ferdinand I. kao Minerva« u Napulju, a tu je donio u svibnju i vosak za lijevanje konja za jahaći spomenik; na povratku u Rim imao je problema sa žlucem. U lipnju dovršava bistu Marije Luise, tada vojvotkinje od Parme, a prije odlaska u Possagno »Ležeću Magdalenu« i »Endimiona«, ali ostavlja nedovršenim različite skulpture u mramoru, među kojima i »Naidu« za lorda Darnleya, »Plesačicu« za Comella, »Zaspalu Nimfu«, statuu Pia VI., različite biste, među kojima i bistu Franje I. Austrijskog.« (Praz-Pavanello, 1981., 87.)

Antonio Canova povezuje sretne Lavalove godine sa sretnim godinama njegova nekadašnjeg pobočnika. Ponešto o tome doznajemo iz davnašnje diplome:

»Mi Franjo I., car ...

Predajemo sjećanju i objavljujemo svima ovom poveljom: tebe, našeg vjernog i uzvišenog baruna naših njemačkih oblasti, Josipa Vrkljana, viteza dvaju redova cara Leopolda i željezne krune II. razreda i našeg plaćenog potpukovnika, kao i tajnika osobnog kabineta presajne gospodarice Marije Luise, vojvotkinje od Parme, Piacenze i Gustalle, gospodarice reda zvjezdastog križa velikog majstora reda sv. Jurja, pozdravljamo i priznajemo zasluge koje neprestano činiš našoj carskoj i kraljevskoj milosti.« (Diploma Franje I., 1823., 1.)

Tu se rodila ljubav između baruna Josipa Vrklijana i bivše Napoleonove žene, no nikad nisu sklopili brak zbog protivljenja bečkoga dvora. Budući da Vrkljan nije mogao izdržati taj položaj, odlučio je sve napustiti i vratiti se u Hrvatsku.

Dvadesetih godina dao je podići dvorac Januševac u Hrvatskom zagorju; njegovu je gradnju financirala Marija Luisa, a predstavljao je najviši domet klasicističke arhitekture i bio je najljepši dvorac cijele Hrvatske. Nije našao sreću u toj raskošnoj građevini. Ženio se dva puta za pripadnice mađarskoga visokoga plemstva, grofice Hoyos i Almassy, no Mariju Luisu nije uspio prežaliti. Potom se i propio i već 1839. dvorac Januševac preuzeo je Englez Waterton. Slijedila je dražba 1845. i tada ga je kupio veliki hrvatski domoljub grof Corberon, a nakon grofa Dümreichera, napokon ga je u svoj niz hrvatskih dvoraca uključio feldmaršal Laval Nugent.

General Josip Vrkljan umro je u Beču 4. ožujka 1849., a do danas nije razjašnjeno tko je projektirao Januševac jer je odbačena hipoteza da je to bio tada uvaženi Bartol Felbinger. Postoji interesantna hipoteza da je Antonio Canova, koji je izradio biste Marije Luise i potpukovnika Vrklijana 1821. u Parmi (potonja se čuva u Hrvatskom povijesnom muzeju u Zagrebu), a koji je u to doba bio zaokupljen projektiranjem svog zavjetnoga hrama u Possagnu, autor projekta dvorca Januševac! I to kao dvorca za Mariju Luisi i njenog ljubavnika.

Kad je Vrkljan ostavio Parmu, vjerojatno je ponio nacрте prekrasne građevine kao uspomenu na dane sreće i tako je dvorac projektiran za okolicu Parme izrastao u okolici Zagreba. Vjerojatnost ove teorije, osim iznimne kvalitete projekta, povećana je i središnjom dvoranom, dvokatnom rotundom s kasetiranom kupolom koja rimski Panteon priziva na sličan način kao hram u Possagnu.

No, ako se vratimo Nugentu vidjet ćemo da je 1. travnja 1820. godine preuzeo komandu austrijskih trupa u okolici Vicenze, da je prebacio zbirku kipova iz Napulja u Veneciju, te da se prvi put jasnije veže uz Hrvatsku, kupujući od Auersperga stari frankopanski grad Bosiljevo. Imenovan je riječkim patricijem 27. veljače 1822., a početkom te godine Canova je izradio tri poprsja za obitelj: Lavala, njegovu ženu i njihovu sedmogodišnju kćer Beatrix.

Iz te godine potječe dokument koji nam govori da je Nugent, veliki poklonik sjajnoga kipara, bio zainteresiran za nabavku nekog većeg djela. U tom dokumentu Giacomo Paronuzzi, venecijanski skulptor i arhitekt u službi grofa Nugenta, daje svom gospodaru kratki izvještaj o statuama u Crespanu koje pripadaju gospodinu Canovi. Danas je dokument u arhivu Državne uprave za zaštitu spomenika kulture u Rijeci.

»Prva statua od ulaza na lijevo »Venera koja izlazi iz kupke«; vidi se na njoj ružna pukotina od početka bedra, žušćakste boje, koja joj umanjuje vrijednost. Osim par mrljica nema drugih nedostataka.

»Nimfa koja spava« nema nedostataka bilo koje vrste, osim male mrlje, koliko je to uopće moguće u bloku te veličine da se ne nađu mrlje i to ne umanjuje vrijednost statue.

»Stojeći Paris oslonjen o deblo« On isto ima po koju mrlju tu i tamo, uz jednu malo dužu, na prsnoj kosti i jednu na lijevoj ruci, a i narav mu je pomalo tvrda.

Drugi »Paris«. Ovaj je od ljepšeg mramora i bolji rad ...

Plesačica s obje ruke o pasu i s ovjenčanim čelom. Ona je od prekrasna mramora, ali je kao rad lošiji od drugih, s nešto mrljica na bedrima.

Plesačica napravljena za kneza Comella. Ova ima sjajnu mrlju koja počinje kod korigjena kose, pa dijeleći sljepoočnice ide na lijevi obraz, gdje se mora uočiti te nastavlja do početka bedra ...

Druga »Venera koja izlazi iz kupke«. Ona je, koliko se dalo vidjeti od statue u sanduku u kojem se nalazi, bolja od ostalih i po radu i po kvaliteti mramora.

Druga »Nimfa koja se budi«. I ova je u odličnom stanju i čak nimalo ne zaostaje u radu, ako nije i jednaka po vrijednosti »Veneri«

Sve ove statue, koliko sam ih uspio ispitati, mislim da su cijele, ali nisam mogao točno ocijeniti, jer su mi držači, koji ih učvršćuju u njihovim sanducima, smetali da više vidim, pa čak i one prislonjene uza zid imaju svoj sanduk, pa im trećinu nisam uspio vidjeti...« (Dokument, 1822.)

Kupovina skulpture nije obavljena jer je Antonio Canova umro u Veneciji 13. listopada 1822.

Tijekom svog službenoga boravka u sjevernoj Italiji, naročito na području Vicenza-Venecija, Nugent je razvio opsežnu korespondenciju s Andrijom Ljudevitom Adamićem, kao svojim povjerljivim čovjekom u Rijeci. Adamić je u to doba bio zauzet izvozom drva iz Gorskoga kotara za Englesku, u čemu je imao državni monopol pa je ostvario velik profit.

Budući je Adamić otvorio trgovinu drvom između Hrvatske i Engleske, ne iznenađuje da je još 1803. dobio kredit od britanske vlade od 12.192 funte te da je 1813. bio kratkotrajni britanski konzul u Rijeci. Na mjestu konzula zamijenio ga je 1814. John Leard, koji je u više navrata žpisao Ministarstvu vanjskih poslova Velike Britanije o tijeku posla s drvom te da je zajedno s Adamićem i Adamom Smithom posjetio šume oko Karlovca u kojima je Adamić zakupio drvo. Dana 15. studenog 1817. Adam Smith i Adamić su zaključili ugovor o isporuci 20000 tereta hrastovih trupaca koji bi se isporučili tijekom tri godine.

Kolika je važnost cijeloga posla vidi se iz Adamićevih pisama Nugentu datiranih 22. i 31. siječnja 1823. u kojima se sugerira da se trećina austrijskoga državnoga duga Engleskoj isplati drvima, koja bi se dijelom sjekla u šumama koje je Nugent kupio s imanjima Bosiljevo (1820.) i Stara Sušica (1822.).

Iskorištavanje šuma u izravnoj je vezi i s projektom plovnosti Kupe. Adamić o tome govori u pismu od 28. srpnja 1822. godine:

»Kaže se da ugarsko kraljevstvo radi na tome da učini plovnim Kupu od Karlovca do Broda (kako se vidi iz korespondencije Adamić je želio izvući projekt plovnosti Kupe zbog toga što će imati veliku ekonomsku korist i zato da bi valorizirao dobra koja su ranije pripadala Frankopanima, a koja je namjeravao nabaviti Laval Nugent, op. Gigante) jer to je prirodni način za kraljevstvo za izvoz svojih produkata. To bi oštetilo zainteresirane za novu cestu (Lujzinsku) koji već sada ne dobivaju kamate od uloženog kapitala, ali kad već isto društvo ima privilegiju za plovnost Kupe, na kojoj je već dosta potrošilo,

a moralo je pustiti, vjerojatno je da bi država uzela na sebe i novu cestu, da bi pomogla one koji su uložili novac. Vaša Ekselencija bi mogla znati pravo stanje stvari od princa Dietrichsteina, predsjednika društva i staviti plan unutra, ako već nije. Ako ga Vaša Ekselencija ne pozna, može se pozvati na mene, jer on gaji veliko prijateljstvo prema meni.

Ako ideja bude prihvaćena Vi biste mogli sudjelovati u počasnoj direkciji pothvata, pod uvjetom da idete dalje s nabavom dobara. Ja ću se povući iz komercijalnih poslova i u tom slučaju doveli bismo iz Engleske pravog čovjeka, čuvenog inženjera Kenya, koji bi mogao preporučiti nekog i to bi bilo za Vašu Ekselenciju najugodnije i najkorisnije zanimanje tijekom mira.

Istina je da će Vaša Ekselencija imati malo vremena da se zaustavi u Beču i da predloži takvu inicijativu, ali bilo bi korisno da vidite princa Coharya, Velikoga kancelara Mađarske, grofa Esterhazyja, grofa Klobusickog, koji je bio posljednji guverner (u Rijeci, prije dolaska Francuza 1809., op. aut.) i za kojeg se kaže da je pozvan u Beč kao savjetnik pri restituciji (povratak Rijeke i Hrvatskog primorja Mađarskoj, koje je proglašeno 5. srpnja 1822. Novi guverner nije bio Klobusicky, nego Mailath de Szekhely, sin prvog guvernera Rijeke, op. Gigante) i grof Vincenzo Batthyany koji će vjerojatno biti postavljen kao guverner Primorja da može njima prenijeti taj plan.« (Gigante, »Fiume«, 1937.–1938., 139.)

O projektu plovnosti Kupe govori se i u pismu od 20. srpnja iste godine:

»Sretan sam što je Vaša Ekselencija potvrdila da je dobila Staru Sušicu i da ste zadovolji zbog toga, nadam se da ste primili pismo od Parisinia i moja u Grazu, a također ćete naći i dva u Beču i u jednom od njih i detalje o meni za odlikovanje prije no što se ovaj teritorij preda drugima, a isto tako i pismo kako predložiti Direkciji plovidbu Kupom, čiju dokumentaciju ste vidjeli u Ozlju (kod Batthyanya, op. aut.).« (Gigante, »Fiume«, 1937.–1938., 140.)

Iz tih pisama očigledno je da je Adamić bio vrlo okretan, no da mu nedostaje prava podrška za velike poduhvate. On osjeća da je Nugent prava osoba koja bi mogla plasirati određene ideje u Beču. S druge strane Nugentu je Adamić važan kao operativac na terenu, preko kojeg realizira ideju o kupnji nekadašnjih frankopanskih posjeda: cijeli Vinodol, Trsat, Fužine, Staru Sušicu, Vrbovsko, Bosiljevo, Dubovac kod Karlovca i dalje sve do Zagreba. Takvim grupiranjem posjeda duž ključnog prometnog pravca u Hrvatskoj, koji bi koristio za sječu i transport drva, Nugent bi si osigurao dodatnu ekonomsku podlogu za realizaciju ambicioznih planova.

Najvažniji događaj u Europi 1822. bio je kongres u Veroni, koji se održavao u razdoblju listopada-prosinac i na kojem se određivala budućnost Starog kontinenta. Na kongresu se raspravljalo o tri važne teme: 1. situacija u Grčkoj u kojoj je 1821. započela borba za oslobođenje od Turaka; 2. Carlu Albertu i problemima Sardinijskog kraljevstva; 3. koristi od intervencije u Španjolskoj i Latinskoj Americi.

Za Rijeku je 1822. godina bila važna jer se napokon razriješio problem njezina statusa – ponovno je osnovano severinsko okružje koje je pokrivalo isto područje kao Severinska županija 1776.

»Severinsko okružje izabralo je na skupštini 3. studenog Josipa Mailatha, svog poglavara, zatim grofa Antuna Batthyanya i grofa Nikolu Auersperga koji će ga zastupati.

Grad Rijeka odazvao se također banovu pozivu (Ignjat Gyulay, ban 1806.-1831., op. aut.) izabrav iz svoje sredine Adamića, Scarpu i Massarta. Poslanstvo hrvatsko bilo je od kralja Franje I. primljeno u Veroni 18. studenog.« (Gigante, »Fiume«, 1937.-1938., 140.)

Jesu li se Adamić i Nugent našli u Veroni nije nam poznato, no Adamićevim posredovanjem i treći frankopanski kaštel, Trsat, priključen je Nugentovim imanjima.

»Dragi gospodine Adamić,

...Vaše ideje u vezi s Kupom jako mi se sviđaju, kao i vaše primjedbe u vezi s tim. Najvažnije je dobiti papire i planove starijih projekata, ali bez buke i bez da se obrazloži namjera prilikom dobivanja.

Propitivao sam se naokolo. Sve ovo je korisno za Monarhiju, a sasvim sigurno za Ugarsku. Zahvaljujem za nabavku Trsata, to mi puno znači. Molim Vas da mi dobavite i obronak brda prema Fiumari ...

Nugent« (Gigante, »Fiume«, 1937.-1938., 154.)

Ovo pismo od 30. siječnja 1824. poslano je iz Vicenze, a Adamić piše već 10. veljače iste godine iz Rijeke:

»Svi planovi, presjeci u vezi s plovnošću Kupe nalaze se u Beču, kod Direkcije Lujzinske ceste, u kojoj je princ Dietrichstein predsjednik, a Reitter sekretar, i kod kojih može Vaša Ekselencija, kad dođe u Beč, sve to vidjeti, a ne će biti teško ni da dobije kopije onih stvari koje su najinteresantnije ...« (Gigante, »Fiume«, 1937.-1938., 155.)

Od cijeloga projekta o plovnosti Kupe nije na kraju bilo ništa, no to nije spriječavalo Nugenta da plete finu mrežu oko posjeda koji su ga zanimali u Hrvatskoj, a koji su ranije pripadali moćnoj obitelji Frankopan. Pišući o tome Adamić 18. veljače 1824. navodi:

»Naš guverner (Ūrmany, op. aut.) sinoć mi je povjerio da ima naređenje Komore (u Grazu, op. aut.) u vezi vaše namjere da nabavite Vrbovsko, Fužine i Vinodol, po kojem se može odobriti nabavka prvog, ali ne i druga dva, naročito cijelog Vinodola zbog njegovog izlaska na more i zbog sanitarne linije i carina...« (Gigante, »Fiume«, 1937.-1938., 156.)

Ovo je bio novi sukob između Beča i Nugenta. Prvi put se to dogodilo 1813. kad je Nugent oslobodio Hrvatsku ne slušajući naređenja pretpostavljenih. Političari u Beču, u prvom redu kancelar Metternich, iako ne razumiju suštinu njegovog plana, ipak osjećaju da je riječ o nečem odviše velikom da bi se olako ispustilo iz ruku...

Izvori za ovaj ulomak • *Some sources for this article*

Okolnosti koncesije Castel-Volturna, tiskano izlaganje generala Lavala Nugenta o pobjedi nad Muratom i nagradi za nju, izvornik na talijanskom jeziku, PIPMHP, zbirka Nugent, nedatirano, vjerojatno oko 1818.

Diploma cara Franje I. o dodjeli titule ugarskog baruna Josipu Vrkljanu, Državni arhiv Budimpešta, Liber Reg. LXIV, 883, 11179 za 1823., izvornik na latinskom jeziku

Statue u Crespanu koje pripadaju gospodinu Canovi, Državna uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine, Rijeka, zbirka Trsat, izvornik na talijanskom jeziku, nedatirano, vjerojatno oko 1820.

Rodovnik obitelji Nugent, uvezani rukopis, prijepis na engleskom jeziku, 32 stranice velikog formata, original Dublin 1839., Državni arhiv Rijeka, zbirka Nugent

Rodovnik obitelji Nugent, akvarel, kožni uvez, 125 stranica, 47,5x31 cm, 1853., Dublin, autor sir William Betham, izvornik na engleskom jeziku. Ovu verziju dala je izraditi Giovanna Riario-Sforza., a uključuje i 14 generacija obitelji Riario-Sforza, na dvije stranice, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb.

Literatura • References

GIGANTE, R. 1937.–1938. Stralcia dalla corrispondenza di Lodovico Andrea Adamich col Tenente Maresciallo Laval Nugent. Fiume (Rijeka), 1940.

ŽIC, I. 1992. Laval Nugent – posljednji Frankopan, gospodar Trsata. CDM, Rijeka.

ŽIC, I. 2000. Jedan tiskani malopoznati dokument iz nekadašnjeg arhiva obitelji Nugent. Rijeka, br. 1-2.

ŽIC, I. 2003. Riječki orao, venecijanski lav i rimska vučica – eseji o hrvatsko- talijanskim odnosima kroz povijest. Adamić, Rijeka.

Igor Žic, prof.

Pomorski i povijesni muzej Rijeka

Muzejski trg,

51000 Rijeka

SPOMENICA

Prvi dio¹

Proslov

Marcel pl. JELLAČIĆ BUZINSKI

Kazimir Antun Jellačić Buzinski rođen je 1. lipnja 1818. Sin je Stjepana Janka i Kristine Jellačić rođene pl. Čegel (Chegell) de Lapach. Umro je 29. travnja 1898. Pokopan je najprije na imanju Ratkovec kod Zlatara, u grobnicu u parku koju je dao podignuti za svo-

ju suprugu i sina, a kasnije je prenesen, zajedno s njima, na župno groblje u Zlataru. Kumovi na krštenju bili su mu Kazimir pl. Jurinich i Theresia pl. Bogathy. Vjenčao se 4. studenoga 1849. s Josephom pl. Daubači (Daubachy) de Dolje, s kojom je imao jedno dijete, sina Marcela (1851.–1892.).

Kazimir Jellačić bio je pitomac plemićkoga konvikta u Zagrebu, jedno vrijeme iz zaklade Zakmardy, a jedno vrijeme kao solvent. Godine 1830. završio je pravoslovne nauke u Zagrebu, a godine 1841. položio je odvjetnički ispit. Godine 1840. postao je podbilježnik županije u Varaždinu. Poslije toga službovao je kao kotarski sudac u Krapinskim toplicama, u Samoboru i Jastrebarskom, a kao kotarski

Slika 1. Kazimir Jellačić Buzinski i sin Marcel snimljeni oko godine 1867.

Figure 1. Kazimir Jellačić Buzinski and his son Marcel in the year of 1867

¹ Uredništvo je moralo podijeliti cijelu Spomenicu na pet dijelova kako je i autor označio »zvezak«, pa će izlaziti u nastavcima

predstojnik u Pregradi i u Zlataru. Bio je član Sabora 1845.–1850., 1861.–1864., 1865.–1867., a bio je i član Zajedničkog sabora. U tim se prigodama isticao kao odličan govornik. Kazimir Jellačić, u svoje vrijeme vatreni ilirac, bio je viđena i markantna ličnost među zagorskom vlastelom. Na svom dobru Ratkovec kod Zlatara naselio je ciganske glazbenike Bergere, s kojima je, do 1848. sa svojim pristašama polazio na predizborne skupove u Varaždin. Ova, u Zagorju općepoznata ciganska glazba, morala je svirati ponajviše samo narodne ilirske pjesme, a posjećivala je, prilikom raznih obiteljskih ili crkvenih proslava, vlastelinske i župničke dvorove i zagorska kupališta (Stjepan Belošević: »Županija varaždinska«).

U svojim slikovitim i osebnim memoarima u pet svezaka, koje je nazvao »Spomenica« opisuje razdoblje od približno 1845. pa do kraja svog života 1898. Napisao ih je u poznoj dobi od oko 78–79 godina, osobito visokoj dobi u ono vrijeme. Stoga pri čitanju treba uzeti u obzir da je tekst Spomenice objavljen točno tako kako je on to zapisao, dakle valja uzeti u obzir dob sastavljača, specifičan jezik i pravopis onoga doba, a i često slaganje rečenice tako da glagol dolazi na kraju. Ima tu i ponavlja ili inzistiranja na nekim tvrdnjama.

Prvi svezak obuhvaća njegovo četrnaestogodišnje djelovanje u Zlataru kao »velikog sudca od 1861.–1875.

Drugi svezak je autorovo viđenje izbora po županijama 1845. te burni događaji 1848., treći svezak, četvrti svezak i peti svezak.

Kazimir je doživio visoku starost, pa je nadživio i suprugu i sina. Međutim, pod kraj nije više mogao održavati imanje koje je u to vrijeme imalo 169 jutara zemlje i šume, pa je imanje s kurijom prodao varaždinskom trgovcu Prahteu s pravom doživotnog uživanja.

Umro je lijepom smrću; slavio je nešto s prijateljima iz okolice (župnikom, liječnikom i ostalima), a kada se poslije večere sagnuo da ispod stola dohvati vino koje se tamo hladilo, udarila ga je kap te je trenutačno umro u 80-toj godini.

Jednom prilikom, prije mnogo godina, kada je njegov praunuk Alexander bio u Zlataru da u općini podigne domovnicu za svog oca Nikolu, dva stara sijeda seljaka, kada su čuli prezime, rekli su: »Bili su stari Kazimir strogi, ali pravedni gospodin!«

Ključne riječi : Jellačić Buzinski, K., Spomenica, Zlatar

JELLAČIĆ BUZINSKI, K. 2014. Memories first part. Herald of Croatian nobility association Vol. 11. Num. 1: 37–52.

The first volume covers fourteen years of his life in the town of Zlatar where he worked as the »Great Judge« from the year 1861 to 1875.

Key words: Jellačić Buzinski, K., Memories

Marcel pl. Jellačić Buzinski
Basaričekova 22
10000 Zagreb
jellacic@yahoo.com

Zvezak I

Spomenice Kažimira Jellačića Buzinskog

vlastelja dobra Ratkovec, Županije varaždinske Kotara zlatarskog velikog sudca, o njegovom djelovanju kao županijskog činovnika, koje je u Kotaru zlatarskom od 29. sečnja 1861. do 30. svibnja 1875. trajalo: naime četrinaest godin i četiri mjeseca.

Kad je godine 1860. u Kraljevini Ugarskoj i Kraljevini Hrvatskoj austrijska absolutna vladavina pala, i starodavni ustav povraćen – ja sam kao c. kr. predstojnik Kotara jastrebarskog u Županiji zagrebačkoj u raspoloživost stavljen; želio sam da moje službovanje dalje nastavim, i da službu u mojoj Županiji varaždinskoj postignem. Grof Ivan Nepomuk Erdödy je bio u Županiji varaždinskoj za vrhovnog župana uspostavljen – polag² ustavnog običaja je Veliku skupštinu za dne 29. sečnja 1861. u Varašdin sazvaio sottom: da će se prigodom iste skupštine i izbor častnikah preduzeti. Kod istog izbora bio sam za Kotar zlatarski velikim sudcem jednoglasno izabran – u istoj Velikoj skupštini se odmah radilo o uredjenju službenih kotarah za čitavu Županiju varašdinsku: ja sam bio za to, da mi obstojeće uredjene urede sa potrebnim pokućtvom opskrbljene pridržimo, jer novo izabrano činovništvo mora odmah uredovati, a bez uredjenih uredah službovanje je tegotno – moj predlog iz ogorčenosti prama Bachovoj upravi je pao, naravno na očitu štetu našu, jer pokućstvo bivših uredah, našim novcem pribavljeno, je prodano, i priašnja je vlada novce pobrala.

Može si svatko misliti, da naše započeto uredovanje, bez ureda, bez potrebnog pokućstva, sa jednim pristavom i podvornikom, koje je prije trinajst osobah, us dobru plaću, i svih pogodnostih vršilo, veoma tegotno bilo.

Mjesto Zlatar, kao središte kotara, tako je neznatno bilo, da je c.k. kotarski ured pod Bahovom upravom u gradu Loboru grofa Keglevića smešten bio, u kojem se je sve dogodine 1861. uredovalo.

Da se toj nevolji doskoči, prvo moje nastojajne biaše, da se krasno mjesto Zlatar uredi i digne – da se budu mogle sve oblasti javnog kotara smestiti – ovo moje po-

Slika 2. Kurija Ratkovec snimljena u siječnju 2008.

Figure 2 The Country house Ratkovec; the picture was taken in January 2008

² polag = prema, u skladu s

duzetje, kako ću opisati, sa velikimi poteškoćama i zaprekama bilo je skupčano, sa svimi vlastimi imao sam posla.

Privremeno počeo sam uredovati na mom dobru Ratkovec koje je od mjesta Zlatar jedan četvrt sata odaleno. Prva zadaća moja je bila, da sam od početka godine 1861. u mjestu Zlatar na mojem posedu veliku kuću zidanu zagradingo, i to polag osnove vladinog graditeljstva, kamo su se mogli svi uredi smestiti - u istoj kući i sada kr. kotarska oblast i kr. kotarski sud smešteni se nalaze.

»Kod uredjenja mjesta Zlatar bila mi je od potrebe Bahova naredba o izvlastbi ali po županjskoj oblasti nisam bio podupiran s razloga: «Da se ta izvlastbena naredba sa ustavnimi načeli ne slaže», to sam na moju ruku nagodbenim načinom raditi započeo.

Da prostranog svrhi shodnog piaca pribavim, bilo je najprije potrebno da se zidana ograda, okol župne crkve nalazeća, odstrani, ta ograda je ruševini naličila, za župnu crkvu štetonosna bila, jer je mokrinu prouzrokovala, to mu se je u istoj ogradi pokapalo - i moj blage uspomene otac Stjepan Jellačić Buzinski počiva, tako isto i Mirko plemeniti Pisačić otac Franje pl. Pisačića sahranjen se nalazi.

Kako to spomenici na župnoj crkvi zlatarskoj, koje smo kao zahvalna djeca načiniti dali, uzidani posvedočavaju, ja sam sa porazumljenjem župljanah istu ogradu godine 1862. odstraniti dao, time lepu prostoriju za piac pribavio.

Izpod župnog stana je se oranica župnika zlatarskog, do ceste koja u Belec vodi, protezala - a župlani zlatarski jesu imali oranicu, kadi³ je prije staro grobje bilo, polag oranice župnika, odmah usput, koji župnom stanu vodi pa sam imao zamenbu provesti. Zato je bilo potrebno privolenje župnika, župljanah, i Duhovnog stola Nadbiskupije Zagrebačke dozvola, ja sam i pomoćjom vriednog župnika i podjašpišta Mie Milkovića sve to izhodio, izveo - župnik zlatarski je od župne oranice toliko dao, koliko je oranica župljanah iznosila, što je i gruntovno izvedeno, time sam opet proširenje piaca zlatarskog postigo.

Urbarska zadruga Kovačić je svoje selište upravo u mjestu Zlatar imala, dvorište i zgrade iste zadruge protezale su se do župne crkve, jedino je cesta delila, na istom dvorištu upravo naprot župnoj crkvi u dolini kakovih trideseti korakah jesu se dve velike zadružne drvene komore nalazile, koje je, da se prostorija za piac postigne, bilo od potrebe da se odstrane, koje su i tako radi požara župnoj crkvi na pogibelj obstojale. Ja sam sa Antonom i Blažom Kovačić kao gospodarima ugovarao, pošlo mi je za rukom, da su privolili na odstranjene komorah, i na odstupljenje toliko dvorišta za raširenje piaca potrebno, uz nagradu četiri sto forinta u novcu, da se komore na trošak občine odstrane, i da kolatori, kojim pravo regalno u mjestu Zlatar pripada, zadruzi dozvole, da može bezplatno vino točiti - tim uvjetom jesam pristao, i izvedenje pribavio. Kad sam sve izposlovaio, nenadano došao je k meni u Ratkovec jedan nepoznati, predstavio se je, da se zove Marko Kovačić, da je stolar, da obitava u Zagrebu, da je brat Blaža Kovačić, da mu je kazano, da sam sa njegovim bratom glede odstranjena dvih komorah i ustupljenja poseda za povećanje piaca u Zlataru nekakav ugovor bez njegovog privolenja načinio, da on tomu ne pristaje, da je njegova jedna

³ kadi = gdje

komora i da će se sada iz Zagreba kući spremi. Strašno me je taj nenadani posjet dirnuo, ništa mi nije bilo znano o njemu – ja sam ga prijateljno primio, podvoriti dao, nisam mu ništa protivnog kazao, jošte manje šta ugovarao, time smo se raztali – ja videći pogibelj ako on u Zlatar dojde, i nastani se, bi mogao moj posao osujetiti – drugo mi nije preostalo, nego nastojati, što sam ugovorio, da izvedem. Pozvao sam odmah bilježnika Daniela Huič da k meni dojde, te sam mu naložio, da na došavšeg Marka Kovačića stolara pazi kad će u Zagreb oditi, da mi odmah javi. Bilježnik drugi dan k meni došavši, kazao mi je, da Marko Kovačić jednu komoru uredjiva si, da je dve naručio, koje mu budu iz Zagreba njegove stvari u Zlatar dopelale, da će u jutro u Zagreb oditi – na to sam bilježniku ustmeni naput podelio što imade činiti, da imade potrebne ljudi i foringe⁴ pribaviti, da ću ja u jutro rano u Zlatar dojti, da mora sve u tajnosti ostati. Drugi dan u jutro u Zlatar došavši našao sam potrebne ljudi i foringe, te sam dao odmah obadve komore porušiti, drvo i slamu na dvorište zadrugarah Kovačić spremi, ustupljeni posed od dvorišta za piac preuzeo sam, i tako je bilo sve izravnano, i uredjeno, kao da nisu nikada zgrade obstojale – moj postupak je odziva imao, sve se je radovalo, jer se želno očekivalo, da bude Zlatar sa prostranim piacom obskrbljen. Zanimljiv bio je dolazak Marka Kovačića sa svojim foringami kad je obnoć iz Zagreba u Zlatar došao, hoteli su pred komorom stati, ali takove nije bilo, srdio se, i psovao me je sa pretnjom; da će me tužiti – nastojao sam da ga umirim, je sam mu od zadruge pribavio njemu pripadajući odelek u naravi, kojega je prodao, i natrag se u Zagreb povratio.

Kad sam u mjestu Zlatar potrebni ugledni prostrani trg pribavio, pobrinuo sam se da postignem dozvolu za održavanje sajmovah, kojih mjesto Zlatar nije imalo. Usled zaključka upravna občina Zlatar godine 1862 je mene kao kotarskog predstojnika zamolila, da ja istu dozvolju održavanja sajmovah kod kr. namjestničkog vieća izposlujem. Onda je moj suučenic i pobratim presvetli gospodin Anton Rubido od Zagorja kod Kr. namjestničkog vieća kraljevski dvorski savjetnik bio, te sam osobno dozvolu za održavanje sajmovah u mjestu Zlatar kod istog gospodina kraljevskog dvorskog savjetnika postigo.

Mjesto Zlatar nije imalo nikakovu poštu, najprije pribavio sam u tjednici dvaputa občeću piesku poštu, poslie kao bivši poklisar u Pešti godine 1868. jesam posredovanjem preuzvišenog gospodina Kolomana Bedeković komorskog hrvatskog ministra kod ugarskog ministra trgovine svagdanju voznu poštu za mjesto Zlatar postigo.

Pobrinuo sam se za liekarnu, koju je mjesto Zlatar neophodno trebalo. G. Ivan Pospešil liekarnik molio je dozvolu da može liekarnu otvoriti. Onda je isto podelivanje dozvole u moj delokrug podpadalo, ja sam molitelju, da otvori liekarnu propisno uz odobrenje kotarskog liečnika, pismeno dozvolu podelio, koja na zadovoljstvo občinstva i predpostavljenih vlastih i danas postoji. Lekarnik Pospešil je si u mjestu Zlatar posed kupio i kuću sagradio kadi je svoju liekarnu smestio.

Za svetu zadaću mog javnog službovanja smatrao sam pučke učione za naš narod, nastojao sam da se takove za mušku i žensku djecu podignu, da se izpitani i sposobni učitelji pribave – najprije počeo sam u glavnom mjestu Zlatar – kadi je bio Ladislav Kut-

⁴ foringa = zaprega

njak preko trideseti godin za organedu⁵. On je svoju orgulašku dužnost sa zadovoljstvom svih vršio, osobito ga je mestni župnik volio, jer mu je njegove poslove kućne obavljao – ali manjkala mu je sposobnost podučivanja djece, kako se zahteva. Kad sam godine 1861. upravu Kotara zlatarskog preuzeo pučku školu u mjestu Zlatar je 13 muške djece i jedna jedina djevojčica polazilo – školska zgrada zazidana na jedan kat visoka, je pod absolutnom upravom sagrađena. Čitavu istu zgradu je organeda za sebe upotrebljavao, razi zemlje i u gornom katu jesu veliki nepotrebni hodnici obstojali, i tako prostorijske nove školske zgrade nisu svrhi odgovarjale, niti za djecu oboega spola, i za konakovinu učitelja dovoljne bile, zato se morala čitava zgrada preurediti, što sam i izveo, ali sa odstranjenjem starog organede je teško išlo. Ja sam ipak izhodio, da je Lacko Kutnjak po mogućnosti zasluženu mirovinu dobio, i nadalje službovanje organede pridržao, a za naučitelja sam dobrog vieštog ispitano učitelja Davorina Božića priskrbio. Pod istim učiteljom je preko dvesto muške djece pučku školu odmah polaziti počelo. Kad sam imao dobrog i sposobnog naučitelja, pribavio sam kod iste školske zgrade i školski prostrani ciepilnak, gde mladež u voćarstvu i vinogradarstvu može se podučivati. Naučitelj Davorin Božić je i u istoj struci svoju sposobnost i revnost izkazao, jer su djeca revno napredovala i pučanstvo nasade plemenitog voća i trsovah dobiva.

Sada je bilo od potrebe skrbeti se za učiteljicu ženske djece za koju plaća od tristo forinta godišnje bez konakovčine biaše ustanovljena, što za jednu učiteljicu nije dovoljno uzdržavanje pružalo – zato sam nastojao da za mjesto Zlatar za podučivanje ženske djece milosrdne sestre iz Zagreba pribavim, koje je blage uspomene uzoriti gospodin kardinal i nadbiskup zagrebački Juraj Haulik funderao⁶. Zato mi je od potrebe bio zaključak upravne občine Zlatar i molba župljanah za posredovanje kotarske oblasti. Tako imajući zaključak i molbu, išao sam u Zagreb osobno da izposlujem, što želimo – najprije obratio sam se na prečastnog gospodina Fidelisa Hoppergera generalnog superiora častnih sestarah milosrdnicah, on me je susretljivo primio, te me uputio, da idem kardinalu Juraju Hauliku, zaključak i molbu njemu priobčim i da će on mene kod kardinala rado podupirati. Kardinal me je milostivo primio, uvažavajući moje razloge obrekao mi je, da mojoj želji može udovoljeno biti, i kako sam molio, jošte iste godine 1865. Ja sam se kardinalu sa mojom prošnjom tako smilio, da me je kod sebe na ručku pridržao, što mi je time radostnije bilo, da sam kardinalu tom prilikom glede župnih zgradah u Zlataru mogao kazati, u kakovom se žalostnom stanju nalaze, naveo sam sve poteškoće koje obstojiju i koje preče, da se nove zgrade uzmognu podići. Kardinal se je laskavo prama meni izrazio, da će meni već za rukom poći, da to izvedem, glede župnika će rado delovati, da se svojoj dužnosti odazove. O mojem povoljnom uspehu, kojeg sam kod kardinala postigao, jesam prečastnog superiora Hoppergera izvestio. On mi je odmah obrekao, da će shodna odrediti, i dve naučiteljice iz Zavoda milosrdnih sestarah za Zlatar odaslati, jednu za podučivanje propisnih naukah, a jednu za ručne poslove, koje će moći odmah iste godine 1865 podučivanje preduzeti. Superior Hopperger me je u samostanu kod ručka

⁵ organeda = orguljaš

⁶ funderati = donirati, dati

pridrżao, i tako sam imao priliku o svemu se pospomenuti, šta je bilo od potrebe urediti – veoma sam se radovao, da sam za mjesto Zlatar milosrdne sestre za naučiteljice pribavio, i tu veliku blagodat postigao. Sada je već trideseti godin minulo, što se milosrdne sestre u mjestu Zlatar kao naučiteljice nalaze, uspeh njihovog koristnog podučavanja, i delovanja za veru i hrvatsku domovinu, koji je postignut, kod naroda se sjajno posvedoćava.

Da se mjesto Zlatar uzmogne povećati, je bilo neophodno od potrebe da se posedi u mjestu Zlatar za izgradnju kućah postignu, kroz to potrebni konaki za činovništvo, oružanićstvo i za uredne občine i financialne straže pribave. Nastojao sam kod Kr. namestnićkog vieća izposlovati, da se urbarski posedi u obsegu mjesta Zlatar polag izradjenog nacрта bez dozvole političkih oblastih, koja se onda zahtevala, mogu pribaviti. Kod postignutja iste dozvole, imao sam dovoljnih poteškoćah; nije mi drugo preostalo, nego izravno se na glavara zemlje obratiti. Tako sam ja kod preuzvišenog gospodina za onda bana Josipa baruna Šokćevića zapovedajućeg generala, koji je bio posljednji ban iz vojnićkog stališa, potrebnu dozvolu izhodio. Ban Šokćević bio je dobar i pravedan glavara, on nije bio pristran, nije se sa kortešaciami⁷ bavio, u službovanju je bio strog, on je svoju Hrvatsku domovinu rado imao.

U mjestu Zlatar imala je gospoja Barbara udova plemenita Pisaćić rodjena plemenita Forko znatni posed, je bila štedljiva, nije bilo ufanja da bi koju novu zgradu načiniti dala. Imala je petero djece, ali nije bila voljna za sebe žive djecu nadeliti. Ja sam imao kod nje upliv, i uživao sam njezino povjerenje, te sam ju sklonuo, da je djecu nadelila, ona si je kuću, kadi obitavala sa posedom pridržala, a ostali posed, kojeg je imala u mjestu Zlatar, je medju djecu razdelen. Kod iste diobe je njezin sin Franjo plemeniti Pisaćić dobio kuću sa posedom, kadi sada trgovac Dragomir Seme-raj obitava, i svoj dućan ima. Franjo pl. Pisaćić koji je bio oženjen, kad je vlatnikom postao, je od-

Slika 3. Natpis »S J« (Stjepan Jellachich r.b.197 u Rodoslovlju) i godina 1824. na portalu kurije u Ratkovcu
Figure 3. Letters »S J« (Stjepan Jellachich no 197 in the genealogy and the year of 1824 on the doorway of a country house in the settlement of Ratkovec

⁷ korteš = agitator

mah u svojoj kući dućan i ostariu⁸ otvorio. Kroz svoju veliku marljivost je si stekao ime tak, da je sada u mjestu Zlatar najbogatiji vlasnik. Veseli me da je (mojim nastojanjem) kroz zadobljenu diobu u mjestu Zlatar svoju sreću postigao. Ja se nisam u mom poduzetju prevario, jer Franjo pl. Pisačić u mjestu Zlatar dve lepe velike kuće sagraditi je dao, a i njegova braća svaki po jednu kuću dali su sazidati. I drugi mestni posednici jesu lepi primer sledili, medju kojemi vredno nalazim da napomenem gos. Janka Goluba vlastelja, jer je takodjer u mjestu Zlatar zidanu kuću dao sagraditi. Tako se mjesto Zlatar svake godine povećavati počelo, potrebnimi sgradami obskrbljivati, da već sada glavno mjesto Zlatar postalo tako uredjeno na korist i diku čitavog Kotara zlatarskog, da u našem milom Zagorju za ures služi.

Jošte mi je za mjesto Zlatar najtežija zadaća da ju izvedem preostala – u istom mjestu Zlatar na krasnom brežuljku imade župnik župe zlatarske svoje obitavanje i gospodarstvene zgrade. Iste se jesu na sramotu čitavog mjesta Zlatar u tako ruševnom i sramotnom stanju nalazile, da je bilo morati takove posvema odstraniti, i iznova pribaviti i sagraditi dati. Župnik za onda bio je Franjo Zaverski vriedni starina, izobražen čovek, poštena duša, koji je svoje župljane štedio, i rado imao, a i njega su župljani štovali, i žnjim zadovoljni bili. On je za mene takodjer blage uspomene bio, jer je godine 1815. kao kapelan u Zajezdi mog otca Stjepana Jellačića Buzinskog vlastelja sa Kristinom rođenom pl. Čegel Lapučkom, koja me je rodila, u gradu Zajezdu vlasnika Josipa plemenitog Kanotaja vjenčao. Zato je moj otac kao kolator župe zlatarske, kad je župnik zlatarski Ladislav Hanedić godine 1820. umro, Franji Zaverskomu, za onda bivšem kapelanu bistričkomu, župu zlatarsku pribavio. Njegova starost mi je zadavala zapreke, da nisam mogao glede izgradjenja novih župničkih zgradah shodna poduzeti – ja sam sve do godine 1866. strpljivost imao. Kad sam vidio, da glede umirovljenja župnika starca zapreke prave se od onih, koji od dohodka župnika korist vuču, a ja sam bio sam župljan i kolator župe zlatarske, doklam imadem delokrug i moć kao predstojnik Kotara zlatarskoga da želnu svrhu za mjesto Zlatar i korist župljanah i kolatorah postignem, jesam sva shodna sredstva poprimio, da se župnik Franjo Zavrski umirovi, i da se novac za izgradjenje župnih zgradah pribavi. Tomu je bilo od potrebe privolenje kolatorah, kojih trinajst imade, kojih je dužnost na svoj trošak župni dvor sagraditi dati i župljanah zaključak, koji su obvezani gospodarstvena stanja postaviti. Kad sam od svih kolatorah neograničenu punomoć izvan grofa Samoila Keglević, koji se pod sekvestrom nalazio, dobio, i od župljanah za izgradjenje gospodarstvenih zgradah privolju postigao, jesam nacrt osnove, kako se imadu zgrade izvesti, pribavio. Pošto je medju kolatorima i takovih siromašnih, koji se nisu mogući dužnosti odazvati, saznao sam da postoji jedna zakladnica za siromašne kolatore kod prečastnog Duhovnog stola nadbiskupije zagrebačke, koja ima kolatorom pripomoć pružati. Zato sam na uzoritog gospodina kardinala i nadbiskupa Juraja Haulika poniznu predstavku sastavio, moju punomoć priložio, kolatorah teretni položaj iztaknuo i neophodnu potrebu izgradjenja novog župnog dvora izkazao. Priobčio sam mu ogromni troškovnik koji je deset hiljada nadilazio, da je godine

⁸ ostaria = gostiona

1852. župna crkva zlatarska uredjena, toranj sa limom pokrit, i novi veliki zvon pribavljen. Naveo jesam zajedno u istoj predavki od strane kolatorah pravo imenovanje prvog župnika župe zlatarske uzoritomu gospodinu kardinalu i nadbiskupu zagrebačkomu Juraju Hauliku u ime moje i ostalih kolatorah kao njihov punomoćnik sa molbom: da blagoizvoli isto pravo imenovanja milostivo primiti, i novo imenovanog župnika sklonuti, da za izgradjenje župnog dvora, pošto je župa dobra, i unosna, u ime pripomoći dva hiljada doprinese. Za pospešiti shodno rješenje, jesam od potrebe smatrao, da ja istu predstavku osobno uzoritomu kardinalu predadem i takovu preporučim, što sam i učinio. Uzoriti gospodin kardinal je mene milostivo primio, i obreko da će nastojati, polag mogućnosti, želji kolatorah župe zlatarske za izgradjenje župnog dvora udovoljiti. Tom prilikom jesam uzoritog gospodina kardinala molio da župnika Franju Završki-a radi njegove starosti umiroviti blagoizvoli, da se time zapreka za izgradjenje župnog dvora odstrani.

Radostno primio sam od uzoritog gospodina kardinala i nadbiskupa Juraja Haulika moje podnešene predavke rješenje od 15. travnja 1867. broj 830, kojim je kolatorom župe zlatarske podpora za izgradjenje župnog stana u Zlataru sa tri hiljada forinti austrinske vrednote milostivo iz blagajne prvostolnog Kaptola zagrebačkog doznačena. Poslije mi je dopisom od 21. lipnja 1867. broj 1313 u savezu rješenja od 15. travnja 1867. br. 830 od uzoritog gospodina kardinala i nadbiskupa zagrebačkog Juraja Haulika do znanja stavljeno, da uzoriti gospodin kardinal podeleno pravo imenovanja župnika zlatarskog kod prvog izpraznenja župe zlatarske prima, i da će nastojati da novo imenovani župnik za gradnju župnog dvora novčanu pripomoć pruža.

Kad sam neobhodno potrebnu podporu od tri hiljada forinta postigao odmah dao sam tri ciglenice na občinskom gmanju u Borkovcu praviti, potrebno drvo i kamen iz gore Ošterc, koje su kolatori suposednici bili, tako isto vapnenicu pribaviti, sve što je za izgradjenje bilo od potrebe pripraviti.

Sad je bilo potrebno da se župnik Franjo Zaverški radi svoje starosti umirovi, i novi župnik imenuje, koji će moći kod izgradjenja župnog dvora i gospodarstvenih zgradah nadzirati, i pomoć pružati – ali umirovljenje starog župnika bez njegove privole nije moglo slediti. Zato je uzoriti gospodin kardinal prečastnog gospodina Pavla Guglera kanonika nadbiskupije zagrebačke u Zlatar župniku zlatarskomu Franji Zaverškom odaslao, da ga skloni, da radi svoje starosti u mirovinu stupi. Prečasni gospodin kanonik Pavao Gugler, koji je sada veliki predstavnik, opat vranski, generalni vikar nadbiskupski, naslovni biskup lektor prvostolnog kaptola i komornik svetog oca Pape, moj konškolarac i pobratim u Zlatar meseca srpnja 1867. je stigao, te je u porazumlenju samnom župnika Franju Zaverskia sklonuo, da se je župnikovanja odreko, da radi svoje velike starosti u mirovinu stupa. Župnik Franjo Zaverski je sa godišnjom mirovinom od pet sto forinta aus. vred. umirovljen, i kardinal ga je radi toliko godina poštenog župnikovanja konsistorialnim savietnikom imenovao – usto je i župnik Franjo Zaverski meseca kolovoza 1867. u mirovinu stupio, i iz Zlatara se izpremio. Na to sam željno imenovanje novog župnika izčekivao, da kod preduzeti se imajućeg izgradjivanja župnih zgradah pripomoć postignem, jer za mene bilo je veoma tegotno moju županijsku javnu službu obavljati, i toliki teret izgradjenja sam nositi. Uzoriti gospodin kardinal je bio tako milostivan, akoprem je imao pravo župnika imenovati, pismeno me je pozvao, da mu od strani kolato-

rah trojicu za imenovanje predložim. Naravno znajući da želi dr. Stjepana Mihinića profesora kod nadbiskupskog seminara za župnika zlatarskog imenovati, to sam od strani kolatorah, kao istih punomoćnik predložio dr. Stjepana Mihinića profesora, Janka Brajkovića župnika mihovljanskog, i Vjekoslava Borošu kapelana. Uzoriti gospodin kardinal i nadbiskup zagrebački Juraj Haulik je odmah dr. Stjepana Mihinića za župnika zlatarskog imenovao, kojega ja nisam poznao. Zato sam u Zagreb išao, da se uzoritom gospodinu kardinalu za imenovanje župnika zahvalim, i da novo imenovanog župnika upoznam, i žnjim se u porazumljenje stavim. Isti imenovani župnik je se meni predstavio, sa osobnostjom jesam se zadovoljio, ufanje goječ, da ćemo dobrog župnika imati. Želio sam da odmah primi župnikovanje, ali sam radi toga zapreku imao, jer je kardinal hoteo da do jeseni, doklam tečaj učeoni u sjemeništu dovrši se, u Zagrebu ostane. To sam opet imao moliti kardinala, da ga odmah odpusti, jer da je neobhodno potrebno da župu zlatarsku preuzme. Kardinal je mojoj pravednoj molbi udovoliti blagoizvolio, zajedno mi je priobćio, da je dr. Stjepan Mihinić dva hiljada forinti u ime pripomoći za izgradjenje župnog dvora obreko, našto sam se kardinalu od strani kolatorah napose zahvalio. Kad sam i taj mučni posao obavio, novo imenovani župnik u Zlatar došavši je se morao u stari župnički stan smestiti. sa njim sam se glede izgradjenja u porazumljenje stavio, on je polag nacрта izradbu stolarsku za čitavu župničku zgradu preuzeo, i takovu u kaznioni Lepoglavskoj, koju su milosrdne sestre obskrbljivale, naručio. Ciglane su bile gotove, drvo i kamen potrebni pribavljen, da se je na proletje godine 1868. radnja za izgradjenje zgradah preuzeti mogla. Sad je bilo od potrebe novo imenovanog župnika u župnu crkvu upelati i župničku upravu mu predati. I sotim sam imao neprilike, župljani zlatarski tim imenovanjem nisu bili porazumni, te su imali nakanu ustolenje novog župnika zaprečiti, bio sam prisilen oružnike upotrebiti, i tako sam novog župnika dr. Stjepana Mihinića u župnu crkvu zlatarsku upelao, što je kod menen nepovoljno delovalo, jer to je značilo »zlo znamenovanje« kako latinac kaže »malum omen«, no i to je mirno obavljeno.

Pošto grof Samoilo Keglević nije izvolio punomoć, koju su meni ostali kolatori izdali, podpisati, nije mogao zadoblene blagodati delnikom biti, zato sam od njegovog sekvestra za izgradnju župnog dvora osam sto forinta pribavio.

Sa župljanima župe zlatarske, sa podpunim zadovoljstvom istih, glede izgradjenja gospodarstvenih zgradah radi novčanog prinosa urediv, župljani su hvale vredno bez svakog prisilnog uterivanja svojoj dužnosti udovoljili – napose potrebne ručne delavice i predprege dobrovoljno su pružali.

Godine 1868. odmah na proletje župnik dr. Stjepan Mihinić je se iz starog župnog stana u školsku zgradu privremeno preselio, te je odmah izgradjenje župnog dvora zajedno i gospodarstvenih zgradah preduzeto, stare zgrade drvene trule jesu odstranene, i što je valjalo je na javnoj dražbi razprodano, a novci za izgradjenje upotrebljeni.

Istu godinu 1868. jesu tako župni dvor, kao i gospodarstvene zgrade izgradjene, i dovršene, kako danas obstoje, koje služe za krasotu mjesta Zlatar, za udobnost mjestnog župnika, za korist kolatorah i župljanah, da ne moraju obstojavše drvene zgrade uzdržavati.

Sva moja poduzetja za izgradjenje jesam na moj trošak izveo – koji je znatan bio. Učinio sam to radostno, jer sam željni uspeh postigo, što će za vekovitu uspomenu ostati.

Kad su bile sve zgrade župnika zlatarskog iz solidnog materiala zazidane, i dogotovljene, da je to izvedeno, nepobitno ima se zahvaliti milostivnoj podpori uzoritog gospodina kardinala i nadbiskupa zagrebačkog Juraja Haulika. Zato sam nastojao kod župnika Stjepana Mihinića izposlovati, da on takodjer iz osobne zahvalnosti, što mu je kardinal tako unosnu župu zlatarsku pribavio, njegovu sliku u velikom okviru sa napisom pružane milosti na vekovitu uspomenu pribavi, koja će u župnom dvoru na ures služiti, inventarno ostati, a da ću i ja rado tomu trošku doprineti - žali bože, bez uspjeha ostalo.

Levin barun Rauch, koji je prvi iz građanskog stališa za bana imenovan, njegovo imenovanje po Njegovom veličanstvu našem hrvatskom kralju izdano, u hrvatskom jeziku sastavljeno u Saboru, koji je u tu svrhu sazvan pročitano, time proglašeno. Ban je u hrvatskom jeziku propisnu prisegu položio, i bio je polag starodavnog ustavnog hrvatskog običaja, kao ban Kraljevine Hrvatske, ustoljen. Pod njegovim banovanjem bila je ustavna uprava, strogo se je držao nagodbenog zakona, kojega je on godine 1868. sa Ugarskom proveo, akoprem je bio stari magjaron radi ilirstva sa kojim naslovom ni se slagao. Ipak, kako sam se osvedočio kao njegov konškolarac i pobratim, štovao je svoju hrvatsku domovinu, pod njegovim banovanjem nije se uvadjala magjarizacija, on je na temelju nagodbenog zakona izposlovaio da su u Pešti kod zajedničkih ministarstvih, za Kraljevinu Hrvatsku posebni odseci ustrojjeni, kod kojih se je hrvatski uredovalo. Zato su ga Magjari napustili. Ban Rauch je županijsko činovništvo u izvedenju koristnog delovanja podupirao – zato sam i ja u mom Kotaru zlatarskom probitačno i koristno delovati mogao. Ban Rauch nije činovništvo za kortešaciju upotrebljavao, njihovo dostojanstvo i ugled je uzdržavao – drukčije nego Ban Rada, Reda i Zakona – to dokazom služi, da postoji razlika medju magjaronima, što je posvedočio sjajno Pavao barun Rauch, sin bana Levina baruna Rauch. Pokojni ban Levin barun Rauch bijavši kod barunice Klotilde Helenbah rođene Jellačić Buzinske prigodom vienčajna njezine krasne kćeri Helene barunice Helembah sa grofom Nikolom Papadopoli je meni svog sina Pavla baruna Rauch veoma hvalio, da se dobro uči, da ga tako odgojivati daje, da bude dobar Hrvat, i priatelj saveza sa Ugarskom. Kako je videti, da je pokojni ban sa svojim sinom uspio. Navedeno vienčanje je dne 28. srpnja 1880. obavljeno, a kad sam kući u Ratkovec došao, rodio mi se je unuk Nikola Jellačić Buzinski koji već sada 7. gimnaziju u Zagrebu polazi, na radost moju, uči se izvrsno sa odlikovanjem, biti će, ako bog dade dobar Hrvat.

U mjestu Zlatar pod mojom upravom, da se Hrvatska sviest budi, pribavio sam za čitav Kotar zlatarski »Čitaonicu«, koja je domorodnim sudelovanjem Juraja baruna Rukavine, i mjestnog doktora Vjekoslava Lokarda tako napredovala, da je preko osamdeset članovah imala. Čitava inteligencija Doljnjeg Zagorja je takovu podupirala, te se je uspešno uzdržavala, i mjestu Zlatar mnoge ugodne domoradne zabave pružala. Za time se je dobrovoljno društvo kazališno ustrojilo iz domaće inteligencije Doljnjeg Zagorja mladeži, tomu potrebne sprave znatnim troškom jesu bile pribavljene, isto društvo je lepe domorodne predstave i ugodne plesne zabave davalo, osobito u zimsko vreme, a unišavši novac je za pučke školske svrhe upotrebljen.

Godine 1885. pod banom grofom Ladislavom Pejačević je zloglasni Albert Chlup u Zlatar za upravitelja kotarske oblasti došao. Njegova prva zadaća biaše, da je pod ustavnom

erom »Čitaonicu« raspustio, i družbom kazališnom zabave davati zabranio. Ostala zadaća njegove uprave je bila, da je poštene Hrvate proganjao, i siromaško pučanstvo gulio. Kad je upravo za njegove uprave u Kraljevini Hrvatskoj radi magjarskih tablah, po magjarizatoru »Davidu« ravnatelju financiah obnoć izpostavljenih, pučka pobuna nastala, je narod i u našem Dolnjem Zagorju, osobito u Kotaru zlatarskom, radi despotičke Chlupove uprave ustao, malo je manjkalo da ga nije pučanstvo usmrtilo. Zaprečila je posada vojnička, koja u mjestu Zlatar radi pobune se nalazila. Povodom tim jesmo se Chlupa rešili – pučka pobuna je i grofa Ladislava Pejačevića banije lišila – te smo dobili za bana Khuena Hederarija, koji se je popašćio blagodatno za Kraljevinu Hrvatsku delovati, da smo za upotrebleno vojničstvo, kod pučke pobune, koju je Magjar David prouzrokovao, trošak od sto hiljada forinti, nama nepravedno oktroiran nositi morali, i to u prilog Magjarima.

Za moje uprave nastojao sam da svaka župa u mom Kotaru zlatarskom sa zidanom zgradom pučke učione, sa ciepiljnakom i sposobnim naučiteljem opskrbljena bude, i da se zajedno i konakovina za naučitelja pribavi. U mom povjerenom kotaru župe belečka i zaječka nisu imale školske zidane zgrade, niti potrebni posed za izgradjenje, i školski ciepilnjak. Zato sam najprije za posed skrbio. U župi belečkoj blizu župnog dvora, polag starog groblja, uz cestu, je imala preuzvišena gospoja generalica Cecilia barunica Rukavina Vidovgradska vlasteljinka i kolatorica župe belečke jednu pustoselinu okolo tri rali. Ja sam kod barunice izhodio, da je ona navedenu pustoselinu župljanom župe belečke poklonila tako: da ima služiti za izgradnju školske zgrade, za vrt, i ostalim posedom za bolje uzdržavanje naučitelju. Na to sam bez povjerenstvenih troškovah, porazumno sa župljani, blagim načinom, u dvih godinah da se laglje uzmognu sredstva pribaviti, školsku zgradu zazidati dao, u kojoj se prostorije za podučivanje i konak za naučitelja nalaze.

Tako isto sam u župi zajedčkoj, koja nije imala niti posed, niti školsku zgradu, pribavio posed uz cestu nedaleko od župne crkve i od župnog stana, na kojem je učiteljska zidana zgrada sa konakovinom naučitelja, bez velikog troška, podignuta, jer su župljani potreban material u naravi pružali i za izgradjenje svoje ljude upotrebili. Stara zgrada organede je župnoj crkvi za njezino uzdržavanje pripala.

U župah Mače, Komor, i Orehovica jesu zgrade pučkih učionah pod absolutnom vladom sa velikim opterećenjem župljanah birokratskim načinom podignute, dočim u Konščini je blage uspomene kardinal i nadbiskup zagrebački Juraj Haulik svojim troškom konak za naučitelja i prostoriju za pučku školu zgraditi dao. U Mihovljanu školsku zgradu godine 1845. kad sam ustavnim načinom za kotarskog sudca u Kotaru mihovljanskom izabran, dao sam sagraditi sve te školske zgrade pod mojom četirinaest godišnjom upravom Kotara zlatarskog, morao sam stranom svrhi shodnije preurediti, stranom potrebne prostorije prizidati dati, a napose polag mogućnosti nastojao sam gospodarske zgrade, učiteljom potreban bunar, i školski ciepilnjak pribaviti, i pučke učione potrebnimi učionimi predmeti, i knjigama obskrbiti.

U Zlatarskom kotaru meni povjerenom ceste bile su skroz zanemarene, redko koji most zazidan se nalazio, drveni mostovi, ponajviše izrabljeni, nisu mogli bez pogibeli putnikah za porabu služiti. Nekoji stari potezi kotarskih cestah odviš bregoviti su obstojali, spajajućih potezah nije bilo. Za uredjenje svih drumovah imao sam veoma tegotan

posao – najprije sam delovao da se potrebni mostovi pozazidju, kotarske ceste shodno poprude, mojim neumornim nastojanjem je preko stotinu mostovah i propustah sagrađeno, jesam sam mnogo puta radnje osobno nadzirao, i kotarske ceste peške prošao, do obćeg znanja pod mojom upravom kotarske i obćinske bile su uredjene.

Novе poteze kod kotarskih cestah putem uredovnim kod županije sam pribavio, i takve izveo, i to sledeće:

Od Ratkovca nad Belec u Budinšćinu posvema novi potez za kotarsku cestu izrezan, izveden, koji sada za kotarsku cestu služi. Vlastnici, za ustupljeni posed koji je za isti potez ceste upotrebljen, jesu u novcu odštetu primili. Ovim novim potezom je stara, bregovita belečka cesta obidjena. Tako isto je od Budinšćine nad Belec u Varašdin novi potez ceste izrezan, koji i sada za kotarsku cestu onoj okolici služi, jer je isti novi put za mene poprudjen, sa zidanimi mosti obskrbljen, i posvema uredjen. Ovim novim putom je pribavljeno, da nije morati nad Novi Marof daljnim putom u Varašdin putovati. Takodjer, dao sam od novog puta drugi novi potez nad Magjarovo izrezati i urediti, kojim je opet ogromni teretni Breg kod Gjurkana obidjen.

Jošte sam jednu blagodat pribavio za moje uprave Kotara zlatarskog – od strane Kotara zlatarskog jedina uredjena cesta od Zlatara, nad Mihovljane, kroz veliki teretni breg Veternica, koja pela u Varašdin, je obstojala. Ja sam kod županije izhodio da sam mogao novi potez ceste, od Maća izpod Marofa grofa Keglevića nad Cebovce u Očuru izrezati, mostove načini, popruditi⁹, za kotarsku cestu posvema urediti. Time je za ovu stranu Doljnjeg Zagorja velika blagodat postignuta, jer nije morati daljnim putom, kroz veliki teretni breg Veternica, koji kroz zimsko snežno vreme radi velikih zupuha nije prolaziv u Varašdin putovati.

Da sam za izvedenje tog novog poteza skrbio, i isti novi put nad Cebovec u Očuru posvema kao kotarsku cestu uredio, i da sam to za putujuće radostno izveo, imao sam i ja tomu dovoljnog uzroka koji se upravo u vremenu mog službovanja meni na Veterničkom Bregu dogodio. U velikoj skupštini Županije varašdinske dne 13. prosinca 1864. držanoj, u kojoj je predsedao upravitelj vrhovne županijske časti Dragutin Pogledić, radilo se je o uredjenju uprave županiah koje je po predsedniku potaknuto bilo. Ja sam se proti promeni izjavio navadjajuć; da se jedva povraćeni ustav krniti namerava, i time priprave poduzimaju da se natrag u Beć povratimo, i opet absolutizam i germanizam pribavimo. Mene su podupirali Stiepan Hervoić županijski podbilježnik, Dragutin Antolek županijski pristav, zatime skupštinari Koloman Bedeković, Ladislav Kukuljević i Mio Košćec, našto je i većina skupštinarah pristalo. Na to je upravitelj časti vrhovnog župana Dragutin Pogledić sednicu dignuo. Nije si nitko niti pomisliti mogao, da će o toj Velikoj skupštini Županije varašdinske upravitelj Dragutin Pogledić našu Hrvatsku kancelariu u Beću izvestiti. Povodom istog podnešenog izvestja je Visoka hrvatska kancelaria proti opoznicima istragu odredila, i za izvedenje iste za kraljevskog povjerenika upravitelja županije Dragutina Pogledića imenovala. Tako odredjena istraga, kao i imenovanje upravitelja za kraljevskog povjerenika nije se slagalo sa ustavnom upravom. Po kraljevskom povjereniku Dragutinu Poglediću

⁹ popruditi = nasuti

bio sam za 25. veljače 1865. u Varašdin na istragu pozvan. Posle mog preslušanja, kada sam se dne 27. veljače 1865. kući vratio, je sneg padao. Došavši u Očuru, mislih da ću moći bez pogibelji Veternički Breg proći, ali se na moju nesreću prevarih. Do vrška brega došavši, bura je nagomilala tako snega, da su vageri popucali, i nisam mogao dalje. Kočiaša sam sa konji natrag u Očuru poslao neka pomoć pribavi, da me od zaspia snega, koji je neprekidno padao, i od smrti oslobodi. Na sreću moju, dva domaći seljani Janko Ljubek i Pavao Sokol, koji su kući peške išli, do mene došli su, ja sam na kolima sedeć već do vrata sa snegom zasipan bio. Oni su meni sneg odmetali, i ja sam žnjimi, kojim je drum dobro poznat, teškom mukom peške do pošte mihovljanske došao. Tamo sam se odmorio i kroz noć tamo ostao, i moje osloboditelje novcem darežljivo nagradio.

Odmah sam iste večeri po odbornike občine Mihovljan poslao te ustmeno naložio, da imadu za drugi dan rano ujutro potrebne težake sa orudjem i foringe pribaviti, koji budu na kotarskoj cesti Veternički Breg do Očure sneg odstranili, i potrebni prolaz putnikom pribavili, i da ću ja kod te radnje osobno prisustvovati. Dobro naše pučanstvo je se mojoj zapovedi odazvalo, i tako je drugi dan Breg Veternički snega rešen, i prolaz uspostavljen, i tako sam do moje foringe dospeti mogao.

Posledica iztrage kr. povjerenika Dragutina Pogledića bila je, da smo mi najme ja, Stefan Hrvoić, i Dragutin Antolek kao aktivni činovnici usled riešenja kraljevske hrvatske kancelarije od 15. svibnja 1865. br. 145 od službe jednostavno odpušteni, a Koloman Bedeković, Ladislav Kukuljević i Mio Košćec kraljevski su ukor dobili.

Godine 1866. je preuzvišeni gospodin Ivan Mažuranić kao hrvatski kancelar umirovljen, a preuzvišeni gospodin podmaršal Emil barun Kušević hrvatskim kancelarom imenovan, a za podkancelara je postao Eduard Jellačić Buzinski c.k. komornik i bivši podžupan Županije zagrebačke. Naravno da smo mi obsudjeni na njegovo carsko apostolsko veličanstvo našeg premilostivog hrvatskog kralja Franju Josipa I preponiznom molbom za pomilovanje se obratili, te smo mi aktivni činovnici usled previšnjeg riešenja njegovog c.k. apostolskog veličanstva od 9. prosinca 1866. br. 3344 natrag u naše službe milostivo uspostavljeni, a ostalim podeleni ukor dignut. Zajedno je istim visokim riešenjem Dragutin Pogledić uprave časti vrhovnog župana Županije varaždinske riešen, i natrag kr. namestničkom vieću kao savjetnik uspostavljen.

Zatim sam cestu od kotarske ceste Poznanovec do Orehovice, iz mlačne (valjda: pune mlaka, op. M.J.) ceste posvema urediti i popruditi dao, potrebne mostove načiniti, jer občina Orehovica do svoje župne crkve nije nikakvog uredjenog puta imala. Tako isto sam put od Budinščine u Zajezdu do župne crkve urediti dao, a da sam duže u službi ostao bi bio isti potez posvema i poprudjen. Čitav Kotar zlatarski ove strane imade svoje livade u zlatarskom i lovrečanskom polju, a osobito u lovrečanskom polju nije bilo nikakvog voznog puta, posednici jesu si medjusobno kvar počimavali, i nepotrebnih tužbah je bilo. Ja sam u porazumljenju sa dotičnimi posednicima potrebne prolaze za vožnju pribavio.

Putem Županije varaždinske izhodio sam postaju zemaljskih pastuha za mjesto Zlatar. Time je oplemenjivanje konja kod sadašnjeg pučanstva uspjevati započelo.

Mojim nastojanjem je Gospodarska podružnica u mjestu Zlatar ustrojena, preko stotinu članovah jesam pribavio, i mnogo godin predsjednikom bio. Posredovao sam da je mnogo članovah od seljačtva pristupilo. Kroz Gospodarsku podružnicu je postigneno, da posednici Kotara zlatarskoga od Gospodarskog društva zagrebačkog koje je za Kraljevinu Hrvatsku po blage uspomene za dušu samo biskupu zagrebačkom Juraju Hauliku godine 1835. utemeljeno za oplemenenje rogate marve, bikove od plemenite pasmine, nerostece (valjda: neraste, op. M.J.) turopoljske pasmine, gospodarski potrebne sprave, i detelino sjeme bezplatno dobivaju. Tomu se ima zahvaliti upravi Gospodarskog društva kojim predsjednik mnogogodišnji dični starina domorodac preuzvišeni gospodin c.k. komornik i podmaršal Juro grof Jellačić Buzinski velevlastelj sa svojim velezaslužnim istog gospodarskog društva tajnikom Franom Kuralt rukovodi.

Odmah godine 1861. kad sam upravu Kotara zlatarskog preuzeo, skrbio sam da se svi občinski uredi, koje nisam u najboljem redu našao, valjano, svrhi shodno, uredi, občinski imetak saviesno, i uspešno rukovodi, i osegura, da se isti svagda na koristne svrhe upotrebljiva, uredno svake godine pregledaju. Autonomiju obćinah po zakonu opredele nu jesam uzdržavao – za segurnost obćinskog imetka Wertheim kasse dao sam pribaviti, sve javne zgrade od vatre osigurati. Uprava obćinah pod mojom upravom je dvagda kao uzorna pronajdjena.

Groblja okolo župnih crkvah i kapelah iz zdravstvenih obzirah dao sam odstraniti, i nova groblja svrhi shodna načiniti. Vredno je da napomenem obstojavšu grobnicu u župi loborskoj. Kod Gorske kapele imali su župljani zidanu katakombu u kojoj se je pokapalo, jer su oni to za povelju smatrali, kao nekakovi bivši purgari. Ta katakombu je bila strahovita jer u istoj na stotinu mertvacah sahranjeno bilo, i kužnu duhu prouzrokovala, a tomu je pokora osobito zimsko vreme, jer se na velikom bregu nalazi, za ljudstvo poguban bio, i mnogim je smrt zadao. Od zabrane i ukinutja tog pokopa župljani nisu niti čuti hoteli, sa bunom pretili, meni je i tak za rukom pošlo dobrim načinom isto pokapanje ukinuti, i novo grobje je pribavljeno, a posle su svoju zahvalnost meni izrazili.

Nisam bio nikada priatelj kaznah, prosto pućanstvo je imalo kod mene svagda pristup, sve sam blagim načinom uspešno izvadjao, i moju službu vršio (pućanstvo me je štovalo, slušalo, i rado imalo), nisam bio nikomu neprilićan, niti sam se znao prilizavati, svagda sam mojim ponašanjem i postupkom moju čast, ugled, i poštenje znao uzdržati – sve što sam za javno dobro uzradio, umirenje i zadovoljstvo nosim sam za sebe, svie stan sam si, da sam polag mogućnosti moju dužnost vršio, i takovoj udovoljio.

Godine 1868. kad je nagoda sa Ugarskom načinjena, je naša Hrvatska kancelarija u Beću dignuta, naš kancelar podmaršal Emil Kušević je umirovljen, i baronijom odlikovan – podkancelar Eduard Jellačić Buzinski c.k. komornik je također umirovljen, i baroniju postigao, te zajedno od njegovog apoštolskog veličanstva Kralja hrvatskog pravim tajnim savietnikom imenovan. On je bio bogat, te je godine 1871. u Hrvatskoj na svom dobru Hum umro, a isto svoje dobro Hum je oporućno svojoj obitelji Jellačić za odgoivanje dviuh mladih Jellačića ostavio, od koje zaklade moj unuk Nikola Jellačić Buzinski za svoje odgoivanje godišnje sedamsto forinta dobiva. Hvala Bogu, vrlo dobro se ući, jer je kroz šest gimnazialnih razredah, koje je svršio, odlikovanje postigao. Isti pokojni Eduard Jellačić je

ogromne legatave ostavio, za bivše svoje podložnike dobarah Hum i Rugvicu, za siromake, preko petdeset hiljada je odredio, zatime je petdeset hiljada forinti za Hrvatsko kazalište u Zagrebu, petdeset jezer forinta našoj Jugoslavenskoj Akademiji, petdeset hiljada forinti Milosrdnoj Braći u Zagrebu, a napose za Ugarsko kazalište i Akademiju u Pešti stohiljada forinti ostavio – a ostatak od legatah tojest preostali isti imetak je za siromašnu djecu koja su bez roditeljah odredjen. Kr. zemaljska vlada je posjed u Tuškancu (današnja Nazorova ulica – op. M.J.) pribavila za istu siromašku djecu i shodnu zgradu zidanu načiniti dala – i tako je za odgoivanje siromašne djece bez roditeljah zavod utemeljen.

Temeljom nagodbenog zakona od godine 1868. je Kraljevina Hrvatska svoju opredelenu vladu ustrojila, a za zajedničke poslove je upravu ugarsko ministarstvo uz posebne odsjeke preuzelo, i posebice hrvatski ministar imenovan.

Godine 1874. je za Kraljevinu Hrvatsku Ivan Mažuranić umirovljeni hrvatski kancelar banom imenovan, to je u roku osam godinah tretji ban u našoj siromašnoj Kraljevini Hrvatskoj, te je i tretju organizaciju poduzeo. Prigodom organizacije bana Mažuranića, jesam dne 30. svibnja 1875. br. 804 u mojoj jošće krepkoj dobi, umirovljen, mirovinu sada već dvadeseti i jednu godinu vučem – koliko bi bio mogao kroz to vreme mojoj hrvatskoj domovini jošće koristiti.

Za zaključak ove moje spomenice prisiljen sam jošće glede mog zlatarskog župnika Stefana Mihinića sledeća navesti. Iz ove moje spomenice, koju sam istinito sastavio, svaki kod zdravog razuma mora osvedočen biti, da nije mene, Stefan Mihinić nebi bio nikada župnik u Zlataru – kad sam kao predstojnik Kotara zlatarskog istog župnika Stefana Mihinića prigodom njegovog ustolenja u župnu crkvu zlatarsku sa oružaničtvom upelati morao – kazao sam da je to zlo znamenje tako se i ima. On se naprama kolatorom i župljanom svojima dobročiniteljima ne ponaša tako kako njegovo sveto zvanje jednog župnika i svećenika zahteva – folianti raznih tužbah i istragah proti njemu vodjenih u pismohrani Nadbiskupskoj Duhovnog stola zagrebačkog se nalaziju, koji ga zrcale kakav je to župnik, meni je »nezahvalan«, time mu polag svetog Augustina sve kažem – on se jedino revno drži propisah, koje je u Brixenu naučio: »Skrbi da dobro obogateš, ne brini se od kuda, dali prevarom, ili zlobom, doklam nitko ne zna«. Dva hiljada si je iz župne nadarbine koristno naknadio.

U Ratkovcu dne 1. veljače 1897.

Kažimir Jellačić Buzinski
Umirovljeni županijski Veliki sudac
Župe zlatarske kolator i posednik

Uloga plemstva u europskim društvima u 21. stoljeću

Ivo LOVRIĆ

U javnosti u Hrvatskoj još uvijek postoji odbojnost naspram plemstvu kao posljedica indoktrinacije posljednjih desetljeća 20. stoljeća ljevičarskim egalitarizmom. Stereotip percepcije je da se uloga plemstva u povijesti svodi isključivo na ugnjetavanje. Ta pojava pokazuje nespremnost hrvatskoga društva na iskreni dijalog, neprihvatanje različitih kategorija društva i površni pristup pojavama unutar društva, a osim toga i netočan. Plemstvo danas u Europi nije politička kategorija, ono nije posebni sloj, a u pojedinim državama gdje se zadržalo kao prepoznatljiva i čak istaknuta socijalna skupina, ono kao takvo nije dio političkoga sustava. Plemstvo danas u Hrvatskoj nema nikakvu formalnu ulogu, ali ni neformalni utjecaj poput takva utjecaja u mnogim zapadnoeuropskim državama. No unatoč tome treba nastojati da se valorizira, ali i objektivno prikaže uloga hrvatskog plemstva u prošlosti kako bi ono lakše pronašlo svoje mjesto u sadašnjosti i budućnosti.

Ključne riječi : hrvatsko plemstvo, 21. stoljeće¹

LOVRIĆ I. 2014. *Role of nobility in european societies in the 21st century. Herald of Croatian nobility association. Vol. 11. Num. 1: 53–67.*

There is still in public in Croatia an aversion against the nobility as a result of indoctrination of the last decades of the 20th century leftist egalitarianism. The stereotype perception is that the role of the nobility in history was merely - repression. This phenomenon demonstrates the unwillingness of Croatian society in an honest dialogue, rejection of the various categories of society and superficial approach to the phenomena in society, and in addition incorrect. The nobility in Europe today is not a political category, it is not a separate layer, and in some countries where it remained as recognizable and even prominent social groups, but it is not part of the political system. Nobility in Croatia today has no for-

¹ Predavanje u prostorijama Hrvatskoga plemićkoga zbora u Zagrebu, 28. listopada 2013.

mal role, but even informal influence as such influence in many western European countries. Nevertheless it should be sought to valorize, but also objectively shown its role in the past century.

Uvodne napomene • Introduction

Spominjanje plemstva u današnjoj Hrvatskoj, osim dojma glamuroznosti u medijskim rubrikama o »životu«, »sceni«, »lifestyle-u« i drugim proizvodima suvremenoga zabavljačkog novinarstva, izaziva podijeljene osjećaje. U javnoj komunikaciji, s jedne strane postoji odbojnost naspram plemstvu, što po svemu sudeći ima uzroke i u dugogodišnjoj indoktrinaciji hrvatskoga društva ljevičarskim egalitarizmom. Usporedno s time javlja se fascinacija prema toj kategoriji ljudi, obično vezana za neki oblik posebnosti koja ih odlikuje. Stječe se dojam da je poigravanje stereotipima česta vrsta zabave u hrvatskoj javnosti, pa primjerice don Ivan Grubišić, uspoređujući današnju političku i gospodarsku nomenklaturu u Hrvatskoj s plemstvom na jednoj strani, a narod s kmetovima i robovima na drugoj strani, zapravo sugerira da se uloga plemstva u povijesti svodi isključivo na ugnjetavanje (Grubišić, 2009). Plemstvo je često predmet poruge, što ne iznenađuje ako imamo u vidu stereotype i predrasude koji nerijetko dominiraju javnom komunikacijom u Hrvatskoj, u kojoj kao da se sugerira zaključak da su čitave kategorije građana štetne i nepotrebne. Uz plemstvo, koje se u hrvatskim medijima, ponajprije vezano za njegovu povijesnu ulogu, prikazuje kao loše, u različitim razdobljima javljaju se dodatne kategorije na koje se usmjerava prijezir društva. Ta pojava pokazuje nespремnost hrvatskoga društva na iskreni dijalog, neprihvatanje različitih kategorija društva a i površni pristup pojavama unutar društva.

Indoktrinacija u socijalističkom režimu, koja je povijesne fenomene već prema potrebi lišavala vrijednosnih atributa ili im dodavala nezasluženu vrijednost, svoje plodove pokazuje i danas, u slobodnoj i demokratskoj Hrvatskoj. S druge pak strane, plemstvo je zbog svoga društvenoga statusa u povijesti i s njime povezanih privilegija, odnosno načina života, u današnjoj industriji zabave vrlo zahvalna tema. Tako se plemstvo javlja kao izvor zanimljivih tema ili jednostavno kao zabavljačka kategorija, primjerice u medijskome izvješću o turističkoj priredbi »Carska noć« u Opatiji, kojom je »ponovno šetalo plemstvo«, kako piše u izvješću (»Plemstvo očaralo Opatiju«, 2011.).² Svakodnevno se u medijima može pronaći i izvješća o glamurnim zbivanjima vezanima za kraljevske ili plemićke obitelji diljem Europe, koja prikazuju isključivo zabavnu dimenziju života tih ljudi³, ili pak priloge koji sugeriraju da pripadnost plemstvu jamči i poseban socijalni položaj, pa je tako jedna radijska postaja krenula u potragu za atraktivnim neženjama »plave krvi«. ⁴ Takav

² »Carska noć traje do nedjelje, a već zasad se pokazala kao pun pogodak opatijske turističke ponude«, stoji dalje u tekstu, čime je jasno naznačena uloga plemstva u ovome događaju.

³ »Europsko plemstvo na abdikaciji kraljice Beatrix«, Tportal, 2013.

⁴ »Znate li da prosječna žena mora poljubiti 22 žapca prije nego što upozna svog princa? Kate Middleton ugrabila je jednog, no ostalo ih je još nekolicina slobodnih. Nakon bratove ženidbe

diskurs zamagljuje stvarnu sliku plemstva u današnjoj Europi. Doduše, određeni dijelovi plemstva, ovisno o političkim prilikama u pojedinoj zemlji tijekom 20. stoljeća, privlače na sebe pozornost javnosti bilo svojim političkim ili gospodarskim utjecajem, bilo ekstravaganantnim načinom života. No, plemstvo danas u Europi nije politička kategorija, ono nije posebni sloj, a u pojedinim državama gdje se zadržalo kao prepoznatljiva i čak istaknuta socijalna skupina, ono kao takvo nije dio političkoga sustava. Hrvatsko plemstvo dijeli sudbinu sličnih društvenih kategorija u nekoliko zemalja, ono je na razini javnosti uglavnom neprepoznatljivo, a kao kompaktna cjelina nije vidljivo ni u socijalnom, ni u političkom, ni u gospodarskom, ni u kulturnom pogledu. Imajući pak u vidu osobna obilježja identiteta pripadnika plemstva u Hrvatskoj, posebice tradiciju i obiteljske pozadine, razumljivo je da pripadnici plemstva tragaju za svojim mjestom u društvu, oslanjajući se na sva iskustva a koja su često u istoj mjeri i bogata i bolna. Ovaj rad nema ambiciju pružiti zaokruženu sliku o ulozi plemstva u hrvatskome društvu, njegov je cilj potaknuti raspravu o pojedinim aspektima plemstva i upoznati na možebitne potencijale koje plemstvo može dati na raspolaganje hrvatskome društvu.

Plemstvo kao narodni neprijatelj u predodžbi javnosti • *The nobility as a public enemy in public perceptions*

Odnos hrvatske javnosti naspram plemstvu određen je ponajviše poznatim književnim djelima u kojima se tematizira njegova uloga i istodobno totalitarnim političkim sustavom koji je koristio sve obrazovne mehanizme da bi kod podanika izgradio ciljane predodžbe o društvenim fenomenima. Seljačka buna i Matija Gubec u hrvatskoj su javnosti u većem dijelu 20. stoljeća prikazivani kao paradigma socijalne osviještenosti, kao argumenti za ideološke poruke komunizma. Ne ulazeći u povijesne rasprave o stvarnome karakteru i opsegu Seljačke bune, valja svakako skrenuti pozornost na idealiziranje lika Matije Gupca u društvu u kojemu je klasna borba bila iznimno važna tema. August Šenoa, kao najistaknutiji predstavnik razdoblja protorealizma u hrvatskoj književnosti, koje je politički obilježeno političkim napetostima izazvanima germanizacijom, apsolutizmom i osiromašenjem i plemića i seljaštva, napisao je roman »Seljačka buna« koji je znatno utjecao na predodžbe o plemstvu ne samo u 19. stoljeću, nego inače. Valja podsjetiti da Šenoa u tome romanu opisuje događaje nekoliko stoljeća ranije. U brojnim dijalozima u romanu, Šenoa dovodi do apsurdna odnos elita u feudalnom društvu naspram socijalne stvarnosti toga doba, posebice u kontekstu same teme romana, odnosno latentnog nezadovoljstva seljaka svojim životnim uvjetima.⁵ Seljačka buna Matije Gupca, knji-

listu najpoželjnijeg preuzeo je njegov mlađi brat princ Harry, a slijede ga švedski princ Carl Philip i princ Andrea od Monaka. Pogledajte galeriju!» (»Najpoželjnije neženje plave krvi, Antena Zagreb, 28. 04. 2011.)

⁵ »Al čega vi, velečasni amice moj, ne znate, evo je ovo. Moj gospodar, judex curiae, stanuje pri Požunu. Vaša Hrvatska, ergo i Susjed i Stubica, pri vragu je daleko. Ta Turci vam vele:

ževno popularizirana doista je poslužila indoktrinaciji, odnosno totalitarnom oblikovanju javnoga mnijenja. U predgovoru sarajevskom izdanju Šenoine »Seljačke bune«, Dž. Alić uz podsjećanje da je riječ o »klasičnom romantičnom izrazu i realističnom tretmanu građe«, smješta roman u ideološki kontekst napomenom o tome da autor želi »razobličiti svađe i međusobnu neslogu hrvatskog plemstva i njegovu podaničku i izrabljivačku narav«. I premda autor predgovora »narav« hrvatskoga plemstva uzima zdravo za gotovo, kao istinu o kojoj nema rasprave, a Šenou uklapa u ideološki okvir proletarizma, on ipak primjećuje stanoviti stupanj idealiziranja u Šenoinu djelu.⁶ Fraze iz Šenoina romana, mogu se dijelom prepoznati sve do danas u javnim izrazima nezadovoljstva elita u Hrvatskoj.⁷ Šenoa nije mogao znati, kao ni brojni drugi autori, da će njegova djela biti iskorištena kao podloga stvaranju stereotipa i predrasude i da će biti čak ugrađena u obrazovni sustav s imperativom klasne borbe, u kojoj je napredak moguć isključivo kao proces koji rađa pobjednike i poražene. No poznati su i brojni slučajevi pisaca koji su se svojim radovima stavili u službu totalitarne ideologije odnosno samog režima koji se, promičući egalitarizam, nemilosrdno obračunavao sa svim pojedincima i skupinama koji se nisu uklapale u službenu predodžbu društva. Poput Šenoa, još jedan velikan hrvatske književnosti na poseban je način oblikovao sliku hrvatske prošlosti u svome vremenu u 20. stoljeću. To je Miroslav Krleža, ali Krleža je za razliku od Šenoa, bio suvremenik i svjesni akter zbivanja u Hrvatskoj u 20. stoljeću. Njegova drama »Gospoda Glembajevi« pružala je gotovo idealnu podlogu za opći prijezir »staroga« građanskoga

»Dobro jutro!« Vi se dakako tučete i otimljete, ali sreća je ciganica; mogli bi biti, te bi turski konji boga molili sred Zagreba, a od Zagreba do Susjeda nije daleko. Eh, vi ste junaci, ali se junaštvu hoće i žutaka, a kraljeva je kesa prazna, ergo magnificus moj boji se za Susjed i Stubicu, jer to uistinu onako na kocki stoji. Rad se je toga riješiti, a opet ništa ne izgubiti. To je bijes. Quid consilii? Da sve to proda, dobro proda!« (Šenoa, 1985. : 23.). U ušima seljaka koji se svakodnevno brine za svoju egzistenciju, ove riječi, ukoliko su uopće razumljive, mogu zvučati samo perverzno.

⁶ »Zaista, čudno djeluje da su svi seljaci zdravi, snažni, postojani, lijepi, duhom bogati, iskreni i radini, a muče se i propadaju pod terorom vlastele. Na drugoj strani vlastela je nevjerna, lažljiva, podmitljiva, grabežljiva, ali učena i mudra, spremna da štiti svoje interese uvijek i po svaku cijenu...« (Alić, 1986.: 5.–8.)

⁷ Primjerice rečenice iz odlomka u kojemu Šenoa opisuje raspoloženje sudionika bune: »Dok su se hrvatska gospoda skupljala, da satru seljačku bunu, diglo se uz Savu na štajerskoj strani mjesto za mjestom... Svima je dosta ropstva, kao gorski potoci grnu svi pod zastavu kovača kličući: Došla je stara pravda!... bilo je, da je bura otpuhnuta u sva kamena gospodska gnijezda, bilo je, da će svanuti zora, kad je Ljudevit Posavski smrvio Franke, bilo je, da će sinuti zlatni dnevi Samove krune, jer daleko nad snježnim valovljem gora, daleko iz tamnog zelenila jelove dubrave razlijegao se čarobni usklik: Sloboda!« (Šenoa, 1985.: 338. slij.) Uzgred, ovaj osvrt na Šenoino djelo ni na koji način ne predstavlja pokušaj (zakašnjele) književne kritike niti zaokruženog opisa samog djela; ovdje se samo govori o tome da se izričaj u romanu, tematika kojega se izravno tiče teme ovog rada, iskoristi kao ilustracija sadržaja i oblika javne komunikacije u suvremenom dobu.

društva i plemstva, koje je ovdje prikazano kao dekadentno, bešćutno i zapravo besmišleno.⁸ Sadržaj toga djela daje uvid u vrijednosne sustave i misaone matrice političkih snaga koje su u 20. stoljeću oblikovale definicije narodnih neprijatelja, organizirali njihove progone i likvidacije i istodobno kreirale obrazovne programe na svim razinama edukacije. Stoga se čini da je danas, nakon razdoblja totalitarizma, dobro vrijeme za promišljanje o činjenicama iz hrvatske povijesti bez tereta jednoulja, a ta potreba posebice se nameće kad se govori o kategorijama društva koje su znatnije utjecale na tijek povijesti da bi kasnije bile osuđene na eliminaciju.

Pojmovi, plemstvo i aristokracija • *Definitions, nobility and aristocracy*

U kontekstu javne komunikacije, a posebice zbog toga što se u javnosti često miješaju dva pojma, plemstva i aristokracija, nije zgorega upozoriti na značenje svakoga od njih, odnosno pomoći u njihovu međusobnome razgraničenju. Izraz *plemstvo* odnosi se na društvenu kategoriju, na skupinu ljudi, a izraz *aristokracija* opisuje politički sustav. U etimološkom smislu, pojam plemstva vezan je uz pridjev »plemenito«, što otkriva uzajamnu vezu između različitih poimanja vrijednosti, materijalnih i duhovnih. »Plemenito« upućuje na nešto (ili nekoga) posebno vrijedno, odnosno na nešto što u sebi krije osobine koje se odlikuju vrijednošću. Ovisno o vrijednosnim sustavima pojedinaca, skupina i društava, u svijetu najčešće susrećemo predodžbu o vrijednosti čovjeka samog po sebi, a zatim slijedi vrijednost na temelju osobina, sposobnosti, uloge u društvu ili pak vrijednosti iz osobne perspektive. U svakom društvu, a poglavito u zapadnoj civilizaciji, uz načelo jednakosti, odnosno jednakopravnosti ljudi, ljudi se vrjednuju u skladu sa svojim sposobnostima i svojim ulogama. To se događa po opće prihvaćenim kriterijima, ili pak kriterijima koji se nametnu u sklopu društvenih procesa. Primjerice, razlike u plaćama između različitih kategorija zaposlenika često su na meti kritika upućenih iz perspektive brige za socijalnu jednakost, međutim, većina društava prihvaća načelo nagrađivanja po količini obavljenog posla, stupnju odgovornosti, težini posla ili pak po zaslugama. Na sličan način društva pristupaju i pojmu društvenog ugleda, premda je ugled s vremenom sve više podložan kritičkom promatranju javnosti. Istodobno, svaki pojedinac, sukladno svojoj vlastitoj ljestvici vrijednosti izgrađuje odnose prihvaćanja ili neprihvatanja prema drugim ljudima te uvijek iznova dolazi u situacije kad mu je netko osobno posebno vrijedan. Karakter društvenih odnosa dopušta pak »komercijalizaciju« svih vrijednosti, pa i onih koje se drži najplemenitijima. Industrija zabave, šport ... često promatraju ljude isključivo iz tržišne perspektive i smještaju ih u položaj robe ili pak robova.⁹

⁸ Usp. Krleža, 1973.: 191.-301.

⁹ Da se ljudska narav ne mijenja unatoč promjenama povijesnih okolnosti, svjedoče nam brojni primjeri »kategorizacije« ljudi u skladu s tržišnim mjerilima. Zanimljiv je u tome kon-

Plemstvo, iako skupna kategorija, u svome počelu ima čovjeka, konkretnog pojedinca koji se odlikuje određenim individualnim vrijednostima. U pravilu, to su vrijednosti koje su na cijeni po opće prihvatljivim mjerilima u društvu, odnosno u političkom sustavu. Ovdje je riječ o fenomenu elita, o kojima će biti govora i kasnije. Ukratko, u svakome društvu, od najmanjega do najvećega, uvijek postoje pojedinci koji se po nečemu ističu, po dobromu ili lošem, među njima su i oni koji se ističu osobinama korisnima za društvo, za opću stvar. Njih se, u određenom kontekstu, privremeno ili trajno, drži opće vrijednima. Uostalom, izraz »plemenit čovjek« vrijedi za pojedinca koji se odlikuje posebnim krjepostima, bez obzira na njegov društveni status. Slično je i s pojmom »viteza«, kako se često u povijesti nazivalo ljude koji su se istaknuli osobnom hrabrošću odnosno izvrsnošću u posebno teškim okolnostima, neovisno o formalnoj pripadnosti određenoj društvenoj kategoriji.¹⁰ Istodobno, ne postoji uvijek društveni konsenzus glede pojedinaca ili čak kategorija ljudi koji bi bili opće prihvaćeni kao posjedovatelji posebnih kvaliteta.¹¹ Pojednostavljeno rečeno, plemstvo je nastalo tako što je netko bio posebno potreban društvu ili vladaru i stoga je proglašen posebno vrijednim. Plemići su »uglednici«, jer im je sustav vlasti, u kojoj su kao skupina imali istaknuto mjesto, namijenio ulogu nositelja kulturnih procesa koji svojim ponašanjem daju primjer drugima. Grčki naziv za plemstvo bio je »aristoi«, i označavao je plemenite, otmjene, ili pak jednostavno najbolje pojedince.¹²

Aristokracija, koja se u javnoj komunikaciji često miješa s plemstvom, ne označava pripadnike određene kategorije društva, nego sustav vladavine, odnosno društveni poredak. Taj pojam dakle, ne označava društveni status ili položaj, nego organizaciju vlasti i način funkcioniranja države, odnosno poredak. Aristokraciju sociologija opisuje kao vladavinu manje skupine naročito sposobnih (nadarenih) pojedinaca, odnosno kao klasični državni oblik u kojemu vladaju oni koji su na temelju posebnih odlika ili zasluga pozvani da obnašaju političku vlast (Hartfiel/Hillmann, 1982.: 41.). Grčka riječ aristokracija (*αριστοκρατία*) doslovce znači »vladavina najboljih«. Aristotel u svome djelu »Po-

tekstu primjer glavnog lika iz filma »Gladijator«, rimskog vojskovođe, svojevrsnog jamca stabilnosti sustava, koji je stjecajem okolnosti dospio u ropstvo i postao gladijator. U jednom trenutku, dok taj gladijator i dalje razmišlja o mogućnosti da ponovno preuzme odgovornost za državu, njegov »vlasnik« podsjeća ga da je njegova »vrijednost« neznatna. »Mi smo samo zabavljači«, kaže mu, upozoravajući ga da je njegova »tržišna« vrijednost onolika koliko uspije ostati živ.

¹⁰ Usp. Razgovor ugodni Andrije Kačića Miošića, u kojemu su otisnute brojne pjesme u čast »vitezova« koji su se istaknuli junačkim podvizima tijekom hrvatske povijesti.

¹¹ Primjerice, u Hrvatskoj je poznat slučaj glazbenika koji je ne samo popularan, nego je svojom pjesmom »Gdje je nestao čovjek« sudjelovao u predizbornoj kampanji predsjednika Ive Josipovića, očito stoga što je ta pjesma u određenim krugovima shvaćena kao svojevrsna moralna poruka, odnosno kao »obogaćenje«. S druge pak strane, taj je pjevač poznat kao narkoman kojega mnogi pripadnici društva ni na koji način ne prihvaćaju kao primjer na koji bi se valjalo ugledati.

¹² Usp. Scholz, 2013: 18.; O definiciji i povijesnim ulogama plemstva usp. i: Karbić, 2006.: 15.-20.

litika« razmatra mehanizme uspješne organizacije političkoga sustava na temelju uzajamnih odnosa različitih kategorija građana i kvalitete, odnosno krjeposti, kojima se oni odlikuju. U tom kontekstu često spominje vladavinu najboljih. Vjerojatno je Platon postavio temelj svim kasnijim personalnim odlukama kad je opisao četiri temeljne krjeposti: mudrost, pravičnost, hrabrost i razboritost (Platon, 1991.: 168.), stavljajući ih u kontekst upravljanja državom.

Tko su u antičkoj Grčkoj bili oni koji su se odlikovali posebnim krjepostima? Oni su bili najčešće junaci, odnosno oni koji su po tadašnjem shvaćanju imali posebnu vezu s bogovima, ratnici, ali i filozofi. To su jednostavno ljudi koji su se odlikovali posebnim krjepostima, uključujući i »plemenito podrijetlo« (Aristotel, 1988.: 140.).

U antičkome Rimu to su bili »optimati« (optimates, najbolji) ili »boni« (dobri). To je bio vladajući sloj koji se zvao »nobiles«, koji, međutim, nije bio pravno definirana skupina. Pripadnost sloju »nobiles« *stjecala* se doduše nasljedstvom, ali je pojedinac morao postići određene zasluge za državu da bi zadržao taj status. Isto tako, pripadnik nižih slojeva mogao je postati »nobilis« na temelju svojih zasluga (usp. Millar, 1984.: 1.-19.). U različitim oblicima, vladavina plemenitih, najboljih, odabranih... javljala se i u prijašnjim društvima, primjerice u starom Egiptu ili u Mezopotamiji.

Prema modernom shvaćanju, plemstvo je pak »socijalno ekskluzivna istaknuta skupina« koja obnaša vlast i prenosi je unutar obitelji (Wienfort, 2006.: 8.) Pripadnici te skupine pozivali su se na zasluge, na podrijetlo i na Božju volju. U ranom srednjem vijeku, u Europi se plemstvo razvilo u svojevrсну »multifunkcionalnu« elitu, koja je imala ulogu predvodnika u političkom, vojnom, gospodarskom, društvenom i vjerskom smislu. U 11. i 12. stoljeću poprimilo je formalne oblike unutarnje organizacije u staleškom smislu. Ono je bilo jasno diferencirano od drugih slojeva društva pravnim, društvenim i kulturnim normama. U tim staleškim sustavima, za plemstvo su vrijedila posebna prava, privilegije, obveze i pravila ponašanja. Na neki način, plemstvo je i prema unutra i prema van demonstriralo svoju posebnost. Plemstvo se u tim vremenima razvijalo na temelju svoga istaknutog utjecaja na javne poslove kao i na temelju svoga gospodarskoga potencijala. U srednjem vijeku u Europi plemstvo je bilo vezano uz zemljišno imanje. Prema M. Weberu (1973.: 44. slij.), feud kao vid imetka stvorio je »čisto gospodarski ekspanzivnog seljaka i čisto gospodarski ekspanzivni grad srednjeg vijeka« kao nositelje gospodarskog razvitka. Nadalje, Weber misli da se moderni kapitalizam u obrtništvu i poljodjelstvu nadovezao na to stanje. Kad je riječ o legitimnosti plemićkoga statusa, odnosno o aristokraciji kao sustavu vladavine, Scholz (nav. dj., 24.), upozorava da je Weberov pojam plemstva¹³ ponajviše kvalitativan, a tek onda formalan odnosno funkcionalan¹⁴, te je stoga za njega aristokracija *per definitionem* legitimna. Prateći, dakle, opise plemstva kroz različita razdoblja povijesti, može se prepoznati jedinstvena matrica prema kojoj se plem-

¹³ Preciznije: aristokracije, jer Weber govori o aristokraciji, iako se ovdje govori o plemstvu kao društvenoj kategoriji.

¹⁴ Usp. Weber, *Gesammelte politische Schriften*, 1988.: 270.; Weber ovdje piše o »pravoj« aristokraciji, što svakako predstavlja kvalitativnu opasku.

stvo prepoznaje i kojoj zahvaljuje svoj istaknuti status u društvu, a to je neka vrsta izvrsnosti, neovisno o povijesnim okolnostima u kojima se ona prepoznavala. Plemstvo je svoj status zahvaljivalo zaslugama u ratovanju, gospodarskoj snazi, intelektualnim sposobnostima i vještinama, odgovornosti za državnu upravu.

Vrijeme najvećeg utjecaja plemstva u Europi jest od kraja srednjeg vijeka do kraja 18. stoljeća, odnosno do Francuske revolucije i etabliranja građanskoga društva, što je značilo i temeljite promjene u društvenim odnosima i u strukturi političkoga sustava. Novi koncepti upravljanja obradivim zemljištem, industrijalizacija i nastanak kapitalizma doveli su toga da je plemstvo u funkcionalnom smislu uprave postalo nepotrebno. Osim toga, aristokraciju se nije moglo prilagoditi novim političkim konceptima, demokraciji kao vladavini naroda, odnosno građana, a niti trodiobi vlasti.

Uloga plemića bila je često, vezano za upravljanje zemljišnim posjedom, potpuna organizacija vlasti, reda, poretka na određenome području. U tom kontekstu, plemić je bio i upravitelj i zakonodavac i izvršna vlast i sudac i policajac. On je vladaru bio odgovoran za sve.

Trodioba vlasti i demokratski pristup politici doveli su do novih odnosa u političkom sustavu, u društvu ... i plemstvo se moralo prilagoditi tome. Na mjesto aristokracije, vladavine najboljih, nastupila je demokracija, vladavina naroda. Plemstvo je time izgubilo svoju temeljnu funkciju onoga tko obnaša vlast, jer se vlast sada obnašala na drugi način.¹⁵

Zapadna društva još od Francuske revolucije i nastanka gesla »sloboda, jednakost, bratstvo« stavljaju naglasak na pojedinca, na njegovu ulogu i odgovornost za sudbinu društva i političkoga poretka. K tome, nisu to posebni pojedinci, nego o svaki pojedinac koji, u skladu s normama zapadne demokracije, uživa ljudska i građanska prava i, u političkom smislu, predstavlja izvoriste legitimacije vlasti, odnosno vlast samu, ako uzmemo u obzir da su u demokraciji građani zapravo temelj suverenosti. Kvalitete koje su u antici i srednjem vijeku resile samo istaknute pojedince, sad se očekuju od pripadnika svih društvenih skupina. Ako bismo one »najbolje« iz antičke predodžbe preveli u današnje okolnosti, onda bismo mogli govoriti o znanstvenicima, inženjerima, vodećim stručnjacima u različitim područjima, političkim prvacima, novinarima i svima onima kojima su na bilo koji način dostupne poluge moći. Pri tome valja napomenuti da, unatoč demokraciji kao usustavljenu načelu jednakosti, jedni imaju bolji pristup polugama moći od drugih. U biti, svako povijesno razdoblje ima svoje elite, samo što je njihov sastav i njihova struktura prilagođena okolnostima određenoga doba. Primjerice od srednjeg vijeka pa do Francuske revolucije elite su bile strogo određene i razgraničene od drugih dijelova društva, a danas su elite promjenjive, u njih se može lako »ući« i iz njih »izići«. Plemstvo je u tim promijenjenim društvenim okolnostima prestalo biti elita samo po sebi, ali različita su društva i politički sustavi u Europi stvarali i različite okvire koji su negdje bili povoljni za plemstvo, a negdje potpuno nepovoljni. Sukladno tome, pripadnici plemićkoga staleža doživljavali su različite sudbine. M. Wienfort (2006.: 47.)

¹⁵ Usp. Demel, 2005.: 8-86.

podsjeca da je plemstvo u Velikoj Britaniji, kao i u nekim drugim europskim državama poput, Nizozemske, Belgije i skandinavskih zemalja, u 19. i 20. stoljeću doživjelo daljnji kontinuitet (kao i monarhije, koje se nalaze u odnosu suovisnosti s plemstvom), a plemstvo u zemljama srednje Europe (Njemačka, Austrija, Mađarska, Italija) bilo je primorano prilagoditi se promjeni političkoga sustava. U komunističkim zemljama plemstvo je bilo proganjeno sve do eliminacije.

Ujedinjeno Kraljevstvo • *United Kingdom*

U jednoj od najstarijih europskih demokracija, kontinuitet političkog. sustava i izostanak revolucija i prevrata omogućili su postupnu prilagodbu sustava i njegovih elemenata novim okolnostima. Demokracija, odnosno vladavina naroda u Ujedinjenom Kraljevstvu omogućena je posredstvom Donjeg doma parlamenta (House of Commons), iznad kojega nema druge stvarne vlasti. Međutim, Gornji dom parlamenta kao i kraljevska obitelj imaju vrlo snažnu simboličku funkciju i oni su odraz karaktera društva. Plemstvo je izgubilo političku vlast, ali je zadržalo utjecaj putem posjeda, zatim u državnoj upravi, znanosti i kulturi. Stoga je društvena uloga britanskoga plemstva u mnogim segmentima vrlo slična onoj od prije tri stoljeća. Dasgupta (2011.: 194. slij.) podsjeća da je englesko plemstvo profitiralo od prijenosa zemljišnoga vlasništva s države u privatne ruke još u 16. stoljeću. Politička vlast omogućila je plemstvu uspješno upravljanje posjedima i kupovinu novih posjeda, a u sličnoj situaciji našli su se i pripadnici državne uprave, te su se te dvije kategorije u međuvremenu integrirale i njihova je moć jačala, pri čemu je »novome« plemstvu, koje je nastalo na tim temeljima, na ruku išao kontinuitet političkih odnosa u Velikoj Britaniji. Politički sustav Ujedinjenoga Kraljevstva kontinuirano se razvija od 17. stoljeća i stoga se može osloniti na tradiciju koja je među najduljima u Europi. Iako nema pisanoga ustava, on funkcionira na podlozi brojnih nepisanih pravila. Gornji dom parlamenta, Dom lordova (House of Lords), danas nema gotovo nikakvu formalnu političku snagu, a ona mu je oduzeta tek u 20. stoljeću.¹⁶ Premda plemstvo i u Ujedinjenome Kraljevstvu danas podliježe demokratskim pravilima društvenih odnosa, što znači da formalna pripadnost toj društvenoj kategoriji ne predstavlja jamstvo socijalnoga statusa, britansko plemstvo kao skupina prepoznatljivo je i ima odgovarajući utjecaj. U 19. stoljeću u novim uvjetima građanskoga društva nastavljena je diferencijacija unutar britanskoga plemstva u formalnom i materijalnom statusu, ali veliki je dio plemstva kombinacijom upravljanja zemljišnim posjedima i državne službe uspio zadržati utjecaj. Uspješna prilagodba novim okolnostima u 19. stoljeću očito je bila ključna za opstanak i društvenu prepoznatljivost plemstva u Ujedinjenom Kraljevstvu do danas.¹⁷

¹⁶ Usp. Williams, 1998.: 11.

¹⁷ Usp. McCahill, 1986.: 407. slij.

Njemačka • Germany

U zemlji koja je tijekom srednjeg vijeka imala vrlo raširen sustav plemstva, od 20. stoljeća plemstvo nema ni formalnu političku vlast niti utjecaj kao društvena kategorija. Ono na neki način i ne postoji kao vidljiva posebna skupina, iako je povezano rodbinski kao i drugim tradicionalnim vezama. Demel (2005.: 12. slij.) podsjeća da je plemstvo u njemačkim zemljama u srednjem vijeku bilo suočeno s nedostacima genealoških podataka, odnosno da je precizan uvid u rodoslovna stabla često nije bio moguć.¹⁸ Od 15. stoljeća, međutim, brojna društvena pravila, primjerice članstvo u viteškim redovima, zahtijevala su preciznije podatke te se od tada počela veća pozornost pridavati evidenciji plemićkih obitelji. U kasnom srednjem vijeku u Njemačkoj su također prepoznatljiva čvrsta pravila ponašanja, načina života i gospodarenja u plemićkim obiteljima. Njemačko plemstvo nikad nije bila »kasta« koja bi bila strogo ograničena od ostalih slojeva društva, jer su se kontinuirano javljali slučajevi podizanja u plemićki status, kao i slučajevi gubljenja statusa zbog osiromašjenja ili pak nečasnoga ponašanja. Godina 1919. donijela je Njemačkoj prvi demokratski ustav, poznat kao Weimarski ustav. Unatoč temeljitim promjenama političkoga sustava, taj je ustav zadržao postojeći gospodarski poredak, uključujući i agrarne odnose. Formalno je ograničen utjecaj plemstva, koje je činilo veći dio njemačkih elita, ali je ono zadržalo svoje položaje u vojsci i u diplomaciji, a kontinuitet gospodarskih odnosa omogućio mu je daljnji utjecaj i u gospodarstvu i drugim područjima života.¹⁹ Kontinuitet tih odnosa, unatoč kasnijim temeljitim promjenama u njemačkoj državi prouzročenima dolaskom pa onda padom nacionalsocijalizma, zadržao se do danas. Plemstvo danas u Njemačkoj nema nikakvu formalnu ulogu, čak ni simboličnu važnost, osim što je prepoznatljiv utjecaj brojnih predstavnika plemstva u poduzetništvu, znanosti, kulturi i politici.²⁰

¹⁸ Isti autor (nav. dj.) piše da je manjkavo rodoslovlje u srednjem vijeku omogućavalo brojnim plemićkim obiteljima da tvrde kako potječu od Karla Velikoga, što najčešće nije bilo tako.

¹⁹ Usp. Conze, W. / Hentschel, V. (1996.: 249.); članak 191. Weimarskog ustava glasio je: »Svi su Nijemci jednaki pred zakonom. Muškarci i žene imaju načelno ista građanska prava i obveze. Javno-pravne prednosti i nedostaci na temelju rođenja ili staleža ukidaju se. Plemićke oznake vrijede samo kao dio imena i više se ne smiju dodjeljivati« (usp. Verfassung des Deutschen Reiches (1919.).

²⁰ Švicarski list »Neue Zürcher Zeitung« piše početkom 2011. o njemačkom plemstvu slijedeće: »Weimarskim ustavom nakon Prvoga svjetskoga rata plemstvo je ukinuto. Ali plemstvo je, kao nešto što ne postoji, utvrdio je (časopis) »Die Zeit« na putovanju kroz njemačke dvorce, u začuđujuće dobrom stanju – barem u staroj Zapadnoj Njemačkoj. Ovdje su obitelji spasile svoj imetak, zemljišta, dvorce i životni stil, kroz dva rata i fašizam – protiv kojega se plemstvo pokazalo otpornijim nego druge skupine. Istočnonjemački plemići, kojima je oduzeta imovina, zaključuje poznavateljica plemstva Wienfort, izgubili su imetak, mnogi su doslovce pješice došli preko granice. Procjenjuje se da u Njemačkoj ima 100 000 plemića, bogatih i siromašnih. Imaju mnogo osobnih imena, Guttenberg ih ima 10, žene se međusobno više nego ijedan drugi sloj, a mnogi su, poput kneginje Glorije, klerikalno nastrojeni. Radi se u diplomaciji, u privatnim bankama ili u trgovini umjetninama, pod svojim imenom vodi se agencije za odnose s javnošću i organizira vrtno festivale, u Ippenburgu u Oldenburgu ili na bavarskome dvorcu Tüssling«. (»Vom Schein des deutschen Adels«, 6. 3. 2011.)

Austrija • Austria

Austrija je u svojoj povijesti, koja je ponajviše povijest Habsburške Monarhije, bila važan međunarodni čimbenik, pa se stoga unutarnje odnose kroz povijest te zemlje treba promatrati poglavito iz te međunarodne perspektive. Austrija je, podsjeća Allmayer-Beck (2003.: 17.) u europskome kontekstu predstavljala stanovitu funkciju, koja se očitovala u njezinim integracijskim mehanizmima s jedne strane i ulozi sile ravnoteže s druge strane. Takva slika povijesti nezamisliva je bez plemstva, koje je snažno pridonosilo oblikovanju društvene strukture Austrije, sudjelovalo u oblikovanju njezina međunarodnoga položaja ali i svoj vlastiti karakter gradilo na temeljima monarhije obilježene različitostima. Kao i drugdje u Europi, austrijsko je plemstvo izraslo iz upravljačkih iskustava srednjega vijeka, odnosno iz nastojanja izgradnje učinkovitih političkih struktura poglavito u kontekstu upravljanja zemljišnim posjedima, da bi s vremenom postalo prepoznatljivi dio društva i važan element državnog aparata. Austrijsko je plemstvo u sebi objedinjavalo različite identitete i tradicije europskih društava i u njemu se zrcalila raznolikost Monarhije. Allmayer-Beck²¹ prati socijalne i političke promjene u Monarhiji i s njima povezanu sudbinu plemstva. U srednjem vijeku plemstvo svoju socijalnu i političku ulogu legitimiralo ponajviše svojim materijalnim bogatstvom, a u 18. i 19. građanstvo se sve više nametalo kao nositelj funkcija sustava, primjerice u vojnoj službi, koja je pojačano zahtijevala specijalizirane stručnjake umjesto univerzalnih predvodnika, ili pak u državnoj upravi, gdje se nametnuo posebni činovnički stalež. Činjenica da se politička, društvena i kulturološka raznolikost Monarhije zrcalila u njezinome plemstvu došla je do izražaja raspadom Monarhije, kada prestaje službeno postojati i plemstvo u Austriji. Zakon iz 1867. propisao je jednakost svih građana, a nakon raspada Monarhije, 1919. donesen je zakon o ukidanju plemstva. Tako radikalna mjera po svemu sudeći donesena je zbog nemogućnosti države da uvede reda u odnose unutar samoga plemstva, koji su se odražavali na funkcionalnost države. U 19. stoljeću postala je očita podjela na »prvo« i »drugo« društvo, pri čemu su »prvo« društvo činile tradicionalno plemićke obitelji s dubokim korijenima u političkom sustavu, a »drugo« društvo nastajalo je kao plod složenoga sustava napredovanja i stjecanja plemićkih titula. Krajem 19. stoljeća princ Kraft zu Hohenlohe-Ingelfingen (1897.: 323.) piše o visokom plemstvu u Beču, koje čak ni najviše državne dužnosnike nije pripuštalo u svoje društvo ako nisu proizlazili iz njegovih redova. Unatoč tome što je plemstvo zakonom ukinuto, a korištenje plemićke titule u početku čak bilo kažnjivo, austrijsko je plemstvo dijelom zadržalo svoj socijalni utjecaj do danas. Prema jednom novijem istraživanju, 0,9 posto pripadnika austrijske gospodarske elite potječe iz oko 180 plemićkih obitelji, koje broje oko 11 tisuća članova. Sukladno tome, vjerojatnost da će se pripadnici plemićke obitelji u Austriji naći unutar gospodarske elite šest je puta veća od vjerojatnosti da će se naći izvan nje.²²

²¹ Nav. dj., str. 31.-66.

²² Korom, P. / Dronkers, J. (2009.)

Rusija • *Russia*

Za razliku od zapadnoeuropskih društava, Rusiju je stoljećima odlikovao nedostatak suštavnosti u izgradnji gospodarskih i političkih struktura, a stječe se dojam da su vladari upravo zbog toga veliku nadu polagali u plemstvo kao nositelja razvitka i kao jamstvo učinkovitosti države. U upravljanju državom dvor je bio praktično ovisan o plemstvu (dvorjani), a veličina carstva i obrazovne, upravljačke i druge razlike među plemstvom u velike objašnjavaju zastoje i neuspjehe u razvoju. Također, sustav plemstva u Rusiji razvio se relativno kasno, od 15. do 17. stoljeća, a plemstvo se, uz tradicionalni sloj domaćih boljara, sastojalo u znatnoj mjeri od useljenika iz zapadnih zemalja. Pod različitim vladarima mijenjale su se i ovlasti plemstva, njegova uloga u političkom sustavu i njegova struktura.²³ Pitanje zemljišnog vlasništva, koje je, kao i u zapadnim zemljama, činilo važan element statusa plemstva, odnosno njegova odnosa naspram seljacima, u Rusiji praktično nikad nije bilo riješeno na način koji bi približno bio nalik optimalnom. Neučinkovita državna uprava i neprecizna zakonska rješenja bili su uzrok nezadovoljstva na obim stranama, a tome nije u prilog išla ni činjenica da su se ruski seljaci osjećali podređenima i u kontekstu nacionalnoga pitanja, jer su im gospodari često bili stranci. Pokušaji agrarnih reformi nisu doveli do optimalnih rješenja, a ni carski manifest iz 1861. o oslobađanju kmetova nije doveo do ključnih promjena; politički i gospodarski sustav i dalje je ostao neučinkovit, a socijalni status nižih slojeva društva nije poboljšan.²⁴ Plemstvo je napokon ukinuto tijekom revolucije dekretom u studenome 1917., a njegovi pripadnici doživjeli su sudbinu sličnu kasnijoj sudbini u drugim komunističkim državama, bili su izloženi progonu, sramoćenju i likvidacijama.

Hrvatska • *Croatia*

Kao i u drugim zapadnim zemljama i u Hrvatskoj je plemstvo od srednjeg vijeka do 19. stoljeća imalo istaknutu ulogu i u njegovim je rukama bila koncentrirana politička, društvena i gospodarska moć.²⁵ Drugim riječima, plemstvo je preuzelo ulogu elite, odnosno predvodnika u društvenim procesima, a osim toga, njemu je pripadala i formalna politička vlast, u skladu s okolnostima toga povijesnog razdoblja. Hrvatske plemićke obitelji nositelji su hrvatske državnosti u samostalnoj Hrvatskoj, ali i kasnije u Habsburškoj Monarhiji. Povjesničar Macan (1992.: 82.) govori o *feudalizaciji* hrvatskoga društva, odnosno o pojavi koja odlikuje i druga zapadnoeuropska društva, a koja se očituje u stavljanju plemića u ulogu zemljišnih (feudalnih) gospodara, koji su time bili jamci stabilnosti i učinkovitosti poretka. Tijekom kasnog srednjeg vijeka Hrvatska proživljava burna razdoblja u sklopu različitih političkih sustava, što se odražava i na hrvatsko plemstvo, ali i na utjecaj stranoga plemstva na prilike u Hrvatskoj. U doba apsolutizma, koje je također

²³ Usp. Dukes, 1967.: 3.-85.; Stökl 1990.: 389.-393.

²⁴ Usp. Stökl, nav. dj. 467. slij., 536.-543.; Hosking, 2001.: 153.-182.

²⁵ Usp. Karbić, nav. dj., 11.

razdoblje borbe protiv Turaka, vodeće hrvatske plemićke obitelji sudjeluju u uroti protiv Bečkog dvora (Zrinsko-Frankopanska urota) koja je naposljetku ugušena, a predstavnici najjačih hrvatskih plemićkih rodova smaknuti su 1671. godine. Bio je to težak udarac za hrvatsko društvo, koje je time ostalo bez snažnoga dijela vlastite elite, a na njeno mjesto došli su strani, uglavnom ugarski velikaši.²⁶ Taj događaj predstavlja vjerojatno jednu od najvažnijih prekretnica u povijesti hrvatskoga društva uopće, upravo zbog njegova utjecaja na društvene elite, odnosno na kasniji razvoj povijesnih zbivanja. Pojedini autori, kao primjerice Bendix (1991.: 45.), misle da je upravo mogućnost nesmetanoga očitovanja nacionalnoga identiteta bio glavni razlog što se u zapadnoj Europi nisu razvile proleterske revolucije. Hrvatska je sjećom plemićkih glava u 17. stoljeću bila doista obezglavljen, ona je ostala bez predvodnika koji bi, u skladu s identitetom, potrebama i interesima hrvatskoga društva dugoročno oblikovali političke i gospodarske koncepte. Preostalo hrvatsko plemstvo očito nije više imalo pristup mjestima na kojima su se donosile sudbonosne odluke za hrvatski narod onoliko koliko su to mogle prethodne plemićke obitelji. U dvadesetom stoljeću, umjesto da se razviju rješenja koja bi dugoročno značila napredak naroda i države, Hrvatska se suočila s ponovnom ugrozom obilježja hrvatskog nacionalnog identiteta i to osnutkom južnoslavenske države 1918. i potom dolaskom komunista na vlast nakon Drugoga svjetskog rata. Nakon što je građansko društvo u Europi već više od stoljeća oblikovalo nove društvene i gospodarske odnose, u kojima plemstvo kao posebna društvena kategorija nije imalo posebnu ulogu, dolaskom komunizma 1945. ono je doživjelo još jedan udarac jer je, poput nekih drugih kategorija (građanstvo, svećenstvo) bilo javno prokazano kao relikv povijesti i čak kao neprijatelj sustava. To je plemstvu općenito značilo onemogućavanje bilo kakva očitovanja vlastitog identiteta, a njegovim pripadnicima osobnu nesigurnost i nerijetko progon. Nove, socijalističke elite, promičući *egalitarizam* u stvarnosti su oblikovale novu društvenu stratifikaciju, a borba klasa kao jedan od temeljnih postulata marksizma postala je dio svakodnevice. U biti, to nije bila stvarna borba između različitih društvenih slojeva, nego borba s prošlošću, odnosno borba u kojoj je vladajući režim neprestano nastojao dokazati ispravnost svoga puta. Nakon demokratizacije i oslobođenja Hrvatske krajem 20. stoljeća, pripadnici hrvatskoga plemstva našli su se u okolnostima sličnima okolnostima u drugim zapadnim društvima, ali kao prepoznatljiva društvena kategorija ono praktično i ne postoji, barem ne po vidljivim obilježjima.

Zaključak • Conclusion

Plemstvo danas u Hrvatskoj nema nikakvu formalnu ulogu, ali ni neformalni utjecaj poput takva utjecaja u mnogim zapadnoeuropskim državama. Pojedini slučajevi utjecajnih pripadnika plemstva, čini se, predstavljaju prije iznimku nego li pravilo. Međutim, može se očekivati je da pripadnici plemstva pojedinačno, upravo zbog individualnih iskustava koja su stekli zahvaljujući obiteljskoj tradiciji, pokažu posjedovanje sposobnosti (primje-

²⁶ Usp. Macan, nav. dj., 215,-222.

rice obrazovanost), tradicionalna iskustva i matrice ponašanja koje odlikuju vrijedne pripadnike građanskoga društva. Demokracije zapadnoga tipa, u koje pripada i Hrvatska, oslanjaju se na građane kao izvor suverenosti i jamca političkog napretka, što podrazumijeva obrazovanost, odgovornost i inicijativu što je moguće većeg broja građana. Detjen (2002.) misli da građane odlikuju različiti oblici kompetencija, koje se dijele na kognitivne, proceduralne i habitualne. Kognitivne kompetencije rezultat su spoznaje, odnosno sposobnosti građana koje proizlaze iz njihova poznavanja društva i političkoga sustava. Proceduralne kompetencije pak jesu one koje građanima pomažu da se snađu u različitim okolnostima u društvu, a habitualne kompetencije upućuju na prihvaćanje društva i države, odnosno na spremnost građanina da se s njima identificira. *Noblesse oblige* (plemenitost obvezuje, ili plemstvo obvezuje) kao geslo nekolicine europskih plemićkih rodova upozorava na odgovornost pripadnika plemstva naspram društvu koje proizlazi iz te pripadnosti. Može se pretpostaviti da pripadnici plemstva, bez obzira na njihov socijalni status, već na temelju iskustva svojih predaka uvelike raspoložu spomenutim kompetencijama i da stoga mogu biti na korist društvu kao sposobni i odgovorni građani i kao domoljubi. Ljudska plemenitost u različitim pojavnim oblicima, bez obzira na formalne okvire, predstavlja temelj uspješnom društvu. Ovisno o osobnom karakteru svakog pojedinca, tradicija, obiteljsko iskustvo i iskustvo skupine kao i prednosti što iz njih proizlaze mogu pružiti dobru podlogu za razvitak osobne plemenitosti. Hrvatsko plemstvo pritom, bez obzira kolika je njegova snaga kao društvene skupine, snosi odgovornost za ovo društvo, u prvom redu za oblikovanje njegova identiteta nakon što se ono oslobodilo tuđinske vlasti i ideoloških okova koji su neuspješno nastojali taj identitet uništiti ili ga izmijeniti.

Literatura • References

- ALIĆ, DŽ. 1986. »Predgovor«, u: Šenoa, August. *Seljačka buna*. Veselin Masleša, Sarajevo.
- ALLMAYER-BECK, J. C. 2003. *Militär, Geschichte und politische Bildung*. Böhlau, Wien.
- ARISTOTEL, 1988. *Politika*. Globus, Zagreb.
- BENDIX, R. 1991. *Strukturgeschichtliche Voraussetzungen der nationalen und kulturellen Identität in der Neuzeit*, u: Giesen, B., *Nationale und kulturelle Identität*. Frankfurt: Suhrkamp.
- CONZE, W. & HENTSCHEL, V. 1996. *Deutsche Geschichte*. Ploetz, Freiburg/Würzburg.
- DASGUPTA, S. 2011. *Of polish'd pillars, or a roofo of gold: Authority and Affluence in the English Country-House Poem*, u: Romaniello, M. P. / Lipp, Ch. *Contested Spaces of Nobility in Early Modern Europe*. Franham/Burlington: Ashgate, 189-212.
- DEMEL, W. 2005. *Der europäische Adel: Vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. Beck, München.
- DUKES, P. 1967. *Catherine the Great and the Russian Nobility*. Cambridge University Press, Cambridge.
- HARTFIEL, G. / HILLMANN, K.-H., 1982. *Wörterbuch der Soziologie*. Kröner, Stuttgart.
- HOHENLOHE-INGELFINGEN ZU, PRINZ KRAFT 1897. *Aus meinem Leben*, sv. 1. Berlin.
- HOSKING, G. A. 2001. *Russia: People and Empire*.
- KAČIĆ MIOŠIĆ, A. 1983. *Razgovor ugodni naroda Slovinskoga*. Split:
- KARBIĆ, D. 2006. *Plemstvo – definicija, vrste, uloga*, u: *Znanstveni kolokvij: Uloga hrvatskog plemstva u očuvanju i održanju hrvatske nacionalnosti i državnosti*. Hrvatski plemićki zbor.

- KOROM, P. und DRONKERS, J. 2009. »Herr Direktor von und zu«, u: Die Presse.
- KRLEŽA, M. 1973. Gospoda Glembajevi, u: Pet stoljeća hrvatske književnosti. Miroslav Krleža, IV. Zora i Matica Hrvatska, Zagreb.
- MACAN, T. 1992. Povijest hrvatskoga naroda. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.
- MCCAHERILL, MICHAEL W. 1986. Peerage Creations and the Changing Character of the British Nobility, 1750-1850, u: Jones, C. & Jones, D. L. Peers, Politics and Power: House of Lords, 1603-1911. Hambledon Press, London
- MILLAR, F. 1984. The Political Character of the Classical Roman Republic, 200–151 B.C. u: Journal of Roman Studies 74: 1–19.
- PLATON, 1991. Der Staat. DTB München.
- SCHOLZ, P. 2013. *Vom kouros zum togatus*. Öffentliche Bildnisse griechischer Aristokraten, hellenistischer Herrscher und römischer Senatoren«, u: Scholz, P. / Süßmann, J., Adelsbilder von der Antike bis zur Gegenwart. Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 29-57, München.
- ŠENOVA, A. 1985. Seljačka buna. Mladost, Zagreb.
- STÖCKL, G. 1990. Russische Geschichte. Kröner, Stuttgart.
- WEBER, M. 1988. Gesammelte politische Schriften. Mohr, Tübingen
- WEBER, M. 1973. Soziologie, Universalgeschichtliche Analysen, Politik. Kröner, Stuttgart.
- WIENFORT, M. 2006. Der Adel in der Moderne. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- WILLIAMS, A. 1998. UK Government and Politics. Heinemann, Oxford.

Internetski izvori:

- Detjen, Joachim. »Leitbilder der Demokratie-Erziehung: Reflektierte Zuschauer – interventionsfähige Bürger – Aktivbürger«, Bundeszentrale für politische Bildung, 10. 12. 2002. <http://www.bpb.de/veranstaltungen/dokumentation/130030/leitbilder-der-demokratie-erziehung-reflektierte-zuschauer-interventionsfaehige-buerger-aktivbuerger> (posljednji pristup 23. 12. 2013.)
- »Europsko plemstvo na abdikaciji kraljice Beatrix«, tportal.hr, 30. 04. 13., <http://www.tportal.hr/vijesti/svijet/258576/Europsko-plemstvo-na-abdikaciji-kraljice-Beatrix.html>, (posljednji pristup 08. 12. 2013.)
- Grubišić, don Ivan: »Plemstvo i kmetovi u feudalnoj Hrvatskoj – robovi se boje skinuti okove«, www.labin.com, 12. 09. 2009., <http://www.labin.com/web/neobavezna.asp?id=8141&tidkat=53>, (posljednji pristup 08. 12. 2013.)
- »Najpoželjnije neženje plave krvi«, Antena Zagreb 28. 04. 2011., <http://www.antenazagreb.hr/zabava/najpozeljnije-nezenje-plave-krvi/n835/>, (posljednji pristup 08. 12. 2013.)
- »Plemstvo očaralo Opatiju«, HRT 16.07.11., http://www.hrt.hr/index.php?id=zabava-clanak&xttnews%5Btt_news%5D=123338&cHash=c49f7f0a13 (posljednji pristup 08. 12. 2013.)
- »Verfassung des Deutschen Reiches (1919)«, [http://de.wikisource.org/wiki/Verfassung_des_Deutschen_Reiches_\(1919\)#Erster_Abschnitt:_Die_Einzelperson](http://de.wikisource.org/wiki/Verfassung_des_Deutschen_Reiches_(1919)#Erster_Abschnitt:_Die_Einzelperson) (posljednji pristup 23. 12. 2013.)
- »Vom Schein des deutschen Adels«. U: Neue Zürcher Zeitung, 6.3.2011., <http://www.nzz.ch/aktuell/panorama/vom-schein-des-deutschen-adels-1.9780222> (posljednji pristup 23. 12. 2013.)

Ivo Lovrić
 Pavla Hatza 22
 10000 Zagreb
 ilov@hina.hr

Hrvatsko plemstvo i raseljenička kriza tijekom 16. stoljeća

Ivan Jurković

Vrijeme osmanskoga pritiska na Hrvatsku, za kojega su se događale i klimatske promjene (»malo ledeno doba«) a koje su uzajamno s ratnim pustošenjima izazivale godine gladi, a time i pojave kužnih bolesti, svakomu se znanstveniku ti pojavni oblici nameću i kao prirodni uzroci raseobe autohtonoga stanovništva. No, u novije se vrijeme upozorava da se u sociološko-povijesnim istraživanjima mora prevladati suženi pogled na uzroke migracija. Migracijama nisu uzrok samo tzv. izvanjski poticaji, kako se to prikazivalo u sklopu teorije faktora potiskivanja-privlačenja (*push-pull*). Moraju se, dakle, razlikovati aspiracije samih raseljenika od socijalnih uzroka migracije da bi na kraju znanstvena analiza postigla logičku jasnoću. Stoga će se ponašanje plemstva tijekom osmanskog napredovanja na hrvatsko ozemlje izložiti uz pomoć pristupa moderne sociologije, i to kroz pet klasa migracija: *primitivne*, *prisilne*, *prinudne*, *slobodne* i *masovne* migracije. Sva su ta seljenja po nakanama i planovima samih plemića imala svoje *inovativne* ili *konzerватivne* elemente ponašanja.

Ključne riječi: migracije, primitivne, prisilne, prinudne, slobodne, masovne, plemstvo 16. stoljeće

Jurković, I. 2014. *Croatian nobility and displacement crisis during the 16th century*. *Herald of Croatian nobility association*. Vol. 11. Num 1: 69–81

During the Ottoman pressure to Croatia, climatic changes were taking place (»the Small Glacial Age«) provoking years of hunger together with the ravages of war and pestilential disease seen by any scientist as natural causes for an exodus of native population. Nevertheless we have recently received a warning that a narrow view of migration causes, or so-called outside motives, should prevail in sociological and historical researches as it was used within the frames of the push-pull theory. Aspirations of exiles should be differentiated from migration social causes with the aim of achievement of a logical clearness of the scientific analysis. Therefore the behaviour of the nobility during the Ottoman advance in the

Croatian territory will be exposed with the help of a modern sociology approach with five migration classes: primitive, coercive, compulsory, free and massive. All those migrations planned or thought by noblemen had their innovative or conservative behaviour elements.

Key words: *migrations, primitive, coercive, compulsory, free, massive, noblemen, 16th century*

Nakane i planovi raseljenika • *Exiles intensions and plans*

Primitivne migracije kao posljedice ekoloških potiskivanja u slučaju raseobe hrvatskoga žiteljstva tijekom 16. st. nisu bile dominantna migracijska pojava. Klimatsko je zahlađenje i njegove posljedice svakako su utjecale na donošenje konačne odluke ondašnjega stanovništva o seobi. Ali to je očito bila popratna pojava ostalih četiriju klasa migracija. Primjerice, u kratkomu je razdoblju (1522.–1524.) županija Krbava populacijski je naglo opustjela jer su nakon zastrašujućih osmanskih pustošenja (1522.) nastupile dvije iznimno hladne zime, koje su trajale i najvećim dijelom proljećâ (1523. i 1524.). Poslije njih su, pak, zbog nerodice nastupile godine gladi i kužnih bolesti. Klimatski nepovoljni uvjeti u te dvije godine samo su pospješili donošenje brze odluke starosjedilaca da napuste zavičaj, koji je tada ionako bio prvom zonom ratne opasnosti. Osnovni je uzrok iseljavanja toga stanovništva bila, dakle, prisila, odnosno kombinacija ratnog (osmanska pustošenja) i ekološkog (klimatske promjene, godine gladi, epidemije) pritiska. U stanju trajne ugroženosti tadašnji Hrvati nisu imali nikakvu priliku da samostalno odlučuju i stoga te njihove migracije pripadaju razredu *nedobrovoljnim* i *masovnim migracijama*, a ne primitivnim migracijama.

Dobrovoljne raseobe • *Voluntary exodus*

Slobodne su migracije s obzirom na izbor, redovito, dobrovoljne i one se odvijaju na temelju osobne volje migranata. Takva migracija može s vremenom u svojim fazama iz pojedinačne migracije prerasti u masovnu migraciju. Pojedinačna se migracija naziva i *pionirskom* fazom migracije. U njoj sudjeluju ljudi avanturističkog duha, potaknuti profesionalnim potrebama, informirani i relativno dobro stojeći. Oni su ljudima u domovini osnovnim izvorom informacija i znanja o zemlji koju su naselili. Temeljem tih vijesti razvija se druga, *grupna*, faza migracija. Glavna karakteristika te faze nije u veličini selidbenih skupina, nego u daljnjim poticajima na migraciju. Takav razvoj na kraju rezultira završnom fazom migriranja u kojoj su prijašnje migracije postale glavnim razlogom emigriranja. Trenutak kada više nije relevantan pojedinačni motiv i kada iseljavanje postaje obrascem ponašanja jest trenutak početka *masovne migracije*.

Tijekom srednjega vijeka pa sve do pojave osmanske opasnosti postoji među Hrvatima niz primjera prve faze slobodne migracije. Profesionalne potrebe (Crkva, diplomacija, trgovina, obrt itd.) poticale su pionirske migracije u pravcu svih tada poznatih zemalja Svijeta. Takvi su pioniri odigrali važnu ulogu u prvim nedobrovoljnim seobama Hrvata tijekom ratovanja s Osmanlijama. No, u to se vrijeme više ne događaju navedene

faze slobodne migracije, nego nedobrovoljna migracija. Tradicija je, dakle, pionirske nazočnosti Hrvata u susjednim zemljama, pogodnim za pronalaženje utočišta nedobrovoljnih raseljenika, odigrala važnu ulogu u početnim fazama grupnih i masovnih migracija.

Nedobrovoljne raseobe • *Involuntary exodus*

Zbog nemogućnosti ili vrlo skućenih mogućnosti samostalnog odlučivanja o seobi, u teoretskim se oblikovanjima pojmova često rabi pojam nedobrovoljne migracije, koji se dijeli u dvije razine: *prisilne* i *iznuđene migracije*. O prisilnom napuštanju doma govori se onda kada raseljenici nemaju nikakvu priliku odlučivanja ili su uvjereni da takva mogućnost ne postoji. Iznuđene migracije jesu one u kojih raseljenici zadržavaju stanovitu samostalnost u odlučivanju hoće li ostati ili će, ipak, otići u potragu za sigurnijim prebivalištem. U teoretskim je postavkama teško povući jasnu granicu između te dvije razine nedobrovoljnih raseoba. Analitički je, pa i povijesno, razlika stvarna i jasna. U prisilne raseljenike, primjerice, pripadaju Hrvati koji su napuštali svoju zemlju pred osvajačkom osmanskim vojskom ili, pak, oni koji su kao ratni plijen prodavani diljem Osmanskoga Carstva. Iznuđeni raseljenici bili su, pak, oni koji su nastavili živjeti na domicilnom prostoru te su nakon nekog vremena pod osmanskom vlašću napuštali zavičaj pod pritiskom vrijednosnih sustava nespojivih s kršćanskim svjetonazorom.

Hrvatski su nedobrovoljni plemeniti raseljenici 15. i 16. st. i *konzervativni* i *inovativni*. U njihovim je nastojanjima najčešće bila konzervativna pobuda: zadržati postojeći politički, socijalni, gospodarski i vjerski status u novodoseljenoj sredini ili prihvatiti osmanske vlasti u domicilnoj sredini. No, procijep je između razine vlastitih zahtjeva i (ne)ostvarene razine svakodnevnoga života snažio njihovu mobilnost, a time i inovativnost u pronalasku putova za postignuće željenoga cilja. U tim su se nastojanjima neki od njih uzdigli do razine aristokracije, a drugi su postali ovisnima o sustavu sredine u koju su se doselili. Te su promjene potom trajno zamrznule novostečeni socijalni položaj pa su nastale promjene obrazaca ponašanja raseljenika, a to jest nastala je inovacijska promjena.

Nedobrovoljni su plemeniti raseljenici Hrvatske za trajanja osmanske opasnosti proživljavali sve faze raseobe. Uz već spomenute pionire slobodnih migracija postojali su i *pioniri nedobrovoljnih migracija*, koji su odigrali istu ulogu kao u slobodnim migracijama. Nakon njihovih opisa sredine u koju su se doselili i jamčene sigurnosti boravka u toj sredini, započinjalo je grupno povlačenje pripadnika plemenitih obitelji nesposobnih za ratovanje na taj teritorij. U takvim su se migracijama uz članove obitelji povlačili i sluge, službenici te familijari tih obitelji držeci se zajedno, u skupinama, da bi se potpomagali i štitili na putu i tijekom se naseljavanja mogli oduprijeti pljačkašima ili lovcima na ljude. Masovne migracije plemića odvijale su u redovito neposredno prije osmanskih osvajanja pojedinih hrvatskih teritorija. Ako su takve migracije bile »usmjeravane« i kako-tako »organizirane« glede smještaja, prognanici nisu imali nepremostivih prepreka u naseljavanju novoga kraja. Sudionicima neorganiziranih masovnih migracija, međutim, prijetile su gotovo nesavladive poteškoće (glad, epidemije, daljnje deportacije, manipulacije trgovaca robljem i sl.) prouzročene stihijskim obilježjem takvih seoba.

Hrvatski raseljeni plemići primjeri su nedobrovoljnih migracija i rezultat su pritiska neprijateljske države, odnosno, nemogućnosti prilagodbe njima stranim vrijednosnim (islamskim) i društvenim sustavima. Njihova je osnovna namjera tijekom raseobe bila u biti *konzervativna* (zadržati dotadašnji status obitelji), ali rezultat raseobe znao je poprijeti *inovativno obilježje*. Primjerice, Jurjevići od Zmine i Hreljci od Like od trenutka raseobe do života trećega naraštaja vlastite obitelji doživjeli su preobrazbu iz obitelji plemenitih hrvatskih rodova u obitelji podaničkoga položaja. Raseljeni članovi Draškovića od Biline i Kružića od Kruga, pak, kao predstavnici obitelji plemenitih rodova skromnog statusa postali su aristokratima unutar tri obiteljske generacije. Raseljenici pak, obitelji Ugrinovića od Roga i Berislavića od Vrhrike uspjeli su zadržati socijalni predraseobeni status, što ih čini konzervativnima u njihovu nastojanju, ali i u rezultatu migracije. No, sve su te obitelji u jednom socijalnom segmentu predraseobenog razdoblja doživjele inovaciju nakon dolaska u nove sredine: raskid veza s članovima njihovih plemenitih rodova. Hrvatsko je plemstvo u vremenima kada je postalo dijasporom, dakle, doživjelo inovativne promjene njegova starinskoga unutarnjeg uređenja – gubitkom teritorija plemenitog roda nastupala je i smrt rodovske organizacije!

Plemstvo je, kao što je rečeno, aktivno sudjelovalo u svim fazama nedobrovoljnih migracija. Pripadnici su tih migracija u svojim počecima imali i potporu slobodnih pionira. Primjerice, Pavao je Lukačić članu svojega plemenitog roda, Stjepanu Berislaviću, poslužio kao informator i podupiratelj u pronalasku unosnoga posla na prostoru tada od rata sigurne Slavonije. Sam Stjepan je za članove svoje obitelji i pripadnike svojega roda Čubranića Vrhričkih kao nedobrovoljni pionir bio organizatorom grupne (članovi i dio podanika njegove obitelji) te na kraju i masovnije nedobrovoljne migracije neposredno prije pada Vrhrike. Ulogu slobodnoga pionira sličnu ulozi Pavla Lukačića imao je varadinski biskup Juraj Utišenić Martinušić za obitelj svoje sestre, Draškoviće ili u Zadru Franjo Stupić za članove svoje obitelji i obitelji njegova plemenitog roda Stupića. Slični su nedobrovoljni pioniri bili, primjerice, Andrija Barilović, Pavao Izačić i Kristofor Šubić za svoje obitelji. U tim se primjerima mogu bez poteškoća prepoznati sve faze (pionirska, grupna, masovna) nedobrovoljnih migracija prema prostorima o kojima su sami raseljenici znali da je na njima izgledna mogućnost useljavanja i udomljavanja. U prostornom su smislu takve raseobe prema kriteriju razdaljine bile i *kratke* i *duge*, a u državoprostornom smislu one su bile i *unutarnje* i *vanjske* migracije.

Raseobe s obzirom na prostor • *Exodus regarding the territory*

Jedna od temeljnih i najpoznatijih univerzalnih klasifikacija veže migracije uz ljude u pokretu, dakle, uz prostor, prebivanje, aktivnost i vrijeme. Mobilnost implicira kretanje kroz prostor, odnosno napuštanje jednoga prostora i dolazak u drugi prostor. Osnova mobilnosti jest razdaljina. Ona se u raznim studijama često svodi na puki prostorni pomak mjerjen u kilometrima, pri čemu se arbitrarno određuje minimalna razdaljina koja se smatra migracijom. Takva je razdaljina potom osnova za podjelu na migrante na krat-

ku razdaljinu i migrante na dugu razdaljinu. No, u operativnom smislu ona redovito ovisi o preciznim definicijama. Mi ćemo stoga, s obzirom na promatrano razdoblje, razdaljinu definirati s pomoću etape putovanja koja je ovisila o vremenu, prostoru i mogućnostima neometanoga putovanja.

U kasnosrednjovjekovnoj Hrvatskoj jedna je etapa putovanja (vremenski dan do dva) rezultirala različitim razdaljinama. Do godine 1520. konjanik je, primjerice, bez problema mogao iz središnjih županija Hrvatske u jednoj etapi dospjeti u hrvatske zapadne i sjeverne županije ili, pak, na teritorij Slavonije. Nakon pada središnjih županija (1522.–1523.) nije se više moglo neometano, primjerice iz Klisa, u jednoj etapi dospjeti do Slavonije, nego se moralo putovati morem do Senja ili Rijeke i tek potom u drugoj etapi kopnom dospjeti do Slavonije. Jasno, razdaljine nisu u etapnom smislu jednake u putovanjima morem i kopnom. U povoljnim su se vremenskim uvjetima morem za isto vrijeme svladavale veće udaljenosti nego na kopnenu. Isto tako, na kopnu su se u istom intervalu prevaljivale različite razdaljine pod ako su se koristili različiti načini putovanja (hodanje, jahanje, vožnja kolima). Plemići su imali na raspolaganju najbrža sredstva kojima se u to doba putovalo (ratni brodovi, brzi konji) pa ćemo neometano kratko putovanje od domicilnog mjesta do mjesta novog prebivanja nazvati jednom etapom. Stoga predlažemo da se jednoetapna putovanja tretiraju kao *kratka* razdaljina, a višeetapna putovanja kao *duga* razdaljina u migracijama s obzirom na udaljenost preseljene obitelji od domicila.

U podjele migracija s obzirom na prostor ulazi i podjela na *unutarnje* i *vanjske* migracije. Ta je podjela svojom jednostavnošću toliko prihvatljiva da je bila i temeljem definicije izbjeglica u *1951 UN Convention definition of refugee*. Unutarnja je, dakle, migracija opći naziv za prostornu pokretljivost ljudi koja ne prelazi preko državne granice ili preko drugih vrsta prostornih razgraničenja, a vanjska je migracija naziv za prostornu pokretljivost ljudi koja takve granice prelazi. Znanstvenici koji se bave problemom hrvatskih raseljenika 15. i 16. st. nerijetko, pak, kreću u istraživanja povijesne građe nesvjesno se držeći današnjega političkog stanja u regiji. Zato se u njihovim studijama Hrvati raseljeni prije pola milenija tretiraju u prostornoj tipologiji preko statusa današnjih potomaka tih Hrvata. Tako se oni u Slovačkoj, Mađarskoj i Rumunjskoj tretiraju kao sudionici vanjskih migracija iako su šesnaestostoljetni Hrvati bili sudionicima unutarnje migracije, jer su se useljavali na teritorij države kojoj su tada i pripadali: Hrvatsko-Ugarskom Kraljevstvu. Hrvati koji su naselili prostore austrijskih i talijanskih zemalja u takvim studijama pripadaju također tipu vanjskih migracija. I zaista, takvi raseljenici bili su i u vrijeme osmanskog pritiska pripadnicima tipa vanjske migracije, iako je, primjerice, austrijskim zemljama vladala ista dinastija koja je vladala i Hrvatskim Kraljevstvom. No, potomci su raseljenika 15. i 16. st., koji žive u današnjoj Hrvatskoj tretirani u suvremenim studijama kao dio unutarnje migracije premda su, primjerice, useljenici Istre bili dijelom vanjske migracije, jer je Istra u srednjemu i novom vijeku bila izvan Hrvatske, politički podijeljena između Venecije i Austrije. Mi ćemo se u našim analizama pridržavati šesnaestostoljetnih državnih granica te na taj način i klasificirati migracije na unutarnje i vanjske. Useljeničke su države raseljenih Hrvata dominantno bile, dakle, susjedne austrijske zemlje (dio Istre, Kranjska, Gorička, Štajerska) i talijanske zemlje (osobito

Mletačka Republika te Apulija i Marke). Ti su prostori bili dijelom vanjskih hrvatskih migracija. Ostatci hrvatsko-ugarskih zemalja (Slavonija, zapadnougarske županije unutar kojih je bilo i Gradišće, potom Gornja Ugarska i Sedmogradaska) bili su, pak, dijelom unutarnjih migracija.

Plemeniti hrvatski raseljenici koji su ustrajavali u obrani zavičaja trudili su se pronaći »privremeni« smještaj u svojoj neposrednoj blizini. Očigledno je da su nastojali osigurati kratku, jednoetapnu, udaljenost od domicila. Ipak to nije uvijek bila unutarnja migracija. Niz je hrvatskih plemića (poput Gusića i Benkovića) pronalazio utočište obiteljima na austrijskom ili mletačkom teritoriju s kojega su u jednoetapnom putovanju mogli doseći domicil, pa su kao takvi bili sudionicima vanjske migracije kratke razdaljine. Plemići koji su uspijevali osigurati sklonište za obitelj na jednoetapnoj udaljenosti od svojega zavičaja unutar Kraljevstva (poput Mogorovića i Gusića doseljenih u Senj, potom Mišljenovića i Klokočana u Slavoniju) bili su sudionicima unutarnje migracije kratke razdaljine. Svi koji su, pak, morali ostvarivati višestapna putovanja do domicila brže su se integrirali u društvo nove sredine. Jasno, i duga je razdaljina također bila u kombinacijama s vanjskim migracijama (primjerice u Austriju – Kolunići, Bučići, Lapići, Gusići itd.) i unutarnjim migracijama (primjerice u Slavoniju – Bojničići, Petričevići itd.).

Aktivna i pasivna bilokacija • *Active and passive bilocation*

Opća je nesigurnost uzrokovana devastirajućim pohodima Osmanlija tjerala hrvatske plemiće na selektivan pristup problemu zaštite članova obitelji koji s obzirom na spol i starosnu dob nisu mogli aktivno sudjelovati u ratnim naporima, i *plemenščine*, koja se nije mogla obraniti bez logističke i financijske potpore. U strategiji »kako ne biti protjeran i sve svoje ne izgubiti« vrlo važnu ulogu imala je dovitljivost u pronalaženju obiteljskoga, ali i materijalnog izvora sigurnosti što je, pak, rezultiralo stanjem koje se u modernom leksiku raseljeničkog nazivlja definira kao *bilocirana migrantska obitelj*. Osnovno je značenje tog pojma fokusirano na udaljenost između članova obitelji koji su pokušavali nastaviti egzistenciju u rodnom kraju i onih, koji su se »odselili« u druge zemlje ne bi li ondje pronašli redovite izvore financiranja obitelji. Takav bi tip bilociranosti mogao nositi naziv *aktivna bilociranost*, jer je veći dio obitelji još uvijek opstajao na domicilu uz vanjsku pomoć jednoga od svojih članova – *nedobrovoljnog pionira*. Uz Berislaviće se, primjerice, mogu navesti i ostale obitelji njihova plemenitog roda Čubranića (Lukačići, Klarići, Vladavići, Jurčinići i Mihalići) koje su preko svojih pionira koristile aktivnu bilociranost u borbi za opstanak.

Idući je tip bilociranosti nastao u trenutku neposredne i trajne ugroženosti obiteljskoga matičnoga prostora. U tim su trenucima čelnici obitelji nastojali skloniti nemoćne članove obitelji u njima prihvatljiva utočišta. Nedobrovoljni su pioniri tada igrali vrlo važnu ulogu u zbrinjavanju takvih članova obitelji. No, bilo je i puno obitelji koje nisu imale svoje pionire preko kojih su imale izlaz u nuždi. Takve su se obitelji oslanjale na svoju materijalnu osnovu, rodbinske i svojtanske ili prijateljske i poslovne veze. Važno je istaknuti da su se takvi postupci opravdavali opstankom obitelji na domicilnom prosto-

ru. Okosnicom obitelji nisu bili, dakle, članovi koji su izmješteni, nego oni koji su ustrajavali u fizičkoj obrani obiteljskoga doma. Takav bi se tip bilokacije mogao nazvati *pasivna bilociranost* jer je veći dio obitelji »privremeno« napustio domicil. Očito je to *nedobrovoljna migracija grupe*. Niz je onodobnih hrvatskih plemenitih obitelji koristilo pasivnu bilokaciju kao jedini preostali izlaz u zadnjim pokušajima obrane patrimonija. Štoviše, postoji i primjer *masovne pasivne bilokacije* plemića. Naime, početkom je 1470. Radoš Petrović, knez Poljica, zatražio od vlade u Veneciji privremeni smještaj djece i ostalih za oružje nesposobnih ljudi na kojemu od jadranskih otoka, što bi Poljičanima olakšalo ustrajni i snažniji otpor Osmanlijama. Mlečani su prihvatili prijedlog i potom su im osigurali smještaj na Korčuli.

Svi su oni, dakle, bili predstavnicima bilociranih obitelji koji su iskazivali osobine *povratnika* i koji su već pri odlasku iz rodnoga kraja računali na to da je njihov odlazak privremen. Taj je *animus revertendi* uvelike je bio povezan i s rodovskim posjedima, okosnicom rodovske solidarnosti. Gubitkom je tih posjeda, međutim, nepovratno izgubljena i osnova solidarnosti među plemenitim dionicima roda. Nestankom je *plemenščine* – rodovskog posjeda, dakle, nestao i *plemeniti rod*. Upornost u nastojanjima da do takve »smrti« roda ne dođe iskazivala se do zadnjega časa, a bilociranost je pripomogla da su takve obitelji, s jedne strane izdržavale višedesetljetne osmanske pritiske, a druge su strane, ipak, uspijevale osigurati novu egzistenciju na prostorima manje ugroženim ratnim operacijama. Takvo je ponašanje prema raseljeničkoj kategorizaciji bilo ponašanje *prognanika*; bez obzira jesu li činili onaj dio bilocirane obitelji koji je ustrajavao na obiteljskom pragu ili su bili dijelom obitelji koji je živio pod okriljem sigurnosti »privremenog utočišta«. Utočišta su mogla, dakle, biti na inozemnom i tuzemnom kraju (vanjska i unutarnja migracija) i češće na kratkoj razdaljini nego na dugoj razdaljini.

Lančana migracija • *Chain migration*

U dugom trajanju osmanske ugroze ponašanje se hrvatskih raseljenika može u izučavanju migracijskih tokova u prostorno-vremenskim okvirima definirati i kao *lančana migracija*. To vremensko produžavanje migracija u kojima se ljudi sele, primjerice, iz druge zone ratne opasnosti na teritorij koji nije ugrožen ratom, a na njihovo mjesto u drugoj zoni dolaze useljenici iz prve zone ratne opasnosti. Lančana migracija je, dakle, u Hrvatskoj i Slavoniji ovisila o rasporedu zona ratne opasnosti ili preciznije o napredovanju osvajača. Uvelike je ovisila i o motivima te osobnim planovima ljudi koji su trpjeli pritisak. Primjeri ponašanja plemića zorno pokazuju u takvim situacijama njihovu dilemu: ostati ili se odseliti, odnosno kamo se odseliti, ako alternative više nema?

O ranom primjeru lančane migracije svjedoči kupoprodajni ugovor iz 1482. između Blaja Tepšića i Jurja Herendića. Patrimonij se slavonskoga plemića Tepšića nalazio u Zagrebačkoj županiji, sa sjedištem u gradu (*castrum*) Lipi i sastojao se od više sela. Lipa je u to vrijeme bila ne tako daleko od Granice, ali u relativno sigurnoj zoni, dakle, na prostoru druge zone ratne ugroze. Juraj Herendić, pripadnik plemenitog roda Stupića iz županije Bužani, u to je doba imao niz već devastiranih posjeda u prvoj zoni ratne opasnosti (u žu-

panijama Hotuči i Krbavi). U nastojanjima da obrani svoje posjede pokušavao je pronaći sigurnije mjesto boravka za svoju obitelj (*pasivna bilokacija*). Kupovinom grada i vlastelinstva Lipa postigao je željeni cilj. Tepšić je, pak, prodajom Lipe namakao dovoljno novaca da kupi posjed slične vrijednosti u Štajerskoj, dakle na prostoru koji je u to doba bio uglavnom pošteđen ratnih razaranja. Obitelj Herendića je do 1527. izgubila svu svoju *plemenščinu* u Krbavi, Hotuči i Bužanima, ali je opstala u Lipi iako je i taj posjed sredinom 16. st. postao dijelom prve zone ratne opasnosti. Tepšići su, pak, do izumrća u 17. st. kao štajersko indigeno plemstvo živjeli neopterećeni »turskim problemima«.

U dugom su trajanju migracijskih tokova Hrvata važnu ulogu imale zone ratne opasnosti, pa se događalo da su nedobrovoljni migranti bili primorani na uzmak i po više puta tijekom života. Sagleđavajući takav razvoj događaja stječe se dojam da su postojale *stupnjevite migracije* i tranzitne uloge pojedinih područja u migracijama Hrvata.

Tranzit • Transit

Tranzit označuje vrijeme i stanje prijelaza (ljudi i roba) između dva mjesta. U migracijskom smislu *tranzit* je vrijeme provedeno u trećoj zemlji, tj. privremeni prekid na putu od napuštanja zemlje podrijetla do smještaja u imigracijsku zemlju. Za trajanja migracija potaknutih osmanskom opasnošću pojedini su plemići iz Hrvatske, kao i veće skupine podaničkoga žiteljstva iskusile vrijeme tranzita na svojim putovima preseljenja. Naime, raseljenik kojemu dostupno utočište nije ispunjavalo razinu zahtjeva za standardom života i nadalje je na razini volje bio migrant. On je u takvim slučajevima trenutno utočište prihvaćao samo kao mjesto tranzita prema dohvatnom konačnom cilju.

Senj je, primjerice, Petru Kružiću i Grguru Orlovčiću poslužio kao sklonište za članove njihovih obitelji, ali samo do onog trenutka kada su zadobili posjed koji je odgovarao njihovim potrebama u zadovoljavanju društvenoga, ekonomskoga, kulturnog i vjerskoga života. Senj je za njih očito bio grad tranzita. Kristofor Svetački, pripadnik slavonske dobro stojeće plemenite obitelji, morao je nakon gubitaka velikih slavonskih područja (1536.) privremeno skloniti suprugu i djecu u Zagreb. Sve je ratne potrepštine i dragocjenosti pohranio u utvrđenom gradu Velika. Uspio je ući kao servitor i zapovjednik konjaništva u službu Tome Nadaždija i baš se njemu potužio godine 1540. da su mu obiteljski gradovi u bijednom stanju i da se Muratbeg sprema osvojiti njegov Novigrad. Istaknuo je da želi suprugu s djecom preseliti na posjed Füles u Ugarskoj koji mu je nedavno upravo Nadaždi darovao, jer će mu inače obitelj u Zagrebu »umrijeti od gladi«. Zagreb nije Svetačkima bilo mjesto koje im je pružalo onaj stil života na koji su kao plemići navikli! On im je poslužio samo kao tranzitno sklonište u vremenu njihove potrage za željenim posjedom što je igrom slučaja bio Füles.

Plemići su u usporedbi s ljudima nižega imovnog i socijalnoga položaja imali mogućnost organizacije sigurnoga i brzog preseljenja članova svojih obitelji u mjesto njihove privremene ili trajne imigracije. No, nepredviđene situacije događale su se i njima. Primjerice, plemenita je Ana Ivanić, koja je živjela u Velikoj do 1544., sve svoje pokretne izgubila, kada je taj utvrđeni grad pao u osmanske ruke. Naime, Veličani su na vijest o dolasku osmanske vojske u organiziranoj koloni krenuli prema susjednoj graničnoj

utvrdi, Ustilonji. No, vojna je posada Velike istoga dana s Osmanlijama dogovorila predaju i potom je krenula u potjeru za kolonom izbjeglih sugrađana. Sustigli su ih na rijeci Lonji, nasrnuli na njih, većinu ih pohvatali i opljačkali te ih potom dijelom prodali, dijelom predali Osmanlijama. Ana Ivanić uspjela se u nastalom metežu oteti otmičarima, sakriti se i spasiti pričekavši vojsku Petra Keglevića iz Ustilonje, koja je došla izvidjeti što se događa s Veličanima, jer su oni kasnili u dolasku na dogovoreno mjesto s kojega su zajedno planirali odlazak u Ustilonju. Tada joj je oteto 120 zlatnih florena, sva srebrnina i osobni nakit, ali izbjegla je sudbinu zarobljeništva i ropstva negdje u Osmanskom Carstvu. Sudbinu su otetih Veličana dijelili mnogi sudionici sličnih pokušaja.

Nesmiljena konkurencija među raseljenicima • *Merciless competition among exiles*

U tradicionalnim je prikazima migracijska razdaljina tumačena kao lako ili teško savladiva barijera. Polazilo se od pretpostavke da se vjerojatnost migracije između dva mjesta smanjuje kako razdaljina raste. No, sociolozi migracija povezali su razdaljinu s *povoljnim* ili *nepovoljnim prilikama* koje postoje na imigracijskom odredištu. Migrant, dakle, mora posjedovati informaciju o povoljnoj prilici u potencijalnom imigrantom području. Ta prilika u pravilu mora zadovoljavati njegove prohtjeve i želje (npr. slobodno radno mjesto i mjesto stanovanja). Stoga je uvedena i nova varijabla – *migrant natjecatelj* ili *konkurirajući migrant*. Prema tom modelu broj migranata ovisi o broju povoljnih prilika u imigratornom prostoru, ali i o broju onih koji se natječu za te prilike.

Broj je povoljnih prilika na useljivim prostorima Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva za trajanja sukoba s Osmanskim Carstvom bio relativno velik, ali i limitirajući s obzirom na broj hrvatskih plemenitih raseljenika. Njima se moraju pridodati i brojni raseljeni plemići s ostalih područja ugroženih osmanskim osvajanjima (iz Srbije, Bosne, Hercegovine i Ugarske). Natjecatelja migranata bilo je, dakle, puno više nego što je bilo povoljnih prilika. U nesmiljenoj su konkurenciji plemići koristili sva, često i nezakonita, sredstva da bi svojim obiteljima osigurali egzistenciju sličnu egzistenciju iz predosmanskog razdoblja ili bolju o nje. No, odnos broja povoljnih prilika i plemenitih konkurirajućih migranata nije bio uvijek isti u razdoblju od pada Bosne (1463.) do pada Bihaća (1592.).

Od pada Bosne do pada Pocetinja i banata Srebrenik (1513.) raseljenim se bosanskim, hercegovačkim i hrvatskim plemićima nudio zadovoljavajući broj povoljnih prilika. U tom je razdoblju Kraljevstvo bilo pretežito zonom u kojoj nije postojala ratna opasnost i u tih je pola stoljeća bilo izvorištem vakantnih vlastelinstava, koja su nastajala izumiranjem plemenitih obitelji ili centralizatorskom politikom vladara. Herceg Ivan (Ivaniš) Korvin je, primjerice, od 1493. do 1504. god. podijelio hrvatskim plemićima Deržićima, Berislavićima, Benkovićima, Bojničićima i Bužanićima imanja u Slavoniji i Sedmogradskoj, ali je i svoje familijare iz Ugarske (Pető, Rattkay, Alapy, Imrefi, Székely, Gyulai) obdarivao posjedima u Slavoniji i Hrvatskoj. Može se, dakle, zaključiti da je broj konkurirajućih migranata bio podnošljiv u odnosu na broj povoljnih prilika, što se bez poteškoća vidi i u izvornom gradivu tog razdoblja.

Tijekom se razdoblja od pada Pocetinja i banata Srebrenik (1513.) do pada Gvozdanskog i Donjeg Pounja (1578.) raseljenim hrvatskim, slavonskim i ugarskim plemićima, međutim, nije nudio zadovoljavajući broj povoljnih prilika. U tom je razdoblju Kraljevstvo pretrpjelo gubitak središnjih teritorija, dok ostatci su većim dijelom bili zahvaćeni ratnim operacijama, a samo je uzak pojas na zapadu i sjeveru uživao blagodati mira i sigurnosti. U tih je 65 godina Kraljevstvo postalo velikim izvorištem raseljenih plemića, dakle konkurirajućih migranata, a s obzirom na preostale ratom neugrožene teritorije postao je zanemariv izvor povoljnih prilika. Pravi je kaos u tom smislu nastao tijekom civilnog rata između pristalica kraljeva Ferdinanda Habsburškoga i Ivana Zapolje. Obojica su širokogrudno dodjeljivali posjede protivne strane svojim pristalicama prepuštajući im da se za njih sami izbore! Bolja situacija nije bila niti nakon smirivanja toga sukoba jer su Osmanlije uspješno osvajale dijelove Kraljevstva što je izazivalo nove izbjegličke krize. S obzirom na broj povoljnih prilika te na broj konkurirajućih migranata može se zaključiti da su raseljeni plemići u tom razdoblju pokušavali iskoristiti svaku, pa i najmanju priliku. Ako su raseljeni plemići zaista željeli doći do prilike, koja bi u potpunosti zadovoljavala njihove standarde življenja, morali su poput Draškovića uporno čekati na tu priliku i po više desetljeća. Velik broj raseljenih plemića nije takvu priliku nikad dočekaao. Njihovi su nasljednici bili osuđeni na život plemenitih obitelji s posjedima veličine nekoliko kmetskih selišta. Plemstvu je s obzirom na pravce i mjesta njihova useljavanja razdaljina bila zanemariv problem. Problem je bio doći do pravovremene informacije o povoljnoj prilici!

Privilegirani status • *Privileged status*

Razdaljina se u sociološkim studijama stavlja i u odnos s faktorima gravitacije. *Gravitacijski model* pretpostavlja da će potencijalni migrant nastojati minimizirati troškove i napore na taj način da se odseli u najbližu zadovoljavajuću sredinu. Sukladno teoriji središnjeg mjesta, migrant se neće odseliti u udaljeno mjesto, ako postoji bliže imigracijsko mjesto koje zadovoljava njegove potrebe. Pristaše su gravitacijskih modela nakon niza istraživanja uočili da razdaljina koju prevaljuju migranti biva sve većom što su migranti specijaliziraniji (u društvenom ili profesionalnom smislu). Imajući to u vidu, i broj je odredišta za takve migrante znatno ograničeniji.

Vjerujući u pozitivan ishod borbe s neprijateljem, hrvatski su plemići pokušavali ostati u blizini svojega patrimonija tako da steknu od rata pošteđene akvizicije na kratkoj razdaljini. Takav se pristup rješavanju problema ostvarivao uz minimalan trošak i napor oko zbrinjavanja obitelji i oko održavanja dnevnih ili tjednih kontakata s članovima obitelji. Petar Keglević je, primjerice, kroz čitavo vrijeme borbe za svoju baštinu uspijevao zadobiti posjede koji su bili dovoljno sigurni za članove njegove obitelji (Čaklovac, Ustilonja, Kostel i Lobar) i istovremeno dovoljno blizu njegova Bužima. Sukladno gravitacijskom modelu, plemenitom je raseljeniku, dakle, bliži imigracijski prostor (koji zadovoljava njegove potrebe) bio, zapravo, prostor druge zone ratne ugroze i prostor koji nije bio ugrožen ratom u Hrvatskoj i Slavoniji.

Uz te prostore, iznimno su jaka gravitacijska područja imigracije plemića bili slični prostori u Ugarskoj. Osnovni razlog postojanja tih gravitacijskih prostora jest činjenica da se u Ugarskoj nije osporavao socijalni status hrvatskih plemića. Ako nisu imali priliku steći mjesto nove egzistencije u blizini izgubljenog patrimonija, razdaljina koju su prevaljivali bila je irelevantna s obzirom na posebnost njihova društvenog položaja, njihovih znanja i potreba s jedne strane, te s obzirom na ograničenost broja za njih prihvatljivih imigratornih odredišta s druge strane. Ugrinovići od roda Šubića, primjerice, pokušali su ostvariti novi život u Štajerskoj. No, izostankom njihova uvrštavanja u štajersko zemaljsko plemstvo oni su se preselili na posjed Čičov/Csicsó u Ugarskoj, premda je taj posjed bio manji od posjeda onoga u Štajerskoj od kojeg su odustali.

Hrvatski je plemeniti raseljenik, dakle, radije odlazio živjeti u Gornju Ugarsku ili Sedmogradsku nego u mletačke ili habsburške zemlje premda su prvospomenute u usporedbi s potonjima i do tisuću kilometara udaljenije od mjesta njihova podrijetla. Zemlje su pod okriljem krune Sv. Stjepana, očito su, u njihovu gravitacijskom modelu bile »bliže« imigracijsko mjesto koje je zadovoljavalo njihove potrebe nego što su to bile, bliže razdaljine mletačke i habsburške zemlje.

Umjesto zaključka: vertikalna mobilnost društva • *Instead of a conclusion: vertical mobility of a society*

Svi spomenuti i promatrani sociološki tipovi i modeli u istraživanjima šesnaestostoljetnih hrvatskih migracija jesu konceptualizacije fenomena preko kojeg se može prepoznati ne samo trenutni položaj ili preferencija raseljenika za trajanja osmanske ugroze, nego i gotovo nezamisliva *vertikalna mobilnost* društva Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva. Ta se mobilnost naglo pojačavala i ubrzavala od trenutka osmanskog zauzimanja Srbije i Bosne i početkom je druge polovice 16. stoljeća dosegla vrhunac. Razlog je tako široko rasprostranjene društvene mobilnosti ležao u velikoj potražnji obrazovanih i stručnih ljudi, koji su bili potrebni za popunu vojnoga i administrativnog aparata Kraljevstva, počevši od središnjih razina, preko regionalnih, pa do razina lokalnih vlasti. Slične je potrebe imala i tadašnja aristokracija, koja je nastojala izgraditi djelotvorne vojno-administrativne sustave svojih gospoštija, ali i Katolička crkva, koja je ulazila u odlučujuću fazu borbe s Reformacijom. S obzirom na te potrebe, gornji sloj plemstva nije svojim ljudskim potencijalom mogao zadovoljiti rastuću potražnju za visoko obrazovanim kadrom te su ga središnje vlasti stoga nastojale pronaći u nižim slojevima društva – među nižim plemstvom i bogatijim građanstvom.

Premda je takva »funkcionalna potreba« za društvenom pokretljivošću izazvana vanjskim poticajima (stalni ratni sukob, pogibije i brojna iseljavanja potrebnoga kadra u strane države), ona je postala djelotvornom jer su članovi različitih društvenih slojeva u eri egzistencijalne ugroženosti težili očuvati ili čak poboljšati društveni status koji su imali u prijašnjem vremenu. Stupanj vertikalne mobilnosti nije, međutim, ovisio samo o funkcionalnim potrebama ondašnjega društva nego je također ovisio i o personalnim karakteristikama njegova stanovništva; o broju ljudi spremnih da očuvaju ili zadobiju

bolji statusni društveni i gospodarski položaj. Istina, cijena je te mobilnosti bila velika s obzirom na borbenost, frustriranost, napetost i druge nedaće koje je ta mobilnost iznjedrila, ali bez nje Hrvatska (bez obzira na činjenicu što je svedena na »ostatke ostataka«) ne bi mogla izdržati udar Osmanskog Carstva.

Objavljeni izvori i sekundarna literatura • *Published sources and secondary bibliography*

- ADAMČEK, J. i KAMPUŠ, I. (prir.), 1976. Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću. Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, Zagreb.
- ANTOLJAK, S. 1962. Izumiranje i nestanak hrvatskog plemstva u okolici Zadra. Radovi Instituta JAZU u Zadru, 9: 55-115.
- BARÁBAS, S. & THALLÓCZY, L. (prir.) 1913. Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus, köt. 2. MTAK, Budimpešta.
- BERTOŠA, M. 1995. Istra: Doba Venecije (XVI.–XVIII. stoljeće), Pula: Zavičajna naklada »Žakan Juri«, Bidermann, I. H., Neuere slawische Siedlungen auf süddeutschem Boden. Forschungen zur deutschen Landes- und Volkskunde, 1888. Stuttgart.
- BOTICA, I. 2011. Krbavski knezovi u srednjem vijeku, doktorska disertacija. Filozofski fakultet, Zagreb.
- BRACEWELL, C. W. 1992. The Uskoks of Senj. Piracy, Banditry, and Holy War in the Sixteenth-Century Adriatic, Cornell University Press, Ithaca NY.
- ČORALIĆ, L. 2001. U gradu svetoga Marka. Povijest hrvatske zajednice u Mlecima, Golden marketing, Zagreb.
- FRANKAPAN MODRUŠKI, B. 2010. Oratio pro Croatia – Govor za Hrvatsku (1522.), prir. Ivan Jurković – Violeta Moretti, Katedra Čakavskog sabora Modruše, Zagreb.
- GRGIN, B. 2002. Počeci rasapa. Kralj Matijaš Korvin i srednjovjekovna Hrvatska, Ibis grafika i Zavod za hrvatsku povijest, Zagreb.
- HERŠAK, E. (ur.), 1998. Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja, Institut za migracije i narodnosti i Školska knjiga, Zagreb.
- HODINKA, A. & THALLÓCZY, L. 1903. (prir.), A horvát véghelyek oklevéltára, MTAK, Budimpešta.
- HORVÁTH, S. & THALLÓCZY, L. 1912. (prir.), Codex diplomaticus partium Regno Hungariae adnexarum. Comitatum: Dubicza, Orbász et Szana (1244–1710), MTAK, Budimpešta.
- HYNDMAN, P. 1987. The 1951 Convention Definition of Refugee. Human Rights Quarterly, 9/1: 49–73.
- JURKOVIĆ, I. 2002. Das Schicksal des kroatischen Kleinadels unter dem Druck des Osmanenreichs, East Central Europe/ECE, 29/1–2: 235–248.
- JURKOVIĆ, I. 2004. The Fate of the Croatian Noble Families in the Face of Ottoman Advance, doktorska disertacija. Central European University, Budimpešta.
- JURKOVIĆ, I. 2005. Šesnaestostoljetna hrvatska raseljenička kriza i moderna sociološka terminologija. Društvena istraživanja, god. 14, br. 4–5/78–79: 759–782.
- KAMPUŠ, I. 1995. (ur.), Povijest i kultura gradišćanskih Hrvata. Nakladni zavod Globus, Zagreb.
- KARBIĆ, D. 2000. The Šubići of Bribir. A Case Study of a Croatian Medieval Kindred, doktorska disertacija. Central European University, Budimpešta.
- KARBIĆ, M. 2013. Plemićki rod Borića bana. Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod.
- KLAIĆ, N. 1973. Ostaci ostataka – Hrvatska i Slavonija u 16. st. (od Mohačke bitke do seljačke bune 1573.). Arhivski vjesnik, 16: 253–325.
- KLAIĆ, V. 1973. (prir.), Acta Keglevichiana annorum 1322–1527. JAZU, 1917. Zagreb.

- KLAIĆ, V. 1928. Županija Pset (Pesenta) i pleme Kolunić – Prilog za historiju diaspore hrvatskih plemena. *Vjesnik Hrvatskoga arheološkog društva*, NS 15: 1–12.
- KLAIĆ, V. 1981. *Povijest Hrvata*, knj. 4–5. Matica hrvatska, Zagreb.
- KUČEROVÁ, K. 1998. *Hrvati u Srednjoj Europi*. Matica hrvatska i Matica slovačka, Zagreb.
- KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, I. (prir.), »Rapporti della Republica Veneta con Slavi meridionali. Brani tratti dei diari manoscritti di Marino Sanudo«, *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku [dalje: APJ]*, 5 (1859.), str. 1–160; APJ 6 (1863.), str. 161–476; APJ 8 (1865.), str. 1–256; APJ 12 (1875.), str. 257–336.
- KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, I. 1863. (prir.), *Acta Croatica – Listine hrvatske*. Gaj, Zagreb.
- LASZOWSKI, E. 1906. (prir.), *Monumenta historica nob. communitatis Turopolje olim Campus Zagrabiensis dictae*. vol. 3, Tiskom Antuna Scholza, Zagreb.
- LASZOWSKI, E. 1914.–1917. (prir.), *Monumenta Habsburgica Regni Croatiae Dalmatiae et Slavoniae*. vol. 1–3, JAZU, Zagreb.
- LEWIS, G. J. 1982. *Human Migration. A Geographical Perspective*, St. Martin's Press Inc., New York.
- LOPAŠIĆ, R. 1884. (prir.), *Acta historiam confinii militaris Croatici illustrantia*. JAZU, vol. 1, Zagreb.
- LOPAŠIĆ, R. 1890. *Bihac i bihačka krajina*. MH, Zagreb.
- LOPAŠIĆ, R. 1895. *Oko Kupe i Korane*. MH, Zagreb.
- MESIĆ, M. 2002. *Međunarodne migracije: tokovi i teorije*. Filozofski fakultet, Zagreb.
- PALOSFALVI, T. 2012. *The Noble Elite in the County of Körös (Križevci) 1400–1526*, doktorska disertacija. Central European University, Budimpešta.
- PETERSEN, W. A. 1996. *General Typology of Migration*, *American Sociological Review*, 23/3 (1958.), str. 256–266; repr. u: Robin Cohen (ur.), *Theories of Migration*. E. Elgar, Cheltenham – Brookfield VT
- RAUKAR, T. 1997. *Hrvatsko srednjovjekovlje; prostor, ljudi, ideje*. ŠK i Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, Zagreb.
- SIMONITI, V. 1991. *Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stoletju*. Slovenska matica, Ljubljana
- STOUFFER, S. A. 1962. *Social Research to Test Ideas: Selected Writings*. Free Press of Glencoe & MacMillan, New York.
- ŠIŠIĆ, F. 1915. i 1916. (prir.), *Acta comitialia Regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae*, vol. 2 i 3, JAZU, Zagreb.
- ŠTEFANEC, N. 2001. *Heretik Njegova Veličanstva: povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu Barbat*, Zagreb.
- ŠURMIN, Đ. 1898. (prir.), *Acta Croatica – Hrvatski spomenici*. JAZU, Zagreb.
- TOBLER, F. 1886. *Herkunft und Ansiedlung*, u: S. Geosits (ur.), *Die burgenländischen Kroaten im Wandel der Zeiten*. Edition Tusch, 3–50, Wien.

Prof. dr. sc. Ivan Jurković
 Odjel za humanističke znanosti
 Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli
 I. Matetića Ronjgova 1,
 52 100 Pula
 ivanj@unipu.hr

Državni arhiv u Zadru

Marijan pl. MAROJA

Sažetak

Državni arhiv u Zadru za hrvatsku povijest, posebice za povijest hrvatskog plemstva je vrlo važan. Bit će prikazan kroz povijesni razvoj i ustroj, ali i gradiva koja se čuva u njemu, a odnosi se na povijest hrvatskih plemićkih obitelji.

Ključne riječi: Državni arhiv u Zadru, povijesni razvoj, ustroj, pregled čuvanog gradiva iz povijesti hrvatskih plemićkih obitelji.

MAROJA, M. 2014. *State archives in Zadar. Herald of Croatian nobility association. Vol 11. Num 1: 83–94*

The State archive in Zadar is of extreme importance not only for the Croatian History, but also for the history of the croatian nobility. It would be presented through its historical development and organisation and through sources referring the history of the Croatian noble families kept in it.

Key words: *State archives in Zadar, historical development, organisation, sources referring the history of the croatian noble families kept in it.*

Povijest ustanove • *History of the institution*

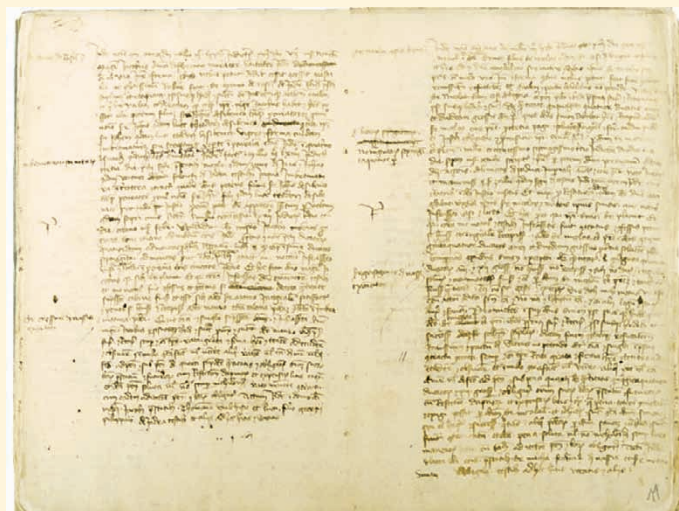
U središtu današnjega Zadra, na tisućljetnom Poluotoku, do poznatih Kopnenih vrata, smjestio se Državni arhiv. U prostoru bivše austrijske vojarne iz 1845. godine, poslije mnogo seoba u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća, smješteni su kilometri dužnih metara neprocjenjiva arhivskoga gradiva. Trebala su stoljeća da bi se na jednom mjestu prikupila tolika količina pisanoga blaga.

Počelo je to još u dalekom srednjem vijeku. Prvi spomen o čuvanju važnih isprava nalazimo u spisu zadarskoga bilježnika Vannes qm. Bernardi de Firma iz godine 1390. U njemu se spominje »archivium communis Jadre«, arhiv Zadarske općine. To je pisani do-

Slika 1. Zgrada Državnog arhiva u Zadru od 1966. godine
 Figure 1: State Archives in Zadar building from the year 1966\

kaz da se već i prije toga vremena, a svakako u doba Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva, čuvalo vrijedne isprave u gradskoj komuni. Brojni samostani u Zadru i oko njega, koji su bili i jedina mjesta pismenosti toga doba, čuvali su već stotinama godina u svojim škrišnjama tisuće isprava iz najstarijih vremena, još iz doba hrvatskih narodnih vladara. Moram naglasiti da je u to vrijeme Zadar bio najvažniji grad Dalmacije i za njega su se vodi-

Slika 2. Javni bilježnik Vannes qm. Bernardi de Firma (1375.-1404.) Zadar
 Figure 2. Notary Vannes qm. Bernardi de Firma (1375-1404) Zadar

le neprekidne borbe između ugarsko-hrvatskih kraljeva i Venecije. Kralj Ludovik I. Anžuvinač koji je vladao od 1342. do 1382. godine, poslije višegodišnjeg rata godine 1358. prisilio je Veneciju da potpiše Zadarski mir kojim se odriče svih prava na hrvatskoj obali i otocima. Prvi put nakon smrti kralja Zvonimira cijelu je obalu oslobodio mletačke vla-

sti. Kralj Ludovik I. nije imao sina i nakon njegove smrti, prijestolonasljednicom je postala njegova kći Marija, zaručnica Žigmunda (Sigismunda) Luksemburškoga, kasnije hrvatsko-ugarskoga kralja (1387.–1437.), a pravu vlast imala je njezina majka, kraljica Elizabeta. To je izazvalo krvave meteže u državi i pobunu plemstva koji su podupirali kandidaturu napuljskoga kralja Karla Dračkoga. Karlo Drački postao je hrvatsko-ugarski kralj, ali njegova vladavina trajala je samo dva mjeseca. Kraljice su ga dale ubiti, što je izazivalo pobunu u kojoj su kraljice bile zarobljene, a kraljica Elizabeta i ubijena u Novigradu kraj Zadra po nalogu hrvatsko-dalmatinskog bana Ivana Paližne. U borbu se uključio i Žigmund koji se okrunio za hrvatsko-ugarskoga kralja. Sljedećih dvadesetak godina vodili su se stalni sukobi dviju strana. Pobunjeno plemstvo 1403. godine u Zadar dovodi i kruni za hrvatsko-ugarskoga kralja Ladislava, sina ubijenoga Karla Dračkog. U borbama sa Žigmundom on je izgubio svoj položaj i prije povratka u Napulj 1409. godine, a poslije višemjesečnog cjenkanja prodao je Veneciji svoje posjede Zadar, Novigrad, Vranu i Pag, a i svoja prava na preostalu Dalmaciju. Na osnovi tog ugovora Venecija se vratila u Dalmaciju i s vremenom ju je cijelu podčinila svojoj vlasti. Većina dalmatinskih plemićkih komuna, nemajući pomoći hrvatsko-ugarskoga kralja, dobrovoljno se podčinila vlasti Venecije. Zadar je ostao glavni grad Dalmacije, a u njemu je bilo sjedište generalnoga providura, tj. središnje vlasti. Generalni providuri, kneževi komuna, kapetani gotovo isključivo bili su Venecijanci, a ne domaće plemstvo. Generalni providur određivao je sve poslove u pokrajini i imao je svoju kancelariju. Godinama rada množi se gradivo upravne vlasti. Godine 1450. mletački dužd Francesco Foscari određuje da se uredi ormari u kojima se čuvaju spisi i da se spisi srede po abecednom redu. Ormari se moraju zatvarati ključem koji će čuvati kancelar. To su pisane isprave koje potvrđuju da se i u najstarijim vremenima znalo cijeniti vrijednost dokumenata. O sustavnom i organiziranom čuvanju dokumenata na jednom mjestu, arhivu, možemo govoriti od početka 17. stoljeća.

Dana 20. rujna 1624. generalni providur za Dalmaciju i Albaniju Francesco Molin, po ovlaštenju mletačkog Senata, osniva Arhiv generalnoga providura u Zadru. Svojim

Slika 3. Palača generalnog providura u kojoj se u prizemlju nalazio Arhiv od osnivanja do 1944.

Figure 3. General governor palace where the Archive was placed in the ground floor since its establishment to 1944

aktom određuje poslove u Arhivu, rad službenika, način rada, donosi propis o poslovanju i zaštiti gradiva. Imenuje prvog upravitelja Nicolu Veglia, prvog poznatog arhivista s državnom plaćom. Za prostor Arhiva određuje prizemlje Providurove palače. Tim prostorom arhiv se koristi i u njemu radi 320 godina, sve do 1944. godine kada zbog oštećenja Providurove palače nastalih bombardiranjem seli u nove prostore.

Dakle, te 1624. godine osnivanja je javna i državna ustanova Arhiv. Od tada pa do danas Arhiv je mijenjao imena i nadležnosti, ali nije prekidao radom, a danas nosi ime Državni arhiv u Zadru. Ova jedinstvena ustanova za deset godina obilježiti će 400. godišnjicu svog utemeljenja.

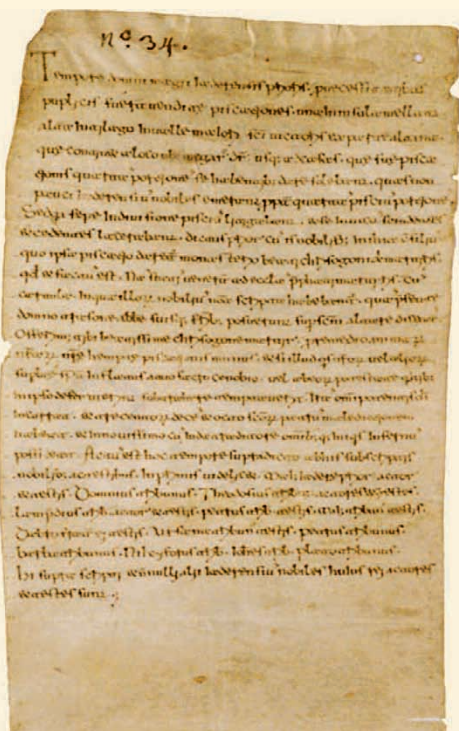
Od njegova osnutka u Arhivu se pohranjuju i čuvaju spisi generalnoga providura za Dalmaciju i Albaniju. Kroz slijedeća stoljeća providuri i namjesnici donosili su nove, sve strože propise o načinu rukovanja spisima. Vrlo brzo nakon osnivanja u Arhiv dolaze i spisi drugih stvaratelja. Tako se u njemu pohranjuju spisi umrlih bilježnika koji su neiscrpan izvor za proučavanje povijesti i života tadašnjih stanovnika. Sačuvani su od 1279. godine. Sam podatak da su sačuvani već od kraja 13. stoljeća govori da su se arhivalije i tada čuvale, ali ne možemo utvrditi na koji način i gdje. Pretpostavljamo da su se čuvala u arhivu komune koji se spominje 1390. godine. U prvoj polovici 18. stoljeća u Arhiv se smještaju spisi zadarske općine.

Nakon pada Mletačke Republike 1797. godine u Dalmaciju dolazi prva austrijska uprava (1797.–1805.). Ona u Arhiv smješta spise zadarskih knezova, kapetana i fiskalnih savjetnika. Nakon austrijskoga poraza od Napoleona i Mira u Bratislavi u Dalmaciji se uspostavlja francuska uprava (1806.–1813.). Ona u Arhiv smješta spise prve austrijske uprave. Francuzi ukidaju mnoge samostane i bratovštine, a njihovi se spisi pohranjuju u Arhiv. Preuzimanjem spisa samostana napose najstarijeg i najbogatijeg, benediktinskoga samostana Sv. Krševana, u Arhiv dolaze tisuće pergamena, a od njih neke datiraju iz 10. stoljeća. Tu su darovnice hrvatskih kraljeva, hrvatsko-ugarskih vladara, papa i drugih velmoža.

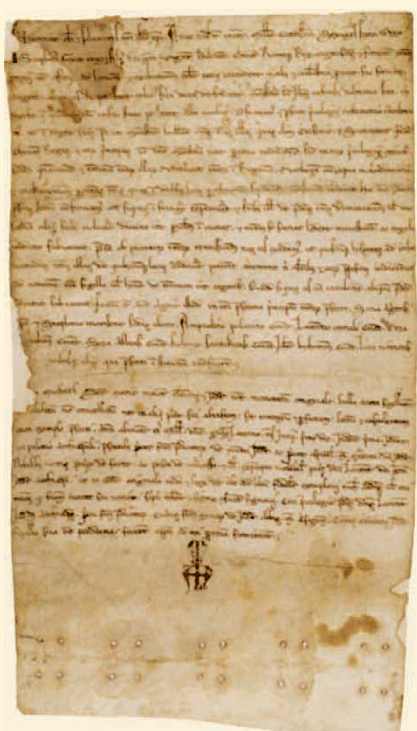
Nakon poraza Napoleona u Dalmaciju dolazi druga austrijska uprava (1814.–1918.). Arhiv djeluje pod nazivom C. k. gubernijalni arhiv ili Arhiv starih spisa C. k. namjesništva u Zadru. U Arhiv se smještaju spisi iz razdoblja francuske uprave.

Začetnik modernog Arhiva bio je Dionizije Böttner, radio je u Arhivu od 1843.–1861. On je organizirao sređivanje gradiva prema arhivskim pravilima. Izrađuju se katalozi, inventari, indeksi i repetitoriji koji se i danas mogu koristiti. Njega u upravljanju Arhivom nasljeđuje sin Sebastijan, a nakon sina unuk Henrik koji upravlja Arhivom do godine 1921. Krajem devetnaestog stoljeća u Arhiv se smještaju stari arhivi dalmatinskih komuna. Tu se smještaju i spisi javnih bilježnika. Od kraja 19. stoljeća u Arhiv se smještaju spisi plemićkih obitelji i poznatih osoba. Ti se spisi protežu na razdoblje od 11. stoljeća na ovamo.

Krajem 1894. godine osniva se Knjižnica Namjesništva. Ta knjižnica, namijenjena službenicima Namjesništva i istraživačima arhivskoga gradiva, sastavljena je od uredskih zbirki i knjiga koje su se skupljale još od mletačkih vremena. Ukidanjem Namjesništva ona će postati dijelom Arhiva, tj. jedan od njegovih odjela. Danas cjelokupni fond knjiž-

Slika 4. Prvi spomen ribarstva u Hrvata iz 995. (prijepis iz 11. st.) perg.
 Figure 4. The first mention of fishing in Croatia in 995 (transcript from the 11th century) perg.

Slika 5. Darovnica kralja Stjepana kojom potvrđuje Krešimirovu darovnicu Rogovskom samostanu, 1166. (prijepis iz 1258.) perg.
 Figure 5. Grant of the Croatian king Stephen confirming Krešimir grant to Rogovski Monastery 1166 (transcript from 1258) perg.

nice broji više od 50 tisuća svezaka građe, što uključuje knjige, časopise, novine, kalendare, rukopise te neknjižno gradivo (mikrofilmovi, video vrpce i compact diskove). Ističemo vrijednost 127 rukopisa, dvije inkunabule i 57 rijetkih knjiga tiskanih u 16. stoljeću.

Grad je Zadar kroz cijelu svoju povijest bio meta raznih osvajača. Nakon Prvog svjetskog rata i raspada Austro-Ugarske Monarhije osnovane su nove državne zajednice. Tako je osnovana i Država Slovenaca, Hrvata i Srba, koja je 1. prosinca 1918. godine ušla u sastav nove države tvorevine, Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Zadar još jednom proživljava teške trenutke svoje povijesti. Na osnovi Londonskog ugovora iz 1915. godine, kao i gotovo cijelu Dalmaciju okupiraju ga talijanske vojne snage. Nakon rata i Rapallskog ugovora između Kraljevine Italije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca iz 1920. godine talijanske snage napuštaju okupiranu Dalmaciju postupno, sve do početka 1923. godine. Tim Ugovorom Zadar i neki otoci prepušteni su Kraljevini Italiji. Zadar je

otrgnut od matice zemlje i svoga prirodnog zaleđa. Kroz stoljeća, glavni grad Dalmacije, sjedište generalnog providura za Dalmaciju i Albaniju, sjedište Dalmatinskoga Sabora i Vlade, i drugih središnjih ustanova, središte kulturnoga življenja Dalmacije odjednom se našao kao izolirani otok. Središte Dalmacije prebacuje se u Split.

Sudbinu odvojenosti prošao je i Arhiv u Zadru. Nakon pada Austro-Ugarske Monarhije Arhiv od 1918.–1922. djeluje pod nazivom Arhiv vlade za Dalmaciju, dalmatinske i korčulanske otoke. Od 1922. godine mijenja ime u Povijesni arhiv kraljevske prefektore, a od 1928. postoji kao samostalna ustanova s nazivom Državni arhiv u Zadru (Archivio di Stato di Zara), a podređen je Ministarstvu unutarnjih poslova u Rimu. Zajednička Komisija za provedbu Rapallskog ugovora provela je podjelu gradiva. Gradivo za predaju Kraljevini SHS preneseno je najvećim dijelom u Split, a manjim dijelom u Biograd, Šibenik i druga mjesta, gdje je zbog nebrige zauvijek propalo. U Split je prenesen dio spisa Namjesništva koji su se odnosili na područje Kraljevine SHS. Veći dio toga gradiva izgorio je u požaru splitskog arhiva.

Drugi svjetski rat bio je poguban za Zadar i Arhiv. U savezničkim bombardiranjima 1943.–1944. godine gradska jezgra praktično je srušena sa zemljom. Nijedan grad na našem tlu nije bio toliko puta bombardiran ni toliko razrušen. Stanovništvo je napustilo grad, pa su ga napustili tako i službenici. Zgrada Arhiva bila je oštećena u bombardiranjima pa su Nijemci gradivo preselili u vojarnu kod Kopnenih vrata, u koju se nakon još nekoliko preseljenja nakon rata, konačno, 1966. godine, smjestio Državni arhiv. U bombardiranjima i nakon njih stradalo je dosta arhivskoga gradiva. Još prije savezničkih bombardiranja Talijani su iz Arhiva odnijeli 74 sanduka najvažnijih spisa i smjestili ih u Veneciju. Nakon rata najveći dio tih spisa, ali ne i svi, vraćeni su u Arhiv.

Zadar je oslobođen 31. listopada 1944. i priključen matici domovini Hrvatskoj. Odmah je započela akcija prikupljanja i spašavanja dokumenata iz gradskih ruševina i smještanje u Arhiv.

Od 1945.–1960. Arhiv djeluje kao Državni arhiv u Zadru i sve do godine 1952., kad je osnovan Arhiv grada Splita, bio je nadležan za cijelo područje Dalmacije, osim područja bivše Dubrovačke Republike i Korčule, a s dodatkom Raba i Paga. Nakon osnivanja Državnog arhiva u Splitu nadležnost je sužena na područje današnjih županija Zadarske i Šibensko-kninske. Budući da je prije nekoliko godina osnovan i Državni arhiv u Šibeniku, danas Državni arhiv u Zadru nadležan je u Zadarskoj županiji (osim općine Gračac) i dijelu Ličko-senjske županije (grad Novalja). Godine 1960. promijenio ime u Historijski arhiv u Zadru, 1993. u Povijesni arhiv u Zadru, a godine 1997. ponovno je dobio ime Državni arhiv u Zadru.

U poslijeratnom razdoblju u Arhiv su preuzeti mnogi novi fondovi pa ih trenutno u Arhivu ima 626 sa stalnim priljevom novog gradiva. Pedesetih godina Arhiv je predao Crnoj Gori arhiv Kotora, a Državnom arhivu u Dubrovniku arhiv Lastova. U poslijeratnom razdoblju u Arhiv su smještene matične knjige (više od dvije tisuće komada), prvo-razredni dokumenti za istraživanje kretanja pučanstva, ali i dokaz tisućljetnoga hrvatstva Dalmacije. Mnoge su pisane glagoljicom, tim jedinstvenim hrvatskim pismom.

U Domovinskom ratu Arhiv nije pretrpio većih oštećenja. Nekoliko granata palo je u dvorište Arhiva, a jedna je pogodila i prouzročila veliku štetu Znanstvenoj knjižnici, koja dijeli zgradu s Arhivom. Međutim, na okupiranom području Zadarske županije od velikosrpskih okupatora uništeno je mnogo arhivskoga gradiva koje je u nadležnosti Državnog arhiva u Zadru. Napose je stradalo gradivo koje se čuvalo u župnim uredima, jer su crkve bile glavna meta povampirenih četnika. Srušeno je i zapaljeno desetak crkava i župnih dvorova.

Danas Arhiv prerasta u modernu ustanovu. Njegovih devet odjela i tridesetak zaposlenika u potpunosti rade na zadovoljavanju javnog interesa, ne samo za državne organe i organe lokalne samouprave, nego i za tisuće pojedinaca kojima trebaju razni podatci iz bogatih arhivskih fondova. U svom sastavu ima i Sabirni arhivski centar u Gradu Novalji u kojem se prikuplja gradivo s područja Novalje.

Kao ravnatelji ove ustanove djelovali su poznati hrvatski znanstvenici i povjesničari, akademik Stjepan Gunjača, akademik prof. dr. Stjepan Antoljak, prof. dr. Dinko Foretić i drugi.

Kroz ovaj Arhiv prošle su tisuće najpoznatijih znanstvenika iz raznih područja znanosti, koji su na osnovi arhivskog gradiva napisali na tisuće knjiga i znanstvenih radova. U Arhivu istražuju znanstvenici iz europskih zemalja, ali i iz SAD-a, Kanade, Australije i Japana.

Izvori za povijest plemstva • *Sources for the history of the nobility*

Arhivsko gradivo Državnog arhiva u Zadru važno je za proučavanje povijesti plemstva. Prije svega može se reći da nema fonda u Arhivu do 1797. (pada Venecije) koji ne donosi podatke o povijesti plemstva. Plemstvo je bilo politički narod, ono je bilo uključeno u sve pore društvenog i političkog života. Plemići su bili nositelji vlasti u komunama, bilježništvu, vojsci, crkvi i svemu ostalome.

Spisi ukinutih samostana • *Documents from cancelled monasteries*

Za vrijeme vladavine Napoleona u Dalmaciji 1806.-1813. godine u arhiv su preuzeti spisi samostana koje je francuska uprava ukinula. Arhivi ukinutih samostana najdragocijeniji su fondove Arhiva jer su najvažniji izvor za upoznavanje srednjovjekovne povijesti hrvatske države i naroda, a i važan izvor za susjedne države. Počinju od 10. stoljeća, a završavaju početkom 19. stoljeća, ukidanjem samostana. Najveću vrijednost imaju originali i prijepisi darovnica hrvatskih kraljeva, hrvatsko-ugarskih vladara, papa, banova i drugih dostojanstvenika. Radi se o tisućama pergamena iz samostana Sv. Krševana, Sv. Dominika, Sv. Nikole iz Zadra i Sv. Kuzme i Damjana u Rogovu na Pašmanu.

Spisi javnih bilježnika • *Notary records*

Spisi javnih bilježnika neiscrpan su izvor podataka o životu stanovništva Dalmacije. Tu se nalaze podatci o proizvodnji, trgovini, ribarstvu i načinu života. Tu su bračni govori među obiteljima, oporuke, spisi o sporovima, kupoprodajama i razni drugi spisi o plemstvu. U Arhivu su pohranjeni spisi bilježnici Šibenika (1380.–1835.), bilježnika Zadra (1279.–1856.), bilježnika Paga (1689.–1821.), bilježnika Raba (1403.–1875.) i Skradina (1725.–1823.)

Spisi komuna • *Community records*

U arhivu se nalaze spisi dalmatinskih komuna, i to: Brača (1589.–1797.), Hvara (1519.–1797.), Korčule (1338.–1797.), Nina (1244.–1797.), Paga (1793.–1797.), Raba (1557.–1797.), Skradina (1773.–1797.), Splita (1341.–1797.), Šibenika (1428.–1797.), Trogira (1312.–1797.), komune Zadar (1300.–1562.), dukale i terminacije komune Zadar (1409.–1797.), spisi kneza Zadra (1518.–1797.), kapetana Zadra (1772.–1797.), spisi Velikog sudbenoga dvora Zadarske komune (1358.–1438.), Pomorskog suda Zadra (1385.–1418.) i providurstva Makarske (1646.–1797) i Omiša (1520.–1797.). To su svakako najvrjedniji spisi za povijest plemstva. Ovdje se nalaze spisi kneževe kancelarije, Velikog i Malog sudbenoga dvora, vijeća komune, fiskalne komore i javnih bilježnika. U tim spisima nalaze se popisi plemstva, članova malog i velikog vijeća, podaci o izborima i postavljanjima na dužnosti u vijeću i komuni i drugi zanimljivi podatci.

Spisi generalnoga providura • *General governor records*

Za razdoblje mletačke uprave u Dalmaciji najvažnija osoba bio je generalni providur za Dalmaciju i Albaniju (tim nazivom nazivalo se područje Boke kotorske do Ulcinja). On je uvijek dolazio iz Venecije kao i kneževi komuna. U njegovim spisima nalaze se podatci o postavljanju na položaje pripadnika domaćega plemstva, a i podaci o imenovanjima kancelara komuna. On je bio instancija u parnicama, donosio je i akte o agregacijama (primanju) u plemićka vijeća. Donosio je i odluke o dodjeli zemlje prilikom naseljavanja pustih područja Dalmacije koja su u strahu pred Turcima napustili stanovnici. Osim toga vrlo su važni i razni katastri i katastarske knjige Dalmacije koje su izrađivane od 1597. pa do pada Mletačke Republike.

Spisi prve austrijske uprave • *Records of the first austrian government*

Među spisima prve austrijske uprave, koja je trajala relativno kratko, od 1797.–1805., dakle samo 8 godina, imamo nekoliko vrlo važnih izvora za povijest plemstva. Važno je napomenuti da je austrijska uprava priznala i nije dirala u povlastice dalmatinskoga

plemstva. Osim spisa Dvorske komisije za Istru, Dalmaciju i Albaniju i Vlade za Dalmaciju, ovdje se ističu dva fonda spisa od izuzetnog značaja za povijest plemstva. To su spisi Dvorskog komesara za Dalmaciju conta Goessea i Guvernera Dalmacije baruna Tommasa de Brady.

Francuska uprava • *French government*

Nakon Mira u Bratislavi 1805. godine, Dalmacija je predana Napoleonu. U Dalmaciji se uspostavlja francuska uprava. U ožujku 1807. godine ta je vlast raspustila plemićka vijeća i sva staleška tijela u Dalmaciji, kao preživjele i novim prilikama neprimjerene ustanove. Poslije stoljeća i stoljeća neosporne vlasti plemstva u Dalmaciji ovom odlukom to je zauvijek nestalo. I u doba francuske uprave, i uprava nakon nje, mnogi su plemići bili u državnim institucijama, ali više nikad nisu povratili svoje stare privilegije. U spisima te uprave nema puno podataka o plemstvu, osim jednog svežnja u spisima Vincenza Dandola.

Spisi druge austrijske uprave • *Records of the second austrian government*

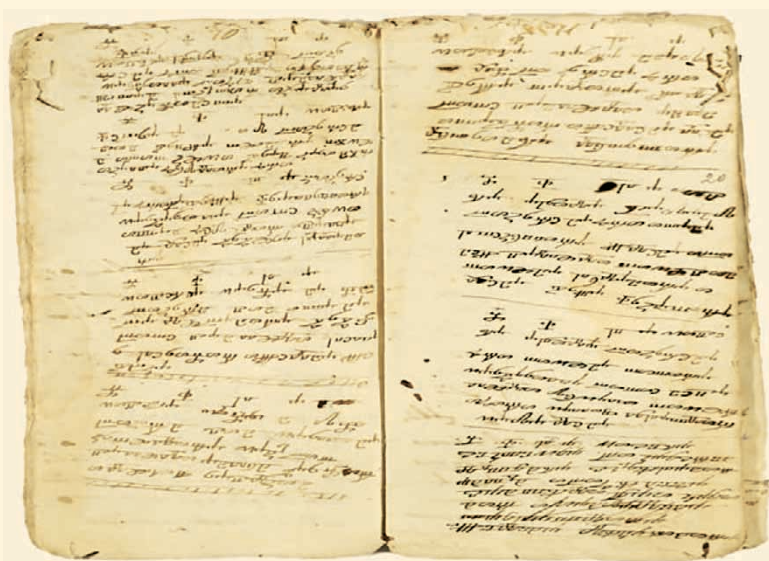
Druga austrijska uprava postojala je u Dalmaciji više od stotinu godina. (1813.-1918.). Centar namjesništva, Dalmatinskoga sabora, vojske i svih drugih državnih tijela bio je u Zadru. Većina toga građiva nalazi se u zadarskom arhivu. U samoj vlasti, ali i kao činovnici, bili su mnogi dalmatinski plemići. Za zasluge u službi mnogi pojedinci postali su carskim ukazima novi plemići. Među njima ima i pojedinaca kojima prethodno nije bilo priznato staro plemstvo. Kad je došla u Dalmaciju, II. austrijska uprava zatekla je u njoj nesređeno stanje u pogledu prava na plemićke titule. Da bi to stanje uredila, carskom odlukom od 13. rujna 1816. austrijska vlada imenovala je Heraldčku komisiju za Dalmaciju. Komisija je trebala obaviti delikatni posao ispitivanja i utvrđivanja podrijetla titula svih plemićkih obitelji u Pokrajini. Ta komisija je radila do 1831. godine, kad je bio napravljen popis plemićkih obitelji, odnosno samo onih obitelji kojima je bilo priznato plemstvo. Kod ovoga moram naglasiti da je plemstvo priznavano selektivno, više po političkim, nego stvarnim činjenicama. Plemstvo je priznato samo najimućnijem dijelu plemstva. Iz većine dalmatinskih komuna plemstvo nije priznato nikome, bez obzira na stoljetne dokumente koji su ga potvrđivali. Osim toga, mnogi osiromašeni dalmatinski plemići nisu ni tražili potvrdu od nove vlasti. Uz Komisiju je uporedno postojao i odjel koji je vodio brigu o plemićkim titulama i poslovima s tim u vezi sve do 1887. godine. Fond Heraldčke komisije ima 77 svežnjeva spisa i 4 knjige. U ovim spisima, nastalim uglavnom u devetnaestom stoljeću, nalaze se i pojedini dokumenti koji zadiru daleko u prošla stoljeća jer su plemići morali pružiti dokaze o svom nobilitetu koji je katkad vukao korijene iz predmletačkog vladanja u Dalmaciji. Ovaj je fond neiscrpan izvor za poznavanje dalmatinskoga plemstva.

Rukopisi i knjige u knjižnici arhiva • *Manuscripts and books in the archive library*

U prebogatom inventaru Odjela arhivske knjižnice, za povijest plemstva najvažniji su statuti komuna iz razdoblja mletačke vlasti, dok su komunama upravljala plemićka vijeća. Statuti su bili zakoni koji su propisivali način i uvjete života u komunama. U knjižnici se nalaze statuti gotovo svih dalmatinskih komuna te Kotora i Raba. Neki su pisani na pergameni i bosančicom kao Poljički statut, a drugi su tiskani, uglavnom u Veneciji. Osim statuta u knjižnici se čuva i Dukala mletačkoga dužda koja se odnosi na Vranski feud Borelli- Galbiani. Tu je i knjiga Album obitelji conte Benja (povijest obitelji) koju je napisao Alfred conte Benja 1907. Najvažnija knjiga koja se nalazi u knjižnici, a tiče se plemstva svakako je *Blasone genealogico*, u rukopisu, napisana od Marcolaura Ruića 1784. godine. Tu su podatci o svim paškim plemićkim obiteljima i njihovim grbovima. Osim tih knjiga, postoje i popisi plemićkih obitelji u službenim vladinim edicijama *Schematismo della Dalmazia*, *Almanacco per la Dalmazia*.

Matične knjige • *Registers*

Nije potrebno mnogo govoriti o važnosti fonda matičnih knjiga koje se nalaze u Arhivu. Prvi podatci o postojanju matičnih knjiga sežu u 3. stoljeće kad su kršćani kod biskupskih crkava vodili imenike krštenih i umrlih vjernika. Po naredbi cara Justinijana u 6. stoljeću čuvaju se i akti o obavljenom vjenčanju. Da su matične knjige postojale u srednjem vijeku, govore razne crkvene sinode u 15. stoljeću. Matičnih knjiga iz tog razdoblja nema sačuvanih, što ne znači da se nisu vodile. Opće propise o vođenju matičnih knjiga za krštene i vjenčane donosi Tridentski sabor, koji je trajao od 1545. do 1563. godine. Rimski je ritual godine 1614. upotpunio odredbe Tridentskog sabora uvođenjem vođenja knjiga umrlih, krizmanih i stanja duša (*Status animarum*). Po tim odredbama vođene su matične knjige sve do reforme matičnih knjiga godine 1816., kada su uvedene tabelarne knjige, umjesto dotadanih narativnih. Zakonom o državnim matičnim knjigama od godine 1946. uvedeno je civilno vođenje matičnih knjiga pri mjesnim odborima, a 1948. godine preuzete su od župskih ureda matične knjige. Mjesni odbori zadržali su knjige mlađe od 1860. godine, a sve starije predane su u Državni arhiv. Međutim, mnogi župnici zatajili su postojanje dijela matičnih knjiga, pa se i danas po župnim uredima nalaze mnoge matične knjige. Kotari Split i Trogir nisu Arhivu predali matične knjige sa svog područja. Danas se u Arhiv preuzimaju i čuvaju matične knjige starije od sto godina. Pisane su latinski, talijanski, francuski, grčki i hrvatski, a pisma su latinica, grčko pismo, ćirilica, bosančica i glagoljica. U Državnom arhivu u Zadru čuva se 2273 matične knjige, a jedna je iz Oliba, vođena od 1565. godine, dakle samo dvije godine nakon održavanja Tridentskoga sabora. Matične knjige neiscrpno su vrelo za proučavanje povijesti hrvatskoga plemstva, izradu rodoslovnih stabala, utvrđivanja zakonitosti potomstva, rodbinskih veza plemićkih obitelji i mnogih drugih vrijednih podataka o plemstvu. Bez njih

Slika 6. Matična knjiga rođenih Oliba, 1565.-1613., glagoljica
Figure 6. Register of Birth of the Island of Olib from the year 1565 to 1613 written
in Glagolitic alphabet

danas bi se teško mogao utvrditi zakoniti slijed pojedinih obitelji. Poznato je da mnogi bez njih, tamo gdje su uništene ili nestale, ne mogu, ili teško mogu, preko posrednih izvora, dokazati zakonitost plemićkoga porijekla.

Obiteljski i osobni fondovi • Family and personal funds

Manji dio tih fondova bio je ustupljen Arhivu, a najveći je dio nabavljen kupovinom. U Arhiv su počeli pristizati još 1895. godine. Prvi obiteljski fond bio je fond obitelji Ponte iz Zadra. Danas se u Arhivu čuvaju brojni obiteljski fondovi. Ne treba posebno naglašavati da su to većinom plemićke obitelji. Neiscrpan su izvor proučavanja povijesti plemstva. U njima nalazimo rodoslovna stabla, veze među pojedinim plemićkom obiteljima, podatke o imovini, poslovanju, politici, životu, nasljeđivanju, vjenčanjima i druge podatke. U Arhivu se čuvaju fondovi obitelji Alberti, Begna, Borelli, Borelli-Galbani, Corponese, Draganić-Vrančić, Fanfogna, Filippi, Lantana, Matafarri, Nimira, Papafava, Ponte, Stocco-Grazeti, Zanchi, Petricioli drugi. Spisi nekih od tih fondova počinju od 11. stoljećem.

Osim navedenih fondova, podataka o plemstvu, pojedincima i obiteljima ima i u drugima fondovima, sve do najnovijeg razdoblja. To su spisi nakon Drugoga svjetskog rata, kad je mnogim plemićkim obiteljima oduzeta imovina konfiskacijom i nacionalizacijom, kad je i samo postojanje plemstva bilo izvrgnuto najgorim uvredama, porugama i ponižavanju.

Zaključak • Conclusion

Kroz četiri stoljeća postojanja Državnog arhiva u Zadru prikupljeno je silno bogatstvo pisanih dokumenata kao svjedoka naše prošlosti. Po vrijednosti svojih fondova, napose onih koji potječu iz srednjeg vijeka, nema mu premca u Hrvatskoj. Treba naglasiti da je nezamislivo poznavanje starije hrvatske povijesti, povijesti Dalmacije, razvoja i povijesti hrvatskoga plemstva bez proučavanja gradiva iz fondova zadarskog Arhiva.

Državni arhiv u Zadru već četiri stoljeća izvršava zadaću koju je dobio u trenutku osnivanja. Prikupljanje, čuvanje, zaštita i obrada i objavljivanje arhivskoga gradiva da bi ono moglo služiti dobrobiti hrvatskom narodu u njegovoj državi. Ovaj rad prikazuje samo dio sačuvanoga pisanoga svjedočanstva povijesti našeg naroda i njegova stoljetnoga predvodnika, hrvatskoga plemstva.

Literatura • References

- DRŽAVNI arhiv u Zadru (DAZD) 2006. Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske, Zagreb
- FORETIĆ, D. 1955. Kratki historijat i Opći inventar Državnog arhiva u Zadru, Arhivist br.1,
- GRBOVI i rodoslovlja iz Povijesnog arhiva u Zadru, katalog izložbe, predgovor dr.sc. Miroslav Granić, Povijesni arhiv u Zadru, 1996.,
- KLAIĆ, N. 1976., Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku, Školska knjiga, Zagreb
- MACAN, T. 2004., Hrvatska povijest, Matica Hrvatska, Zagreb
- MAROJA, M. 2011., Katalog izložbe "Tisuću godina pisane baštine Zadra", Državni arhiv u Virovitici.
- STRGAČIĆ, A. 1959., Inventar fonda matičnih knjiga Državnog arhiva u Zadru, Arhivski vjesnik, II, Zagreb

Marijan pl. Maroja, prof.
Viši arhivist
Državni arhiv u Zadru,
Ruđera Boškovića bb.,
23 000 Zadar
maroja_m@yahoo.com

Povijesna uloga hrvatskog plemstva

Davor pl. Ivanišević

Član Plemićkog stola

Sažetak

Hrvatsko plemstvo bilo je u doba feudalizma i u Ugarskoj i kasnije u Habsburškoj Monarhiji uvažavan predstavnik hrvatskog naroda. Mnogi rodovi velikaša, Zrinski, Frangepani, Kurjakovići, Draškovići, Oršići, Pejačevići i dr. bili su lideri obrane Hrvatske od osmanlijske ugroze, ali i nositelji kulture i gospodarstva. Na žalost, ne samo da se u obje Jugoslavije ta uloga plemstva adekvatno nije valorizirala i priznavala nego i danas još uvijek nije primjereno ocijenjena. Ustaljena je predodžba o plemstvu kao u Šenoinu romanu »Seljačka buna« – svi su plemići Tahiji...

Treba raditi na objektivnoj valorizaciji uloge plemstva do 1850. godine i promijeniti takvu negativnu sliku u svim strukturama od političkih i školskih do područja kulture. Hrvatski plemićki zbor također, u sklopu svojih mogućnosti, svojim cjelokupnim djelovanjem, a posebno svojom tribinom *Uloga hrvatskog plemstva na očuvanju hrvatske nacionalnosti i državnosti, kulture i gospodarstva* pridonosi, tome kao udruga.

Ključne riječi: hrvatsko plemstvo, Hrvatski plemićki zbor

Ivanišević, D. 2014. Historical role of the Croatian nobility. Herald of Croatian nobility association. Vol 11. Num 1: 95–110

During the feudalism in Hungary, as well as later on in the Habsburg Monarchy, the Croatian nobility was the respected representative of the Croatian people. Numerous high-nobility families such as Zrinski, Frangepan, Kurjaković, Drašković, Oršić, Pejačević and others were not only leaders of the Croatian defence against the Ottoman threats, but also the promoters of culture and economy. Unfortunately, that role of nobility was not evaluated and recognised in the appropriate manner in both Yugoslavias and it has not been evaluated adequately even now. A misconception »all noblemen are like Tahí« has been established on the grounds of the »Peasants revolution«, a novel written by August Šenoa.

We should work on an objective valorisation of the role of the nobility till 1850 and change such a negative perception supported by all the structures, from political and edu-

ational, as well as by the structures in the field of culture. The Croatian nobility association contributes as an association within the frames of its capacities to that idea with its activities too, and especially with its Forum under the name »The role of croatian nobility in maintenance of croatian nationality, statehood, culture and economy«.

Key words: Croatian nobility, Croatian nobility association

Uvod • Introduction

Hrvati su stari europski narod. Početkom sedmog stoljeća preko Karpata došli su na područje u kojem danas žive. Tu su uskoro prihvatili kršćanstvo. Ispočetka su bili organizirani u nekoliko kneževina kojima su upravljali knezovi. Od godine 925., od prvoga hrvatskoga kralja Tomislava, pa do 1097., kada je u bitki protiv ugarske vojske na Petrovoj gori poginuo posljednji kralj Petar Snačić, imali su samostalnu državu. U tom razdoblju Hrvatskim Kraljevstvom upravljali su vladari narodne krvi.

Hrvatsko plemstvo, velikaši i niže plemstvo, od 1102. do 1527. u Ugarskoj, a od 1527. do 1918., najprije u Habsburškoj Monarhiji i poslije u Austro-Ugarskoj Monarhiji, afirmiralo se kao vodeća politička skupina hrvatskog naroda u tim državnim zajednicama. Hrvatsko je plemstvo uvažavano kao legitimni politički predstavnik hrvatskog naroda u spomenutim državama, kojima je hrvatski narod svojom voljom pristupio, radi zaštite svojih nacionalnih interesa.

Najprije je Hrvatsko Kraljevstvo 1102. godine pristupilo Ugarskoj. Nakon poraza hrvatske i ugarske vojske na Mohačkom polju od Turaka 1526. godine, Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo uz pristanak hrvatskih predstavnika, radi zaštite od Turaka, svojevolumeno je postalo sastavni dio Habsburške monarhije.

Slično je bilo i u drugom dijelu Hrvatske, s južne strane Velebita, sve do Dubrovnika. Dubrovnik je zaslugom svoga plemstva uspio očuvati status samostalne republike. Taj drugi dio Hrvatske, osim Dubrovačke Republike također je, stjecajem povijesnih okolnosti od 1409. do 1797. bio je u sastavu Mletačke Republike. Mletačka Dalmacija i Dubrovnik, kao i kontinentalna Hrvatska, cijelo je 19. stoljeće sve do 1918. godine, bili u sastavu Austro-Ugarske.

Plemićke titule pojedini su istaknuti Hrvati dobivali upravo od vladara spomenutih državnih zajednica, a one su bile priznanje za posebne zasluge u obrani od vanjskog neprijatelja, ponajprije Turaka. Te su titule također bile i priznanje za izvrsnost i posebno uspješan doprinos ukupnom društvenom napretku i upravljanju javnim poslovima, od lokalne do državne razine.

Hrvatsko je plemstvo kao društvena elita hrvatskog naroda, više od osam stoljeća, zajedno sa društvenim elitama drugih naroda, unutar tih najmoćnijih europskih država, ispisivalo njihovu, ali i hrvatsku povijest i u tome je, imalo istaknutu ulogu.

Tako je hrvatsko plemstvo svjedočilo postojanje hrvatskog naroda na europskom prostoru i njegovu uključenost u obranu kršćanstva i u stvaranje tekovina europske civilizacije, predstavljajući hrvatski narod u svim institucijama i predstavničkim tijelima, od lokalnih do najviših državnih razina.

Hrvatsko se plemstvo je kroz stoljeća zajedništva sa drugim narodima, koji su bili sastavni dio država kojima je pripadao i hrvatski narod, ponašalo lojalno prema vrhovnoj državnoj vlasti, sukladno političkim prilikama, dok god ona nije ugrožavala ravnopravne nacionalne odnose i nametala hegemoniju.

Pri tome, plemstvo nije zaboravljalo da je temeljni nacionalni interes očuvanje nacionalnog identiteta, što je osnovni preduvjet za osnivanje samostalne države, ako bi se za to u budućnosti ukazala prilika.

Taj politički cilj ostvario se tek krajem 20. stoljeća, kada plemstvo više nije postojalo. To ni malo ne umanjuje njegove napore i zasluge u tom pravcu jer se u dugotrajnom razdoblju, dok je predvodilo hrvatski narod, izborilo za potrebne uvjete da se jednoga dana i ostvari taj višestoljetni san hrvatskog naroda.

Najpoznatiji velikaški i plemićki rodovi • *The most famous aristocratic and noble families*

Među plemenima koja su naselila područje u kojima danas žive Hrvati s vremenom su se istakli pojedini rodovi: Šubići, Gusići, Nelipići, Krčki knezovi, kasnije Frankapani, a i drugi koji su i u vrijeme narodnih vladara smatrani plemstvom.

Najpoznatiji hrvatski velikaški rodovi od kraja 11. stoljeća pa, do 14. stoljeća i dalje, bili su: Kačići, Kukari, Čudomerići, Snačići Mogorovići, Gušići, Babonići i Šubići.

Sjedište Šubića bilo je u Bribiru. Tvrđava Bribir, nedaleko od Skradina bila je na stratiškom pravcu putova koji od mora vode u unutrašnjost. Iz tog je roda i hrvatska kneginja Jelena, kći Jurja II. Šubića, supruga bosanskog velmože Vladislava Kotromanovića, majka bosanskog kralja Tvrtka I. Iz tog roda birali su se gradski knezovi i banovi. Nakon što je Juraj III., sin Pavla Šubića i Elizabete Frankapan, od ugarskoga kralja 1347. godine dobio utvrđeni grad Zrin, on se počeo nazivati Juraj Zrinski, a njegovi nasljednici postali su pripadnici velikaškog roda Zrinskih i tako sve do 1703. godine.

Nakon poraza ugarske i hrvatske vojske od Sulejmana Veličanstvenog na Mohačkom polju 1526. godine, kada je na bojnopolju poginuo i ugarsko-hrvatski kralj Ludovik, hrvatsko i ugarsko plemstvo okrenulo se Habsburgovcima. S hrvatske strane u donošenju te povijesne odluke sudjelovali su plemići Frankapani, Jurišići i Karlovići, sljedbenici velikaške obitelji Kurjakovića, podrijetlom iz starohrvatskog plemena Gusića. Orijentacija na Habsburšku Monarhiju bila je vizionarska u vremenima kada se zbog realnog odnosa snaga nije moglo oduprijeti Osmanlijama, koji su širili svoje carstvo širom europskih prostora. Zahvaljujući toj odluci, kasnije je lakše provedena integracije Slavenskog i Hrvatskog Kraljevstva i uspostavljeno modernije političko ustrojstvo hrvatskog nacionalnog korpusa unutar Monarhije.

Među prvim povijesnim osobama koje su se istaknule u borbama protiv Turaka, početkom 16. stoljeća spominje se Petar Dobroslović. U tim borbama s Turcima naročito se istaknuo i Krsto Frankapan, koga ugarski kralj Ludovik II. naziva »braniteljem Dalmacije«. Nikola Jurišić zaustavio je pod Kisegom 1532. godine napredovanje Sulejmana Veličanstvenog, a 1560. godine knez Nikola Zrinski na bojnopolju nanosi teške pora-

ze turskoj vojsci. Barun Ivan Lenković sudjelovao je u odbrani Sigeta od Turaka, a 1593. kršćanska je vojska pod zapovjedništvom bana Erdödyja, pod Siskom porazila tursku vojsku i od tada, poslije stoljetne defanzive, počinje sve uspješnija ofanziva, protiv dotada na ovim prostorima nadmoćnijih Turaka. I predstavnici roda Babonića jednog od najpoznatijih slavonskih plemićkih rodova, dali su doprinos u borbama protiv Turaka.

Godine 1596. kršćanska vojska pod vodstvom bana Ivana Draškovića porazila je Turke kod Petrinje. U 17. stoljeću u borbama protiv Turaka istakli su se i Smiljanići, koji su u 18. stoljeću primljeni u ninsko plemstvo.

Kasnije, ban Nikola Zrinski, praunuk Nikole Šubića Zrinskog, sigetskog junaka, i brat Petrov, sve do 1664. godine nanosi poraze Turcima i pronosi slavu Zrinskih po čitavoj Europi. I njegov brat Petar bio je veliki junak, o čemu najbolje govori podatak da su ga na bečkom dvoru nazivali »štitom kršćanstva«.

Nakon smrti u tamnici u Gracu 1703. Ivana Antuna, sina Katarine Zrinski i Petra Zrinskog, a kojega je zajedno s Franom Krstom Frankapanom dao pogubiti hrvatsko-ugarski kralj Leopold, zbog njihova otpora centralizmu i apsolutizmu, pronoseći kroz pet generacija, uz Frankapane slavu hrvatskog naroda širom Europe, ova slavna obitelj nestala s političke pozornice.

Zrinski i Frankapani ostavili su neizbrisiv trag u hrvatskoj i europskoj povijesti, zbog skoro dvostoljetnog otpora najezdama Turaka na one hrvatske prostore koji su tada bili u sklopu Habsburške Monarhije.

U doba burnih revolucionarnih promjena za nacionalno osvješćenje diljem Europe 1848. godine, u Hrvatskoj se jedan od istaknutih vođa Ilirskog pokreta Ivan pl. Kukuljević, nastavljajući djelo grofa Janka Draškovića i Ljudevita Gaja, zalagao za cjelokupnost Hrvatske, hrvatski jezik i ukinuće kmetstva.

Treba spomenuti i Josipa grofa Jelačića-Bužinskog, koji je ostavio dubok trag u političkom životu, pa grofove Pejačeviće, koji su ostavili trag u političkom i kulturnom životu ali i brojne druge plemićke obitelji koje su davale veliki doprinos društvenom razvoju kao što su grofovi: Keglevići, Ratkaji, Bedekovići, Celjski, Kulmeri, Jankovići, Oršići, Patačići, zatim obitelji Blagajski-ogranak Babonića, Eltz, Vranyczany-Dobrinović, Adamović-Čepinski i druge.

Hrvatski velikaši i niže plemstvo opravdavali su na taj način veliki ugled u Monarhiji koja ih je odlikovala za spomenute i druge zasluge plemićkim naslovima različitog ranga. Oni su istovremeno podizali i ugled hrvatskog naroda kao snažnog čimbenika sigurnosti i obrambene sposobnosti, ali i razvijanja društvenih odnosa u Habsburškoj Monarhiji.

Kao u kontinentalnoj Hrvatskoj, tako i u Dalmaciji, koja je bila pod Mletačkom upravom, mnogi dalmatinski plemići i ratnici istakli su se u borbama s Turcima. Najbolje se to moglo vidjeti u Lepantskoj bitki u kojoj se 1571. na moru sukobiše mletačka i turska flota. Na strani Venecije bili su Papa Pio V. i španjolski kralj Filip II. U toj floti Svete lige bilo je i osam galija dalmatinskih gradova. Spominju se komandanti Alviz Cipico, Z. de Dominis, Jerolim Bizanti, Kolane Dražić, Ludvik Cikuta, Kristofor Lučić, Ivan Balčić i Domeniko dell Tacco iz Kopra. Turci su doživjeli strahovit poraz i time je riješe-

na sudbina Mediterana. Oni se nikad nisu oporavili od tog poraza na moru, što se odrazilo i na njihove buduće ambicije da zagospodare Sredozemljem.

Teško bi bilo nabrojati sve pojedince koji su se iz cijele Dalmacije i priobalja, koje nije pripadalo Dalmaciji, istaknuli u borbama protiv Turaka, ali i na drugim područjima. Spominjemo samo neke, iz Splita, Tartaglia, Cindro, Cambi, Marulić, (istakao se u književnosti), iz Poljica Žarko Dražojević, iz Senja Ivan Lenković i Pavao Riter Vitezović, (istakao se i u književnosti) iz Zadra Smiljanić i Borelli, iz Dubrovnika Gundulić i Držić, (istaknuli su se u književnosti) te Bona-Burić, iz Šibenika Vrančić i Draganić–Vrančić (istaknuli su se u obavljajući visokih državnih dužnosti i u znanosti), iz Trogira Cipico i Garagnin–Fanfogna, iz Makarske Pavlović–Lučić, Kačić i Alačević, zatim s Hvara Hani-bal Lucić, renesansni pjesnik, i Petar Hektorović (istakli se u književnosti), iz Rijeke Ivan pl. Zajc (istaknuti glazbeni umjetnik) itd.

Hrvatsko plemstvo, u sklopu onih političkih sustava i državnih zajednica u kojima se našao hrvatski narod, od gubitka hrvatske samostalnosti, pa sve do pojave građanskog društva, poslije Francuske revolucije i kasnije do Prvog svjetskog rata, odigralo je prepoznatljivu i pozitivnu društvenu ulogu. Ono je najzaslužnije za kontinuirano stvaranje uvjeta za osamostaljenje hrvatskog naroda u samostalnu državnu zajednicu, čim se za to ukaže prilika.

U nastavku teksta navodi se samo nekoliko primjera ključnih političkih odluka koje je donosilo hrvatsko plemstvo, a koje su imale povijesnu važnost i veliki utjecaj na budućnost hrvatskog naroda.

Godine 1102. predstavnici hrvatskog plemstva uspjeli su sa ugarskim kraljem Kolomanom sklopiti Ugovor o načinu budućeg uređenja državnih odnosa. To rješenje osiguravalo je očuvanje određenog stupnja autonomije i političkih prava hrvatske zajednice, uz prenošenje dijela suvereniteta na Ugarsku, priznavanjem ugarskog kralja za svoga vrhovnoga poglavara, ali uz njegovu obvezu da se ugarski kraljevi posebno krune i krunom hrvatskih kraljeva. Takvim rješenjem hrvatski narod, unatoč poraza od vojno nadmoćnijeg protivnika, odlukom svoga vodstva, nije ostao bez izgleda da se u budućnosti i dalje bori za svoje interese i svoja prava, uključujući i pravo na vlastitu državu.

Kada su hrvatski velikaši, knezovi Nikola Zrinski, Krsto i Vuk Frankapan, Ivan Karlović i drugi, 1527. godine proglasili Ferdinanda za hrvatskoga kralja, hrvatsko plemstvo, tj. legalni predstavnici hrvatskog naroda, pokazali su i ovom prilikom da su u stanju samostalno donositi ključne političke odluke. Bilo je to poslije poraza ugarsko-hrvatske vojske od Turaka na Mohačkom polju. Tada je ulazak pod okrilje Habsburške Monarhije bilo jedino rješenje koje je obećavalo veće izgleda za održanje hrvatske nacionalne opstojnosti u teškim vremenima obilježenim borbama protiv turske ugroze.

Gotovo 200 godina kasnije, 1712. godine Hrvatski sabor u Zagrebu, u kojem je veliki broj zastupnika bio iz redova plemstva, donio je poseban Zakon kojim je određeno, da Ugarski sabor nije više nadležan za pitanja zakonodavstva Kraljevine Hrvatske, pa je to bio veliki uspjeh i korak u pravcu ostvarivanja većih autonomnih prava.

Još jedna važna odluka hrvatskog plemstva 1848. godine, govori o kontinuitetu borbe za stvaranje nacionalnog jedinstva i objedinjavanja hrvatskog nacionalnog korpusa

s obje strane Velebita. Naime, tada je Ivan pl Kukuljević-Sankcinski, na Skupštini u Zagrebu predložio da se sjedine sve hrvatske zemlje, Hrvatska, Slavonija, Vojna Krajina i Dalmacija s Rijekom, što bi bio ujedno i prekid državno-pravnih odnosa s Ugarskom. Habsburški car, a hrvatski kralj, tada je imenovao grofa Josipa Jelačića za bana, obećavši mu punu podršku za provođenje ove ideje u život.

Iako će se ta ideja u potpunosti ostvariti nakon više od pola stoljeća kasnije, u sklopu jedne druge monarhije, vrijedna je spomena kao svjedočenje o aktivnosti plemstva u pravcu okupljanja cijelog hrvatskog naroda u Austro-Ugarskoj, s jasnim ciljem da se u budućnosti lakše udare temelji za samostalnu državu na cijelom njihovom povijesnom području.

Dvadeset godina kasnije, 1868. godine, predstavnici Hrvatskog sabora u kojem je u najvećem broju bilo zastupljeno i plemstvo, otišli su i korak dalje. Utanačili su sa Ugarskim saborom, Ugarsko-Hrvatsku nagodbu, kojom Hrvatska ostvaruje autonomiju u odnosu na Ugarsku u nekim oblastima, kao što su zakonodavstvo, pravosuđe, prosvjeta i uprava, a u nekim drugim poslovima odlučuje Zajednički sabor svih kraljevina ugarske krune. Ugarska se obvezala da će prihvatiti ustrojstvo autonomne Hrvatsko-slavonsko-dalmatinske Zemaljske vlade u Zagrebu, koja bi trebala biti nadležna za navedene samostalne poslove. Hrvatsko-Ugarskom nagodbom Hrvatima je priznata državopravna posebnost i autonomni unutarnji poslovi. Iako Nagodbom nije bilo povoljno riješeno pitanje podjele državnih prihoda i status grada Rijeke bio je to dobar odgovor u sklopu postojećih mogućnosti, na pokušaje ugarskog dijela monarhije da nametne svoju volju, putem odluka koje ne bi dovoljno vodile računa o hrvatskim interesima.

Hrvatski sabor 1918. godine, nakon poraza i raspada višenacionalne Austrougarske u Prvom svjetskom ratu, konačno raskida državno-pravne odnose s Austro-Ugarskom i donosi odluku o pristupanju Državi Slovenaca, Hrvata i Srba. I tu su odluku samostalno donijeli legitimni predstavnici hrvatskog naroda, nadajući se da će u novonastalim okolnostima, izlaskom iz Habsburške Monarhije, u zajednici južnoslavenskih naroda, biti bliži još većoj autonomnosti i ravnopravnosti odlučivanja u novonastaloj državnoj zajednici.

Unatoč tome što su se već tada pojavile dvojbe u vezi sa ustrojstvom Države, pa Hrvatska narodna stranka nije dala svoju suglasnost na Ustav, jer nisu prihvaćeni prijedlozi hrvatskih predstavnika da ustrojstvo države bude na federalnim osnovama, ulazak u novu državnu zajednicu bio je pomak u dobrom smjeru, što će se tek pokazati slijedom daljnjih povijesnih događanja.

Već ovih nekoliko važnih odluka u kojima je sudjelovalo hrvatsko plemstvo u najvažnijim prekretnicama hrvatske povijesti, od gubitka samostalnosti 1102. do raspada Austro-Ugarske, ilustriraju kontinuitet političke borbe plemstva za nacionalne interese hrvatskog naroda.

Kao što se vidi, hrvatski velikaši i ostalo plemstvo, do Prvog svjetskog rata, a nove političke elite nastale potkraj dvadesetoga stoljeća, kontinuirano su slijedili istu političku ideju. Ta ideja konačno je ostvarena kada je nakon velike pobjede hrvatskog naroda u Domovinskom ratu stvorena samostalna Republika Hrvatska.

Plemstvo u hrvatskoj javnosti. • *The nobility in croatian public*

Hrvatsko plemstvo kao elitni društveni sloj koji je predstavljao hrvatski narod u Ugarskoj, Habsburškoj Monarhiji, Austro-Ugarskoj i Mletačkoj Republici, od gubitka hrvatske samostalnosti pa sve do kraja Prvog svjetskog rata, odigralo je prepoznatljivu i pozitivnu društvenu ulogu. Ono je najzaslužnije za očuvanje hrvatskog nacionalnog identiteta i stvaranje uvjeta za sve većom autonomijom u cijelom tom razdoblju, ne zaboravljajući da je krajnji cilj, uspostava samostalne države koja je postojala prije 1102. godine. Bez tog doprinosa u svjedočenju hrvatskog identiteta ne bi se moglo u današnje vrijeme postaviti čvrst temelj za opstojnost hrvatske države kao ravnopravnog političkog subjekta, u sklopu suvremene europske zajednice država. Bilo bi također nemoguće svjedočiti pripadnost hrvatske političke i kulturne baštine europskom civilizacijskom krugu.

Međutim društvena situacija, nastala spletom povijesnih okolnosti u 20. stoljeću, dovela je u pitanje tu konstataciju, pa je danas potrebno uložiti veliki napor da se svestranije uobličiti javno mišljenje, o povijesnom mjestu, ulozi i zaslugama plemstva u hrvatskom društvu.

Uspostava države poslije Prvog svjetskog rata, najprije na načelima hegemonije većinskog naroda, ili kako je neki zovu velikosrpske Jugoslavije, a nakon toga, poslije Drugog svjetskog rata, države u kojoj će se vodeća društvena elita regrutirati iz redova proletarijata, pokazali su se eksperimentima koji nisu bili održivi.

Takav razvoj društvenih odnosa zasnivao se je na označavanju plemstva glavnim protivnikom ostvarivanja novog društva, na osnovama dominantne uloge proletarijata, na potiskivanju nacionalnih i vjerskih težnji i brisanju iz sjećanja povijesne uloge plemstva u očuvanju hrvatske državotvorne ideje.

Upravo takav splet povijesnih okolnosti u Hrvatskoj i tako prešućena povijesna uloga plemstva odredili su sudbinu plemstva. Ona je u funkciji dnevne politike, odjednom postalo simbolom svega nazadnog. Ta iskrivljena slika nastala u hrvatskoj javnosti u stoljetnom razdoblju, ostala je, na žalost, do danas i nakon propasti državnih uređenja koja su tu sliku stvarala.

Bez obzira što u navedenim političkim okolnostima nije teško shvatiti takav odnos javnosti prema društvenoj skupini koja je bila ono najbolje što je iznjedrio hrvatski narod u višestoljetnom razdoblju, teško se pomiriti s posljedicama takve indoktrinacije koja je prisilno nametnuta naciji, od trenutka kad je plemstvo ukinuto u državi kojom je upravljao Aleksandar Karađorđević i kasnije u Socijalističkoj Jugoslaviji, koja ga je označila ideološkim protivnikom.

Kao što je poznato, većina srpske vlastele nestala je prije više stoljeća. Turci su pobili krupno plemstvo, a niže plemstvo pobjeglo je u Austro-Ugarsku ili se islamiziralo. U vrijeme kad je ukinuto hrvatsko plemstvo, srpsko plemstvo uglavnom nije postojalo.

Sasvim je drugačiji odnos drugih europskih zemalja prema svome plemstvu, iako je i u njima ono također ukinuto, ali uz puno poštovanje i realno vrednovanje njegove povijesne uloge. Plemstvo nije ukinuto u tim zemljama zbog toga što je bilo državni neprijatelj, nego zato što su se nakon razvoja parlamentarne demokracije pojavili novi obli-

ci naprednijeg građanskog društva koji su zamijenili prethodne, što su stoljećima prije toga bili dominantni u feudalnom društvu. A gdje god je ono i ukinuto demokratskim putem, ono je zadržalo svoje položaje u diplomaciji, u bankarstvu, utjecaj u gospodarstvu, a u nekim državama dopušteno je i nošenje plemićkih titula, radi poštivanja tradicije, bez prava na bilo kakve privilegije.

Procjenjuje se da danas samo u Njemačkoj ima više od sto tisuća potomaka plemića, a u Austriji više od deset tisuća. Za Hrvatsku nemamo statističke podatke, ali vjerojatno nećemo puno pogriješiti ako procijenimo da ih ima najmanje tisuću (u Hrvatskom plemićkom zboru ima ih 230). U Poljskoj, koja je kao i Hrvatska prošla tranziciju u zemlju nove demokracije, zbog kulturoloških razlika odnos prema plemstvu ostao je pun uvažavanja, a neke navike i običaji u lijepom ponašanju, i danas su se održale kao dio tradicije i kulturne baštine.

S druge strane, od zlonamjernih kritičara možemo čuti i tvrdnju da Hrvati u najvećem dijelu svoje povijesti nisu imali vlastitu državu, niti svoju društvenu elitu koja je mogla ostaviti neki trag u europskoj povijesti, civilizaciji i kulturi, pa zbog toga Hrvati i nisu povijesni narod koji se može uspoređivati s drugim povijesnim narodima, o čemu pored ostaloga svjedoči i njegov odnos prema plemstvu.

Zar upravo pasivan stav nadležnih državnih institucija prema pozitivnoj ulozi našeg plemstva, u društvenim zbivanjima u europskom prostoru i sramežljiva šutnja o tome kulturnih i političkih elita u javnosti danas, ne idu u prilog takvim stavovima.

Zbog čega izostaje aktivniji pristup u osvjetljavanju povijesne uključenosti hrvatskog plemstva u europske političke, kulturne i civilizacijske tokove. Na takav pristup trebali bi biti motivirani željom i potrebom da svojoj i europskoj javnosti pokažemo, ne samo da je hrvatski narod podnio velike žrtve, u svim u ratovima za obranu kršćanstva, nego i da je kroz sudjelovanje u upravljanju europskim državnim zajednicama, u čijem sastavu je bila i hrvatska zajednica, davao u njima i doprinos kreiranju društvenih odnosa i ukupnoga društvenog napretka.

O ulozi plemstva u povijesti nema ni dovoljno istraživačkih projekata, okruglih stolova i tiskanja povijesnih knjiga i publikacija, iako među povjesničarima postoji veliki interes. U nadležnim institucijama nema dovoljno interesa da se takvi projekti dovoljno financijski podrže pa da se tim novim saznanjima dopune i obogate udžbenici povijesti u svim stupnjevima obrazovanja te da se uvedu obilježavanja brojnih važnih događaja iz prošlosti u kojima je došla do izražaja pozitivna uloga hrvatskoga plemstva.

U udžbenicima povijesti, stručnim publikacijama i medijima, ne spominju se za služe ogromnog broja hrvatskih plemića, a ako se neki od njih i spomenu, ne navode se njihove plemićke titule koje simboliziraju njihov položaj u europskom sustavu vrijednosti, pa prema tome i udio u stvaranju tih vrijednosti.

Kao posljedica takva odnosa u obilježavanju javnih objekata imenima plemića, također se izostavljaju njihovi plemićki naslovi, što najbolje govori o tome da se još uvijek prema svojoj prošlosti ne odnosimo sa dužnim poštovanjem prema osobama koje su je stvarale.

Zaboravljamo da u najmoćnijim europskim državama u kojima se je našao hrvatski narod, upravo plemićke titule hrvatskih predstavnika najbolje svjedoče o socijalnoj

uključenosti predstavnika hrvatskog plemstva u sustav vrijednosti koji je u to vrijeme u Europi postojao i da su ti plemićki naslovi bili direktno proporcionalni, ne samo njihovom društvenom položaju na hijerarhijskoj ljestvici, nego i njihovom doprinosu funkcioniranju vlasti unutar postojećih državnih struktura.

Svijetli primjeri brojnih hrvatskih plemića koji su obilježili važne povijesne događaje i tako svjedočili u njima ne samo nazočnost, nego i doprinos junačkoj obrani Europe od Turaka, ali isto tako i određeni doprinos demokratskom uređivanju svega onoga što se je tada zvala država i društvo kojem smo pripadali, nedovoljno su zapaženi u domaćoj javnosti.

O tome da se možemo ponositi ponašanjem plemstva u prošlosti govore i brojni primjeri zastupanja narodnih težnji i interesa i u situacijama kada se i pod cijenu gubljenja života ili društvenog položaja trebalo suprotstaviti pokušajima germanizacije, mađarizacije ili talijanizacije ili drugim načinima inauguriranja dominacije hegemonije, bilo s ugarske ili austrougarske strane u kontinentalnoj Hrvatskoj, ili sa strane Venecije u Dalmaciji.

Uvijek se moramo sjećati velikih žrtava koje je plemstvo moralo podnositi. Zrinsko-Frankopanski pokret protiv sve većeg centralizma i apsolutizma u Habsburškoj Monarhiji i tragedija 1671. godine, kada su predstavnici najpoznatijeg velikaškog roda Petar Zrinski i Fran Krsto Frankapan to platili svojim životom jedna je od tih žrtava. To je privremeno označilo snažnije prodiranje habsburške dominacije u donošenje političkih i gospodarskih odluka na hrvatskom prostoru. Tada je privremeno likvidirana moć najvažnijih domaćih velikaških rodova, a njihova su mjesto zauzeli, uglavnom ugarski velikaši.

Međutim, unatoč tako visoko plaćenju cijeni, nikada ne smijemo zaboraviti da je hrvatski narod pod vodstvom svoga plemstva, samostalno izabrao zajednicu sa dvije najmoćnije kršćanske države, u prvom redu radi zaštite od turskih osvajanja, što je ujedno značilo i prihvaćanje djelomičnog gubitka suvereniteta, kao nužnom posljedicom. U protivnom prijetila nam je možda ista sudbina kao narodima u susjednoj državi u kojoj se je, na političkoj pozornici, poslije četiri stoljeća turske vladavine, pojavila takva etnička struktura i današnje ustrojstvo države, koje je još uvijek izvor političke nestabilnosti.

Osamsto godina pod Ugarskom i Austrijom, u jednom dijelu, i četiristo godina pod Venecijom, u drugom dijelu hrvatskog povijesnog područja, značilo je ciljano mirenje s ograničenim gubitkom suvereniteta, u interesu nekih drugih važnijih ciljeva, nikako sluganstvo, kako bi to netko htio nazvati. Ta odluka plemstva očuvala je današnje područje Hrvatske od islamizacije i prihvaćanja druge kulture koja nije bila bliska hrvatskoj povijesnoj i kršćanskoj tradiciji. Ta je odluka ujedno omogućila da je hrvatska zajednica imala u prošlosti bolju šansu urbanizirati prostor i urediti život, primjenom uređenog zakonodavstva dvije velike i moćne europske države, jednom riječju brže se uključiti u europski civilizacijski krug.

Pravi smisao tih odluka i žrtava plemstva u hrvatskoj javnosti još se ne prepoznaju i ne cijene. Često se pod utjecajem politički intoniranih stavova i iz kulturne sfere pojavljuju isti tonovi. Tome su na žalost pridonijela i neka priznata pera naše književnosti, koja su sukladno svojim inspiracijama i slobodnom umjetničkom uvjerenju koje mora-

mo poštovati, selektivno biraju teme kada su pisala o dekadenciji, moralnom propadanju i bešćutnosti plemstva (Krleža) ili o brutalnom gušenju seljačkih protesta (Šenoa). Ne možemo im zamjeriti što njihov interes nije bio, opisivati događaje sagledavajući ukupnost pojava i događaja, iz čega bi se tek realno moglo zaključiti, koja je stvarna uloga hrvatskog plemstva. To je zapravo puno više zadaća povjesničara.

Matija Gubec, pod cijenu smrti bori se za slobodu i pravdu protiv moćnih feudala- ca na čelu sa Franjom Tahijem i završava je tragičnom smrću, kao što je i Zrinsko-Fran- kopanski pokret, također završio odsijecanjem glava vođama pokreta. Na žalost, ovaj drugi događaj nije tako snažno obilježen u književnosti kao onaj prvi. Međutim, upravo ta dva književnika, ali i neki drugi u dvadesetom stoljeću, vjerojatno nesvjesno i nena- mjerno, imali su veliki utjecaj na kreiranje obrazovnih programa i na iskrivljavanje isti- ne o stvarnoj povijesnoj ulozi hrvatskog plemstva.

Naravno, bilo je i pojedinačnih primjera kada se predstavnici plemstva nisu pona- šali na najbolji način, posebno u slučajevima nesloge plemstva, što su vladajući znali do- bro iskoristiti, ili u slučajevima pregrubog gušenja narodnih buna i nereagirana na po- nekada narušene socijalne odnose.

Prema nekim kritičarima, koji nam nisu previše blagonakloni, odnosi u tim držav- nim zajednicama nisu bili ravnopravni, a ponekada su čak bili i sluganski. Sve to što je negativno, historiografija bi trebala s mjerom objelodanjivati, ne dopuštajući da sa tak- vim primjerima zasjeni sve ono dobro što plemstvu treba pripisati.

Radi što objektivnijeg ocjenjivanja nekih važnih povijesnih odluka hrvatskih poli- tičkih vodstava, poslužimo se jednom usporedbom. Jedna je odluka iz prošlosti, o ula- sku u sastav Ugarske i Austro-Ugarske a druga je odluka u sadašnjosti, o ulasku u EU.

Najprije se upitajmo da li je vjerojatnija teza da će nam u EU biti onako kako to sto- ji u Europskom ugovoru, prema kojem je Europa zajednica vrijednosti, pa gospodarskoj integraciji treba udahnuti i dušu, poštivanjem tih različitih vrijednosti svih članica, jer upravo te vrijednosti, daju smisao i održivost tom projektu najveće integracije od po- stanka Europe.

Ili je možda realnija ona druga teza, da EU nije zajednica jednakih i ravnopravnih, nego zajednica u kojoj velike i razvijenije zemlje ostvaruju mnogo veće interese i utjecaj na donošenje odluka, u odnosu na manje i nerazvijenije zemlje članice, koje političku jezgru EU doživljavaju i kao starijeg brata koji im oduzima komad po komad slobode odlučivanja.

Bez obzira kojoj ćemo se tezi prikloniti, činjenica je da su sve zemlje našle svoj in- teres postati članicama. U onih koje se nazivaju zemljama nove demokracije, prevagnu- li su želja za većom sigurnošću, za Europom bez rata i bez granica, pravo na europsku civilizaciju i europsku perspektivu. Nitko, bar u ovom trenutku, ne može reći da je po- griješio što je pristupio toj velikoj integraciji, jer je ostvario dovoljno svojih interesa koji opravdavaju ovakvu odluku, iako je ona značila odricanje od dijela suvereniteta u korist navedenih ciljeva.

Iz ove usporedbe nije teško odgovoriti na pitanje, da li su i odluke hrvatskog plem- stva o pristupanju Ugarskoj, pa kasnije Austriji i Austro-Ugarskoj, motivirane egzisten- cijalnim interesima hrvatskoga naroda, za očuvanje nacionalnog identiteta i teritorijal-

nog integriteta, bile opravdane, unatoč činjenici, što su one podrazumijevale i odricanje od dijela suvereniteta i što odnosi u tim državnim zajednicama nisu cijelo vrijeme bili idilični, a svi narodi ravnopravni.

To bi mogao biti odgovor pojedinim kritičarima, kako domaćim tako i iz zemalja užeg okruženja, koji u našoj dugotrajnoj zajednici pod Ugarskom, kasnije Habsburškom krunom, ili pod vlašću mletačkih duždeva, vide samo ugnjetavanje i sluganstvo, a ne vide i one druge interese koji su ostvareni u tim državnim vezama.

Međutim, sasvim je sigurno da takva neutemeljena i malobrojna mišljenja nisu bila glavni razlog za brisanje iz povijesnog pamćenja današnjih generacija svega onoga sa čime je plemstvo zadužilo hrvatski narod.

Da bismo pojasnili prave razloge zbog kojih je hrvatsko plemstvo na prilično neobičan način naglo nestalo, ne samo s političke scene, nego i iz sjećanja današnjih generacija, osvjetlimo jedno relativno kratko razdoblje naše povijesti.

Druga polovica dvadesetog stoljeća pomela je na grub način s političke pozornice hrvatsko plemstvo. Tada je u žaru borbe za novi društveni poredak ono smatrano neprijateljem protiv koga se svim sredstvima treba boriti.

Jedan pomalo utopistički pristup koji se širio Europom poslije Oktobarske revolucije i nešto kasnije, poslije sloma fašizma i nacizma, pristup je u kojemu je precijenjena uloga širokih narodnih masa i njihovih ideoloških vođa kao predvodnika za bolje uređenje državnih i društvenih odnosa, i taj pristup u cijeloj Europi pa i kod nas nije mogao dugo opstati.

Nova društvena elita nudila je privlačnu iluziju pravde i jednakosti. Samoupravljanje je bilo brana protiv većih socijalnih razlika i otuđenosti, jer je omogućavala radništvu sudjelovanje u donošenju nekih odluka. Međutim, ta društvena elita kao i društvene elite u nama sličnim zemljama u Europi, nisu osim iluzije mogli ponuditi i nešto što je održivo i bolje od sustava tržišne ekonomije, pa se je takav društveno-ekonomski sustav počeo urušavati.

Osim toga, pokazalo se da nije bilo moguće dugo u duhovnoj sferi, prisilno potiskivati, ili trajno ukloniti, nacionalne težnje i vjerska uvjerenja, koja su tisućljetnom zaslugom plemstva i katoličke crkve, postali trajne vrijednosti i neraskidivi dio tradicije hrvatskog naroda.

Ono što je ponuđeno u zamjenu, bratstvo i jedinstvo naroda i narodnosti i demokracija na osnovama jednostranačja, u kojoj nije bilo slobode govora i slobodnih medija, nije moglo trajati dulje od pola stoljeća. Zato je krajem 20. stoljeća došlo do nacionalnih raskola, ratnih požara, prolijevanja krvi i prekrajanja granica onih država koje su nastale na Balkanu početkom 20. stoljeća.

Sva ponuđena rješenja u sklopu novoinstaliranog društveno-ekonomskog sustava u poratnim vremenima poslije Drugog svjetskog rata teško bi se mogla ostvarivati u uvjetima postojanja političke opozicije, kakvu bi predstavljalo plemstvo sa svojim političkim svjetonazorima, i zato je ono moralo biti uklonjeno i sjećanja na njega izbrisana. Upravo to je pravi razlog njegova nestanka s političke pozornice.

Međutim, društvena diskriminacija plemstva, u razdoblju nešto kraćem od jednog stoljeća, koliko je trajao eksperiment s dvije Jugoslavije, u sadašnjih je generacija, koje su kola-

teralne žrtve tih događanja, izbrisala sjećanja na zasluge hrvatskog plemstva u prethodnom milenijском razdoblju. Ta se zatamnjena i iskrivljena slika do danas još nije izbistrila.

Najteže je prihvatiti činjenicu, da danas, oni pojedinci koji bi trebali javnosti objelodanjivati da je današnje povijesno ostvarenje, Republika Hrvatska, nastala na temeljima koje je stoljećima gradilo hrvatsko plemstvo, prije nego što je izvojevana pobjeda u Domovinskom ratu, zasad još uvijek šute o toj povijesnoj istini.

Želimo se nadati da će se u budućnosti postupno otklanjati nespornosti i neistine o svim zaslugama hrvatskog plemstva, nastali zbog svjetonazora u 20. stoljeću.

Nikome zbog toga ne bi trebalo smetati to što danas živući potomci plemstva ovu zasjenjenu sliku o društvenoj ulozi plemstva, u najmanje devet stoljeća hrvatske povijesti, pokušavaju osvijetliti novim svjetlom i tu realnu sliku učiniti dostupnom današnjim generacijama.

Plemstvo i uloga Hrvatskoga plemićkog zbora • *The nobility and the role of the Croatian nobility association*

Demokratski razvoj društva poslije Francuske revolucije zahvatio je cijelu Europu pa je uloga plemstva kao sustavne kategorije svugdje manje ili više marginalizirana. Iako se to nije događalo istovremeno, nego dinamično i u valovima, velike razlike u vlastitom vrednovanju prošlosti u različitim državama na europskom tlu danas jasno govore o različitim sudbinama pojedinih naroda i različitim povijesnim okolnostima u tim državama. U ovisnosti o tome u kojem su se društvenopolitičkom sustavu u dvadesetom stoljeću našli, na takav su način i vrednovali svoju prošlost i u tom kontekstu ulogu plemstva u njoj.

Primjer pozitivnog vrednovanja jesu neke europske države koje su i danas uređene kao monarhije i u kojima plemstvo više nema nikakvu političku moć, ali u kojima se povijesna uloga plemstva s razlogom i dalje poštuje jer nadahnjuje brojne generacije nacionalnim ponosom i domoljubljem. Tako je i u nekim drugim zemljama uključujući i Rusku Federaciju, Francusku i Austriju. Turisti danas ostaju bez daha prolazeći zimskim dvorcem u Sankt Peterburgu, rezidencijom francuskih kraljeva Versaillesom, carskim dvorcem austrijskih monarha Schnbrunnom, kraljevskim dvorcem Windsor, rezidencijom britanske kraljevske obitelji i brojnim drugim povijesnim mjestima, gdje se suočavaju sa slavnom prošlošću koju ti simboli moći, oživljavaju.

Postoje mnogi romani, kazališne predstave i filmovi u kojima se opisuje i veliča njihova slavna prošlost, a ona je nezamisliva bez plemstva kao stožernoga subjekta u njezinom kreiranju.

Hrvatska historiografija, hrvatska književnost i umjetnost, zahvaljujući specifičnim povijesnim okolnostima, na žalost, zaostaju u prikazu naše prošlosti na način kao što su to učinili brojni autori u drugim državama.

Ako smo u dvadesetom stoljeću bili prisiljeni uredno i sustavno ignorirati povijesne zasluge plemstva, nije li došlo vrijeme političkog osvješćivanja i liječenja kompleksa manje vrijednosti, zbog toga što nam se katkad čini da nas pojedine europski narodi doživljavaju kao jedan od beznačajnih malih naroda, na periferiji civilizirane Europe.

S druge strane, naš doprinos obrani Europe od Turaka, a isto tako i ne mali doprinos u znanosti, umjetnosti i književnosti, čini se nije danas dovoljno prepoznat u doma-

ćoj i u stranoj javnosti. Sve to skupa moglo bi se nepovoljno odraziti na nacionalni ponos i nacionalnu svijest o našim mogućnostima da se ravnopravno nosimo s ostalim zemljama u europskoj zajednici država i u našim naporima da dajemo svoj doprinos u afirmaciji te najveće integracije na europskom tlu.

Ako ovome dodamo i povijesni okvir koji smo si sami stvorili pod utjecajem svjetonazora koji su nam nametnuti, ne bismo se trebali ni malo čuditi ako to bude utjecalo na naše mogućnosti da se u EU s istom vjerodostojnošću prezentiramo kao oni narodi koji se prema svojoj prošlosti odnose na drugačiji način.

Taj mogući manjak nacionalne svijesti i nacionalnoga samopouzdanja mogao bi nam smetati u odnosima sa europskim državama i imati odraza i na stanje svijesti o našoj perspektivi suživota u Europskoj uniji i perspektivi izlaska iz naše današnje krize, ali i iz eventualnih budućih društvenih i ekonomskih kriza.

Nakon što je naše gospodarstvo u posljednjih 20 godina, osim nekoliko vrijednih iznimaka svedeno gotovo na manufakturu, proizvodnja finalnih proizvoda sa visokim udjelom ljudskog rada i velikom dodatnom vrijednošću, koja jedino može osjetno povećati zaposlenost, za sada je neostvorena želja.

Sve se više suočavamo sa surovom stvarnošću da je brži ekonomski rast, privilegija najmoćnijih državnih zajednica koje nas vide samo kao tržište za prodaju svojih roba i usluga i preuzimanje naših najkreativnijih stručnih kadrova. A zbog posrnutog gospodarstva, prezaduženosti i manjka razvojnih potencijala, velike dugove iz prošlosti moramo vraćati novim zaduživanjem i rasprodajom prirodnih resursa. Takva ekonomska situacija može stvarati beznade u ljudi koji zaboravljaju da je povijest učiteljica života i da brojne teške situacije kroz koje je prolazio hrvatski narod u prošlosti imaju svoj početak, ali i kraj, i da je najbolji primjer za to ostvarenje želje za samostalnom državom.

Zbog toga možemo reći da nikada nije bilo veća potrebije i bolji trenutak da se sadašnje generacije nadahnjuju optimizmom, samopouzdanjem, vjerom u vlastite snage, pogledom u prošlost i učenjem na pozitivnim iskustvima.

Naša je politička elita izborila mnogo teže povijesne bitke za izlazak iz teških situacija i za očuvanje brojnih društvenih vrijednosti, između ostalih da se u dugotrajnom povijesnom razdoblju sačuva osjećaj domoljublja, kršćanska tradicija i da se nikada ne zaboravi da je državotvorna ideja cilj za koji se trajno treba boriti.

Zašto ne bi to mogle i naše sadašnje političke elite, napornim i odgovornim radom i hrabrim odnosom prema najtežim izazovima trenutka, prihvaćanjem poruka iz prošlosti, uspješno izboriti bitku za izvlačenje Hrvatske iz ove privremene društvene i ekonomske krize.

A da li je moguće vjerodostojno u javnosti prezentirati sve naše stečene društvene vrijednosti i prihvatiti poruke koje one sadrže, ako se sramimo spomenuti naše plemstvo koje je te vrijednosti stoljećima stvaralo.

Jedan od izazova jest kako iskoristiti sve mogućnosti nakon ulaska u EU. Da bi se hrvatski narod što udobnije osjećao u europskoj zajednici naroda, pored velikih napora koje treba uložiti u mobiliziranje svojih razvojnih resursa, ne manje napora treba uložiti i u ozbiljniju valorizaciju svoga povijesnoga doprinosa opstanku kršćanske Europe i izgradnji državnih, političkih i kulturnih odnosa u njoj, u čemu je veliku ulogu imalo i hrvatsko plemstvo.

Zar mi imamo razloga skrivati da smo imali burnu prošlost obilježenu junaštvom naših vitezova i ratnika i da su u toj prošlosti ostvareni, za jedan mali narod, koji dugo nije imao vlastitu državu, zapaženi rezultati, ne samo na bojnom polju, čemu se je divila cijela kršćanska Europa, nego i u političkoj i kulturnoj sferi. Ti rezultati nisu ništa manje vrijedni od ostvarenih rezultata nekih drugih, nama sličnih naroda. Za sve to najzaslužnija je društvena elita koja se u to vrijeme zvala hrvatsko plemstvo.

Međutim, da bi se ostvario takav cilj, nadležne državne institucije i mediji trebali bi na sustavan način ulagati napore za uklanjanje posljedica zbog stoljetnog iskrivljivanja slike o ulozi plemstva na stvaranje hrvatske povijesti. A te posljedice jesu da se u udžbenicima povijesti i u medijima uloga plemstva marginalizira ili se ne spominje na pravi način.

Postojeće stanje društvene svijesti i nedostatak dobre volje za promjenu stanja, pretežak su uteg i kočnica promjenama, u pravcu promoviranja jedne nove slike, u kojoj je hrvatska povijest nedjeljivi dio europske povijesti, koju ona može dodatno nadopuniti i obogatiti.

Tu su povijest zajednički gradile društvene elite koje su u to vrijeme zastupale i predvodile svoje narode i nije teško zaključiti da je upravo njihova velika zasluga što su u prošlosti ostavili trag o našoj povezanosti s ključnim državama i narodima na europskom tlu.

Kada imamo u vidu sve ovo što je navedeno, možemo li odgovoriti na pitanje da li je hrvatska javnost zakinuta što joj se cijelo stoljeće servira kriva slika o povijesnoj ulozi plemstva.

Ako se usporedimo s onim europskim zemljama u kojima se kraljevske i plemićke tradicije i plemićke titule u današnje vrijeme poštuju i slave kao simbol veličine, snage i bogate povijesne i kulturne baštine koja nadahnjuje, osjećamo koliko smo kao narod neopravdano zakinuti.

Upravo zbog toga cilj nam je pokušati napraviti pomake u informiranju javnosti, upoznavajući je s povijesnim zaslugama hrvatskog plemstva o svemu što je učinilo, a posebno u njegovim naporima za očuvanje atributa državnosti u razdoblju kada su Habsburgovci nastojali od personalne unije koju predstavlja osoba kralja, stvoriti centralistički ustrojenu uniju.

Želimo osvijetliti i razloge zbog kojih je ta uloga plemstva kao nerazdvojnog dijela hrvatskog naroda u dvadesetom stoljeću prešućivala te pokazati da je potrebno ispraviti te povijesne nepravde.

Uvjereni smo da je hrvatski narod, koji je bio zanemarivo mali u odnosu na velike povijesne narode, u čijim državama je bio jedna mala provincija, zahvaljujući svome plemstvu ostavio mnogo veći trag u europskoj povijesti, nego što je to našoj javnosti poznato. Ako se i može shvatiti zašto je to tako bilo prije osamostaljenja Republike Hrvatske, jako je teško shvatiti zbog čega se to stanje danas ne mijenja.

Kako objasniti zbog čega smo danas mnogo ozbiljnije shvatili čuvanje i prezentiranje vanjskom svijetu onoga što je tako zvana pučka kulturna baština (čipke, otkanje, klapaska pjesmu, folklor i sl), što smo sasvim opravdano regulirali i posebnim Zakonom o nematerijalnoj kulturnoj baštini, nego ponosno i sustavno vrednovati svu onu političku i duhovnu ostavštinu što su najhrabriji i najumniji sinovi hrvatskog naroda u milenij-skom razdoblju naše prošlosti za sobom ostavili.

Čuvanje te duhovne i političke ostavštine nije obuhvaćeno niti jednim zakonom, programskim dokumentom, projektom s odgovarajućom financijskom potporom bilo

koje nadležne državne institucije, a to bi kao jedna nova kulturna politika, moglo poticajno djelovati i na promjenu percepcije domaće i strane javnosti, o mjestu hrvatskog naroda u europskoj obitelji naroda.

To se može nadoknaditi poticanjem istraživačke djelatnosti, uz pomoć znanstvene zajednice i nadležnih državnih tijela, održavanjem stručnih savjetovanja i predavanja, zatim poticanjem izdavačke djelatnosti Hrvatskog plemićkog zbora, ali i poticanjem izdavaštva drugih institucija, da bi se s tim sadržajima upoznala domaća i strana javnost, putem medija i stručnih tiskovina, te da se tim saznanjima dopune i udžbenici povijesti za sve razine obrazovanja.

U nastojanju da se promijeni negativna slika o povijesnim zaslugama plemstva i osigura podrška odgovarajućih struktura u području kulture, znanosti i politike, Hrvatski plemićki zbor svojim cjelokupnim dosadašnjim djelovanjem, a posebno svojom tribinom *Uloga hrvatskog plemstva na očuvanju hrvatske nacionalnosti državnosti i kulture*, pridonosi tome kao udruga. Održano je dosada blizu sto predavanja i jedan znanstveni skup eminentnih povjesničara na istu temu što je i publicirano u povijesnom znanstvenom časopisu.

Čuvanje duhovne i političke ostavštine također se može ostvarivati naporima Hrvatskoga plemićkog zbora na poticanju nadležnih tijela za obilježavanje imenima zaslužnih plemića, ulica, trgova, naselja, kulturnih ustanova, kulturnih i sportskih društava te poticanju na obilježavanja važnih povijesnih datuma u medijima.

A da je to potrebno, lako se možemo uvjeriti ako pogledamo nazive javnih dobara, ulica, trgova, obrazovnih ustanova, sportskih i kulturnih objekata. Koliko njih nosi nazive kojima se obilježava sjećanje na poznate osobe iz tisućgodišnje prošlosti, a koliko iz ove najnovije. Ogromna je razlika i nesrazmjer u tome, a ako se i pojavljuju imena nekih plemića, najčešće se izostavlja njihov plemićki naslov.

Ako politička i kulturna javnost i naše sadašnje društvene elite neće pokazati interes za ovako vrednovanje prošlosti, neće li to biti znak da je to realni civilizacijski domet i jedini mogući obrazac ponašanja na ovim našim balkanskim prostorima, ne samo u sadašnjosti, nego i u budućnosti i da nam ne preostaje ništa drugo nego to prihvatiti kao surovu realnost i tome se prilagoditi.

Na žalost, ta prilagodba i prihvaćanje takvog kulturološkog pristupa, istovremeno usmjerava i buduće generacije, da se na isti takav način odnose prema sadašnjim političkim elitama, ignorirajući bilo kakve njihove zasluge u ostvarivanju samostalne Hrvatske države i pravca njezina demokratskog razvitka.

Upravo zbog toga, nadamo se, možda i sa prevelikom dozom optimizma, da će hrvatska javnost i ključni društveni čimbenici biti dovoljno senzibilizirani i da će pozitivno reagirati na ove isključivo plemenite želje i napore živućih potomaka plemstva.

Želimo vjerovati da je moguće postupno smanjivati ovo stoljetno civilizacijsko zaoštajanje Hrvatske za drugim europskim zemljama, u kojima je također ukinuto plemstvo, ali ne na isti način kao u Hrvatskoj, gdje je ono u dvadesetom stoljeću proglašeno narodnim neprijateljem, ignorirajući tako veliki doprinos brojnih junaka, javnih i kulturnih djelatnika političkoj i kulturnoj afirmaciji hrvatskog naroda na europskim prostorima.

Zbog sustavnog ispiranja svijesti u gotovo cijelom dvadesetom stoljeću, zbog grubog obračuna sa vrijednostima kojih je simbol bilo plemstvo, zbog surovog oduzimanje imovine plemstvu, uskraćen nam je i snažan osjećaj pripadnosti obitelji onih naroda koji su glavni nosioci europske civilizacije.

Sukladno takvom stanju svijesti u hrvatskoj javnosti, na žalost, o plemstvu se danas češće govori u kategorijama glamura, snobizma, poruge ili ugnjetavanja, nego u kategorijama razumijevanja, poštovanja, divljenja, priznavanja žrtava i povijesnih zasluga.

Hrvatski plemićki zbor svoju prilagodbu novonastalim okolnostima vidi u pokušajima da potakne različite aktivnosti i istraživačke projekte u oblasti povijesti i kulture, kojima bi se istražila prošlost i realnije osvijetlilo ponašanje, djelovanje i uloga ključnih aktera koji su je obilježavali.

Vjerujemo da upravo u ovom trenutku ima smisla, traženje što potpunijeg odgovora na pitanje o tome, što su sve hrvatska politička misao, tradicija, kultura i borba za zaštitu kršćanstva, ostavili u europskom povijesnom prostoru i tko je za to najzaslužniji.

Tako ćemo se neposredno nakon ulaska u EU osjećati opuštenije i sa potrebnom dozom samopouzdanja, jer ćemo samo posvjedočiti da se ponovno pojavljujemo tamo gdje smo u povijesnom smislu već ostavili duboki trag.

Upravo zbog toga u ovom trenutku ne bi trebalo marginaliziranjem povijesne uloge plemstva pokazati europskoj javnosti da smo još uvijek na stajalištima, koja su nam ostavili u naslijeđe režimi dviju bivših država u sastavu kojih smo bili u 20. stoljeću.

Hrvatski plemićki zbor nema ni potrebnu društvenu moć, niti stručne potencijale da kao udruga civilnoga društva, bez šire društvene podrške, bilo što učini na promjeni postojećega stanja.

Promjena kolektivne svijesti današnjih generacija o ulozi hrvatskoga plemstva koje je u dugom nizu stoljeća stvaralo uvjete hrvatskom narodu da nakon propasti Hrvatskoga Kraljevstva, danas ponovno može živjeti u vlastitoj državi, cilj je koji se može ostvariti samo ako današnje političke i kulturne elite prepoznaju potrebu da se takvo stanje promijeni.

Prvi korak koji Hrvatski plemićki zbor želi učiniti jest da kontaktira s odgovarajućim političkim, znanstvenim, kulturnim i društvenim institucijama, kako bi se osigurao njihov interes, razumijevanje i veća potpora našim akcijama, usmjerenim prema realnijem prikazivanju prošlosti. Umjesto da tu prošlost, zbog razloga koji su navedeni prikazujemo i dalje sramežljivo se distancirajući od plemstva koje ju je kreiralo, želimo to ubuduće činiti bez opterećenja svjetonazorima dvadesetoga stoljeća, onako kako to čine drugi europski narodi, naglašavajući zasluge i ponoseći se povijesnom ulogom svoga plemstva.

Nadamo se da ćemo za ova naša nastojanja privući, ne samo pozornost i interes, nego i društvenu i financijsku potporu najodgovornijih državnih dužnosnika, nadležnih državnih i znanstvenih institucija i da ćemo s njima surađivati na projektima kojima bi se na vjerodostojniji način istražila i vrednovala hrvatska povijest i ključne ličnosti koje su je obilježile.

Davor pl. Ivanišević

Notar HPZ

Matije Divkovića 3

davor. ivanisevic@xnet.hr

Naši novi članovi

Our new members

Zlatko pl. Barabaš

herold HPZ-a

Osnovni podatci o članovima plemićkih porodica koji su tijekom 2011.–2013. primljeni u HPZ i kojima su predane povelje na 14. zasjedanju Velikoga plemićkoga vijeća u dvorcu Ozalj, 11. svibnja 2013.

Ana, Dora, Maja, Nika i Dinko pl. Franceschi

Obitelj Franceschi potječe iz Ravenne i u 11. st. preselila se u Veneciju. U 14. st. dobiva Niccollo od hrvatsko-ugarskog kralja Ludovika I. posjede u Zadru i okolici. Po odluci Venecije u 16. st. Francesco dolazi u Omiš. Od njega potječu i dosadašnji i novi članovi Zbora. Godine 1838. potvrđeno im je plemstvo.

Dinko, rođen 1953. liječnik je, dr. sc., sada radi u New Yorku, a živi s obitelji u Zagrebu.

Maja, supruga Dinka, rođena 1954., liječnik je, doc. dr. sc., a radi i živi u Zagrebu.

Ana, kći Dinka i Maje, rođena 1986., liječnik je, a radi u New Yorku kao specijalizant.

Dora, kći, rođena 1989., student je medicine u Zagrebu gdje živi s obitelji.

Nika, kći, rođena 1991., student je medicine u Zagrebu gdje i živi s obitelji.

Branimir pl. Košćec

Porodica Košćec potječe iz zelinskoga kraja, tj. iz mjesta Topličica, a plemstvo je potvrđeno Stjepanu 1806. i nalazimo ga u spisima Zagrebačke županije.

Godine 1904. u spisima Zemaljske vlade nalazimo potvrdu plemstva za Mirka Košćeca.

Branimir, rođen 1934., dipl. ing. geologije, doktor znanosti, sada u mirovini, a živi s obitelji u Zagrebu.

Vesna pl. Nutrizio

Porodica Nutrizio potječe iz Trogira, a promijenila je prezime iz prvotnog Babić sredinom 17. st. Ime porodice prvo se spominje u Poljičkoj kneževini 1155. godine.

Mletački naslov conte veneto podijeljen je 1773. kapetanu Šimunu Nutriziu i njegovim zakonskim potomcima. Carskim ukazom 28. listopada 1823. potvrđuje se plemstvo Josipu.

U Zboru već imamo predstavnike te porodice.

Vesna, rođena 1938., profesor je glazbe, sada u mirovini, a živi u Dubrovniku.

Lucija pl. Vusio

Porodica Vusio potječe s otoka Brača, a plemstvo je dobila preko obitelji Marinković koja je to priznanje dobila 1569. od cara Maksimilijana.

Kao prvi plemići spominju se Vicko i Ivan. U plemićko vijeće Bračke komune primljeni su 1654., a 1655. potvrđeno im je plemstvo.

Lucija, kći našeg člana Ante, rođena je 1992., student je, a živi u Zadru gdje živi s obitelji.

Društvene vijesti

Social news

Ivo pl. Durbešić

urednik

Društvena priznanja

Našim osobito društveno zaslužnim članovima, jednom akademiku i petorici članova koji su primili državnu nagradu za životno djelo, pridružio se i naš član prof. dr. sc. Tihomir Luković, profesor na Sveučilištu u Dubrovniku, koji je u ovom razdoblju izabran za člana Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Plemenita obitelj Franceschi zastupljena je u Zboru s više članova, većinom liječnika. Ove godine priključila im se i naša mlada članica Dora pl. Franceschi diplomiravši na Medicinskom fakultetu u Zagrebu.

Naša aktivna članica Katarina pl. Portada rodila je djevojčicu.

Čestitamo im.

In memoriam

Na žalost, svake godine moramo Vas obavijestiti o nekoliko naših članova koji su izgubili svoju posljednju životnu bitku. Ove godine to su: Milo Grisogono (1915.–2013.) Ludwig pl. Raizner (1933.–2014.), Marijo pl. Festetić (1945.–2014.) i Tereza pl. Kačić-Bartulović (1949.–2014.)

Milo je bio vrlo cijenjeni profesor matematike. Po godinama bio je najstariji član Zbora, a učlanio se 1998.

Ludwig je bio odvjetnik, a živio je i radio u Bernu u Švicarskoj. Član je Zbora postao 2001.

Marijo je bio kemijski tehničar, a živio je i radio više u Osijeku nego u Zagrebu. Član je Zbora bio od 2001. Više godina bio je član Plemičkoga stola i vodio je vrlo uspješno resor riznice Zbora.

Tereza je bila profesorica pedagogije i mentor-savjetnik u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Živjela je u Splitu. Članica Zbora bila je od 2005.

Svi četvero ostat će nam u dragom sjećanju.

Prijedlog Plemićkog stola za nove dužnosnike Hrvatskoga plemićkoga zbora

Nobiliary board proposal for the officials of CNA

Predsjednik

Marko pl. Mladineo

Zamjenik predsjednika

Branko pl. Cindro

Zamjenik predsjednika

Marijan pl. Maroja

Plemićki stol

Zlatko pl. Barabaš

Davor pl. Ivanišević

Petar pl. Rakamarić

Josip degl Ivellio

Davor pl. Pozojević

Frane pl. Vrkljan

Adrijana pl. Bona

Vladimir pl. Ivanišević

Marko pl. Mladineo

Dorothea Murković pl. Puškarić

Petra pl. Maroja

Marijan pl. Maroja

Goran pl. Borelli

Mladen pl. Trupčević

Snježana pl. Barabaš-Serčić

Ivo pl. Durbešić

Kornel Kallay de Nagy Kalo

Sud časti

Miroslav pl. Prelogović, Fani pl. Celio Cega, Tomislav pl. Kurelec

Nadzorni odbor

Žarko pl. Gazzari, Gajo pl. Pozojević, Kamilo pl. Benković

Senat

Ivan pl. Celio Cega

Naputak autorima

Općenito

Časopis Glasnik glasilo je Hrvatskoga plemićkog zbora (HPZ) s recenzijom, u kojem se objavljuju znanstveni i popularni radovi iz povijesti. Osim znanstvenih i popularnih radova objavljuju se: kratka znanstvena priopćenja, pregledni članci, stručni i popularni radovi, komentari, pisma uredništva i uredništvu, bibliografije, biografije, prikazi knjiga te izvještaji o radu HPZ.

Autori su odgovorni za iznijete činjenice u radu.

Format časopisa je B5, pismo Times New Roman.

Adresa uredništva / Editorial office address

Hrvatski plemićki zbor / Croatian nobility association

Teslina 13/1 Zagreb, Hrvatska, Croatia

uredništvo@plemstvo.hr

Tekstovi

Tekstovi trebaju biti napisani koncizno i pregledno na hrvatskom jeziku ili na nekom od svjetskih jezika, prvenstveno engleskom jeziku (u skladu s UK engleskim pravopisom). Rukopisi se pišu s pomoću tekst procesora Microsoft Word for Windows i treba ih poslati na CD-R ili DVD-R mediju poštom ili e-mailom kao privatik.

Ilustracije, slike i grafikone poslati na posebnim stranicama u JPG ili TIFF formatu, ne u tekstu, ali navesti mjesto u tekstu gdje bi se trebale nalaziti.

Poželjan opseg teksta sa svim prilogama jest do najviše 16 stranica A4 formata s marginama 2,5 cm i dvostrukim proredom, pisan u fontu Times New Roman veličine slova 12.

Koristiti Međunarodni sustav jedinica (SI sustav).

Preporučeni oblik teksta

Prva stranica sadržava: naslov rada, ispod njega su puna imena i prezimena autorâ, poštanske i elektroničke adrese i naslovi institucijâ autorâ.

Druga stranica jest stranica sažetka. Sažetak je na jeziku članka do 1500 znakova s prazninama i piše se u jednom odlomku. Uz sažetak se dodaje do deset ključnih riječi. Ako je članak na hrvatskom jeziku za: naslov, sažetak, ključne riječi, sve podnaslove, opiše slika te naslove tablica, treba priložiti i prijevod na engleskom jeziku i obrnuto.

Tekst treba paginirati desno dolje.

Kratice i simbole koji nisu inače uobičajeni objasniti u napomeni ispod teksta.

Datumi se pišu isključivo arapskim brojevima: 11. 9. 2008.

Navodi literature u tekstu citiraju se prezimenima autora i godinama kao u primjerima: (Dujšin, 1938.; Bajić Žarko i Mladineo, 2011.; Šimunković i sur., 2009.)

Literatura se piše abecednim redom. Navesti sva prezimena autorâ te inicijale imena, naslov članka, ime časopisa, godinu tiskanja, svezak i broj časopisa te prvu i zadnju stranicu.

Članak:

KARBIĆ, D. 2006. Plemstvo-definicija, vrste, uloga. Povijesni prilozi 31: 11-21.

Knjiga:

GAZZARI, Ž. 2002. Tragovima Slavogosta. Književni krug Split, 112.

Članak u većem djelu:

DUKIĆ, D. 1998. Gazarović Marin. U: Macan, T. (ur.) Hrvatski biografski leksikon, E- Gm. Leksikografski zavod M. Krleža, Zagreb. Sv 4.: 623-624.

Zaključni naputci

Uredništvo pridržava pravo da rukopis prilagodi hrvatskom jezičnom standardu, odnosno standardu svjetskog jezika na kojem je članak napisan te formi uobičajenoj u časopisu.

Autori trebaju osigurati dopuštenje korištenja materijala na kojima postoji autorsko pravo trećih osoba.

Članci se tiskaju u boji i objavljuju se na web stranici u boji.

Uređeni i prelomljeni tekst poslat će se prije tiskanja na uvid prvom autoru.

Prvi autor dobiva CD s člankom u PDF formatu i jedan primjerak časopisa.

Tiskanjem članaka sva autorska prava prenose se na Hrvatsko plemićko društvo.

Članovi Hrvatskog plemićkog zbora dobivaju časopis besplatno ako su podmirili članarinu.

Časopis izlazi kao godišnjak.

Godišnja pretplata za časopis iznosi 100 kn.

Članci koji ne slijede ove upute bit će vraćeni autorima.